

Колісник-Гуменюк Ю.І.

ІНТЕРАКТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ

*Викладання історії України
у вищому медичному навчальному закладі*

Львів 2007

ББК – ТЗ (4 Ук) Оп
УДК – 378: 94(477)](075.8)
К – 60

**Рекомендовано до друку Вченою радою Львівського медичного інституту
Протокол № від 26 грудня 2006 р.**

**Навчально-методичний посібник для студентів медичних закладів освіти II –
IV рівнів акредитації.**

Рецензенти:

**Доктор історичних наук, професор Сухий О.М.
(Львівський Національний університет)**

**Кандидат педагогічних наук, доцент Цюра С.Б.
(Львівський медичний інститут)**

Львів 2007

**Тематичний план і розподіл навчального часу
з дисципліни „Історія України”**

№ з/ п	Теми	Кількість годин			
		Всього	Лекції	Семінарські заняття	СПРС
1.	Вступ до вивчення курсу „Історія України”	18	2	-	16
2.	Доісторичне минуле України.	6	2	2	2
3.	Українська держава - Київська Русь.	16	4	4	8
4.	Галицько-Волинська держава.	22	4	4	14
5.	Козацька держава.	24	-	6	18
6.	Гетьманщина.	12	2	4	6
7.	Боротьба за українську державність в умовах радянської тоталітарної системи.	10	-	6	4
	Всього:	108	14	26	68

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН ЛЕКЦІЙ з дисципліни „Історія України”

№ з/п	ТЕМИ	Кількість годин
1	2	3
1	<p>Вступ до вивчення курсу „Історія України” Предмет, завдання і значення „Історії України”. Методи вивчення „Історії України”. Джерела та література. Значення вивчення історії української державності.</p>	2
2	<p>Доісторичне минуле України. Першопочатки людської цивілізації на території України. Медичні характеристики первісних людей. Бронзова доба. Початок праслов'янської історії. Залізна доба. Кіммерійці, скіфи, сармати. Медичні знання скіфів. Античні міста-держави Північного Причорномор'я. Передумови утворення держави у східних слов'ян.</p>	2
3	<p>Українська держава - Київська Русь. Утворення Київської Русі. Перші князі. Розквіт Київської Русі кінця X – першої половини XI ст. Соціально-економічний та державний лад Київської Русі в X - XIIст. Початок роздробленості і причини занепаду Київської Русі. Історичне значення Київської держави.</p>	2
4	<p>Галицько-Волинська держава. Волинське та Галицьке князівства; особливості розвитку до об'єднання. Утворення Галицько-Волинської держави. Князь Роман Мстиславович. Данило Галицький та його зовнішня та внутрішня політика. Галицько-Волинська держава за наступників короля Данила. Історичне значення Галицько-Волинської держави.</p>	2
5	<p>Козацька держава. Причини і джерела виникнення козацтва. Соціально-економічний та військовий устрій Запорізької Січі. Козацько-селянські повстання в кінці XVI-XVII ст. Причини поразки. Розгортання національно-визвольної війни українського народу під проводом Б.Хмельницького (1648-1654рр.). Переяславська Рада 1654. та її наслідки.</p>	2

6	<p>Гетьманщина. Гетьманщина після смерті Б.Хмельницького. І.Виговський, його політика. Україна в роки Руїни. Гетьманування І.Мазепи. Участь України у Північній війні. Пилип Орлик та його конституція України. Ліквідація Гетьманщини. Політика Росії щодо України у VIIIст.</p>	2
7	<p>Боротьба за українську державність в умовах радянської тоталітарної системи. Встановлення більшовицького тоталітарного режиму в Україні. „Воєнний комунізм”. Нова економічна політика. Національна політика більшовиків щодо України у 20-х рр. ХХ ст. Насильницька колективізація. Голодомор 1932-1933рр. Утвердження тоталітаризму у 30-х рр. Репресії проти українського народу. Україна в роки другої світової війни. Україна в роки „Відлиги” та „Застою”.</p>	2
	<i>Всього:</i>	<i>14</i>

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ
з дисципліни „Історія України”

<i>№ з/п</i>	<i>ТЕМИ</i>	<i>Кількість годин</i>
1	2	3
1	<p>Доісторичне минуле України. Першопочатки людської цивілізації на території України. Медичні характеристики первісних людей. Бронзова доба. Початок праслов'янської історії. Залізна доба. Кіммерійці, скіфи, сармати. Медичні знання скіфів. Античні міста-держави Північного Причорномор'я. Передумови утворення держави у східних слов'ян.</p>	2
2	<p>Українська держава - Київська Русь. Утворення Київської Русі. Перші князі. Розквіт Київської Русі кінця X – першої половини XI ст. Соціально-економічний та державний лад Київської Русі в X - XII ст. Початок роздробленості і причини занепаду Київської Русі. Історичне значення Київської держави.</p>	2
3	<p>Галицько-Волинська держава. Волинське та Галицьке князівства; особливості розвитку до об'єднання. Утворення Галицько-Волинської держави. Князь Роман Мстиславович. Данило Галицький та його зовнішня та внутрішня політика. Галицько-Волинська держава за наступників короля Данила. Історичне значення Галицько-Волинської держави.</p>	2
4	<p>Козацька держава. Причини і джерела виникнення козацтва. Соціально-економічний та військовий устрій Запорізької Січі. Козацько-селянські повстання в кінці XVI-XVII ст. П.Сагайдачний. Розгортання національно-визвольної війни українського народу під проводом Б.Хмельницького (1648-1654рр.). Українська державність в часи Б.Хмельницького .</p>	2
5	<p>Гетьманщина. Гетьманщина після смерті Богдана Хмельницького. Гетьман І.Виговський. Україна в роки доби Руїни. Україна на початок XVIII ст. Гетьманування І.Мазепи. Конституція Пилина Орлика та її історичне значення. Гетьманування К.Розумовського. Ліквідація Гетьманщини та Запорізької Січі.</p>	2

6	<p>Національне відродження України (кін. XVIII – поч. XIX ст.). Соціально-економічний розвиток українських земель у складі Російської імперії. Політика Габсбургів на західноукраїнських землях. Початок національного відродження. „Руська трійця”. „Кирило-Мефодіївське братство”. Європейські революції 60-80рр. ХХ ст. Їх вплив на Україну. Громадівський та народницький рухи 60-80рр. ХХ ст. Поява і відновлення перших українських політичних партій.</p>	2
7	<p>Українська держава за часів Центральної Ради. Лютнева революція і становище України після повалення самодержавства. Створення Української Центральної Ради. Проголошення універсалів Центральної Ради. Утворення УНР. Перший Всеукраїнський з'їзд рад. Проголошення радянської влади в Україні. IV універсал, його історичне значення.</p>	2
8	<p>Українська держава періоду Гетьманату та Директорії. Падіння Української Центральної Ради. Україна за гетьманства П.Скоропадського (квітень - грудень 1918р.). Внутрішній та зовнішньополітичний курс П.Скоропадського. Встановлення влади Директорії . Акт злуки УНР і ЗУНР, його історичне значення. Втрата влади Директорією.</p>	2
9	<p>Боротьба за українську державність в умовах радянської тоталітарної системи. Встановлення більшовицького тоталітарного режиму. Політика „воєнного комунізму”. Створення СРСР. Згортання непу. Утвердження диктатури Сталіна. Особливості прояву сталінського тоталітарного режиму. Насильницька політика колективізації. Голодомор 1932-1933рр. Початок і наслідки індустріалізації. Політика коренізації. Українське питання в європейській політиці напередодні Другої світової війни.</p>	2
10	<p>Україна в роки II світової війни та післявоєнної відбудови (40-60рр. ХХ ст.). Причини та початок Другої світової війни. Акт відновлення української державності 30 червня 1941р. та його наслідки. Створення та діяльність УПА. Партизанські „оазиси”. Україна на завершальному етапі війни (1944-1945рр.). Післявоєнна відбудова України (40-50-ті рр.). Україна в умовах "відлиги" та застою.</p>	2

11	<p>Національно-демократична революція в Україні у 90-х рр.. XX ст. Проголошення незалежності України. Формування багатопартійної політичної системи в Україні на поч.90-х рр. Серпневий заколот 1991р. у Москві та його наслідки для України. Внутрішньополітична ситуація в Україні в 90-х р. XX ст. Зовнішня політика незалежної України. Економічні і соціальні зміни в Україні кін. XX – поч. XXI ст.</p>	2
12	<p>Державотворчі процеси в Україні на сучасному етапі. Прийняття Конституції України. Утвердження національної державності. Економічний розвиток. Ринкові реформи. Розвиток аграрної сфери. Наука і техніка на сучасному етапі. Розвиток культури в сучасній Україні. Конституційний процес. Основні положення Конституції України.</p>	2
13	<p>Українська державність в еміграції. Президенти та голови урядів УНР в екзилі. Державний центр УНР на завершальному етапі боротьби за незалежність України (1990-1991 рр.). Значення діяльності Державного центру УНР для української держави.</p>	2
	<i>Всього:</i>	26

ПЕРЕДМОВА.

Сучасна вища професійна освіта, керуючись особистісно-орієнтованими пріоритетами, ставить низку важливих завдань щодо процесу викладання соціогуманітарних дисциплін. У першу чергу мова йде про ті завдання, що виникають у ході організації навчального процесу з історії. У навчальних закладах другого-четвертого рівнів акредитації історія, як навчальна дисципліна виконує не лише навчальні, але й значні світоглядно орієнтувальні функції. Серед питань, які викликають посилену увагу, є ті, що стосуються проблеми організації самостійної пізнавальної, пошукової діяльності студента на навчальному занятті.

Метою і основними завданнями викладання історії у вищій школі є аналіз головних етапів історичного розвитку України як держави, з акцентом на її сучасну розбудову. Завдання ставляться з урахуванням специфіки навчального закладу, рівня знань студентів, набутого у ході вивчення загального курсу історії України у середній школі.

Вивчення курсу „Історія України” у вищому закладі освіти, у першу чергу, повинно сприяти виробленню у студентів навиків систематичної самостійної роботи з опрацювання джерел, документів, наукової літератури, періодичних видань, ґрунтуватися на принципах науковості, історизму, об’єктивності, гуманізму. Не останніми у переліку є завдання з формування у студентів почуття патріотизму, національної гідності, об’єктивності в оцінці подій і фактів історії України та її держави; вмінь логічно викладати фактичний матеріал, правильно оцінювати внесок українського народу у розвиток світової цивілізації.

Для розкриття пізнавальних можливостей студентів, створення умов для розвитку їх систем цінностей, у тому числі і громадянських, викладачу необхідно володіти методиками, які стимулюють конструктивно-критичне мислення, розвивають особистий пізнавальний потенціал студентів, комунікативні вміння і навички. Цим вимогам відповідають інтерактивні методи навчання. Вони не лише привертають увагу студентів до навчального предмета, пробуджують у них інтерес і мотивацію, але й навчають самостійного мислення і дій.

Проблемні та дослідницькі методи навчання тривалий час є природною складовою навчального процесу у вищій школі. Вони здебільшого концентруються у формах самостійної науково-дослідної роботи студента, індивідуальних завдань, проектів, курсових і дипломних робіт тощо. Водночас інтерактивна навчальна діяльність студентів під час аудиторних занять у вітчизняній вищій школі розвивається лише з кінця ХХ ст.

Специфіку та завдання інтерактивних технологій навчання у вищих навчальних закладах України вивчають К.О. Баханов, І.М. Дичківська, О.І. Пометун, Л.В.Пироженко, О.А.Комар. У призмі завдань і проблем вищої професійної освіти їх аналізували Л.В. Лезова (Активні методи навчання як засіб професійного самовизначення студентів), В.В. Грачов (Індивідуально-творчий підхід у системі вищої професійної освіти), Шмельова Н.О. (Ефективність нетрадиційних форм навчання в закладах середньої професійної освіти), Шаров І.О. (Педагогічні умови професійно-творчого саморозвитку особистості студента).

Велику увагу дослідників привертають також ігрові методи навчання у сучасній вищій школі. Так, Л. О. Андреева аналізувала дидактичні ігри як засіб

розвитку професійно значимих якостей майбутнього спеціаліста; Г. О. Бударіна – рольову гру як засіб формування професійної комунікативності студентів.

В. О.Трайнев, С.І.Мельникова, Т.Ремех, А.Панченков узагальнюють практику проведення і методологію розробки ділових ігор.

Метою нашого посібника є окреслити можливості використання інтерактивних методів навчання у процесі вивчення історії у вищій школі. Особливості викладання даного предмету у вищих медичних закладах України полягають у тому, що:

- курс узагальнює і систематизує інформацію, яка була предметом вивчення у середній школі;
- курс передбачає повторне вивчення шкільної програми на вищому науковому та інформаційно насиченому рівні;
- студенти знайомляться з теоретичними підходами, науковими джерелами, першоджерелами;
- студенти спроможні осмислювати запропоновану їм наукову інформацію, робити самостійні висновки, заключення, використовувати історичні знання у процесі вивчення суспільних дисциплін тощо.

Структура посібника включає:

1. Програму навчального курсу „Історія України”, рекомендовану студентам I-го курсу фармацевтичного факультету”;
2. перелік завдань до самостійної роботи студентів та методичні рекомендації щодо їх виконання;
3. завдання і дискусійні питання, винесені на обговорення на семінарських заняттях з курсу;
4. орієнтовну структуру семінарських занять з інструкціями щодо процедури ділових ігор, інтерактивних вправ тощо;
5. перелік обов’язкових знань, умінь і навичок, які студенти повинні засвоїти у процесі виконання завдань самостійної роботи і підготовки до практичних занять;
6. інформаційні матеріали, документи, додатки, які необхідні для самостійної роботи з дисципліни;
7. список рекомендованої літератури;
8. перелік дидактичних матеріалів, наочності матеріалів з навчально методичного забезпечення, які необхідні викладачеві для організації навчальних занять з дисципліни.

ТЕМА ЗАНЯТТЯ. ДОІСТОРИЧНЕ МИНУЛЕ УКРАЇНИ.

Вид заняття: семінарське заняття.

Тривалість заняття: 90хв.

Навчальна мета: Проаналізувати етапи та особливості розвитку первісного суспільства на території сучасної України як складову частину еволюції людства; охарактеризувати особливості і специфіку первісних культур, їх еволюційний характер.

Виховна мета: Викликати інтерес та зацікавлення до історичного минулого свого народу; розвиток патріотичних почуттів, відданості Батьківщині.

Розвивальна мета: Розвивати вміння аналізувати, систематизувати і узагальнювати матеріал про історичне значення давньої історії України, висловлювати власну думку стосовно даної проблеми, брати участь в обговоренні історичних питань.

Міжпредметні зв'язки:

Забезпечуючі дисципліни: соціологія, економічна теорія.

Забезпечувані дисципліни: політологія, культурологія, філософія, соціологія, економічна теорія.

Навчально-методичне забезпечення заняття.

Наочність: „Карта світу”, „Карта України.”

Роздатковий матеріал: запитання на дидактичних картах.

Технічні засоби навчання: *кодоскоп, серіал науково-пізнавальних фільмів "Невідома Україна. Нариси нашої історії." (1 відеокасета; 108 фільмів). -К.: Національна кінотематика України, "Київнаукфільм" 1993р.*

Методи: ”КВК”, бесіда, дискусія, узагальнююча бесіда.

Рекомендована література.

Основна:

1. Баран В.К., Грицак Я.Й., Ісаєвич Я.Д. та ін. Історія України. – Львів: Світ, 1996. – С. 488.
2. Бойко О.Д. Історія України. Посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Академія, 1999 – С. 568.
3. Боровський Я.Є. Походження Києва. Історіографічний нарис. – Київ: Наукова думка, 1981. – С. 150.
4. Василенко Г.К. Велика Скіфія. – Київ, 1991. – С. 47.
5. Войнович В. Українська міфологія. К.:Либідь, 2002. – С. 663.
6. Дорошенко Д. Історія України. – Нью йорк: 1957. – С.253.
7. Полонська-Василенко Н. Історія України. - Мюнхен: Українське видавництво, 1972. – Том 1. – С. 591.
8. Толочко П.П. Древний Київ. – Київ: Наукова думка, 1976. – С. 206.

Додаткова:

1. Брайчевський М. Конспект історії України. – К.: Знання, 1993. – С. 208.
2. Грабовський С. Нариси з історії українського державотворення. – К.: Генеза, – 1995. – С. 608.
3. Гайдуков Л.Ф., Крушинський В.Ю. Історія України. Посібник для старшокласників та абітурієнтів. – К.: Либідь, – 1999. – С. 270.

ХІД ЗАНЯТТЯ.

I. Організаційна частина (2-3 хв.)

Привітання викладача зі студентами.

Перевірка підготовленості групи до заняття.

II. Мотивація та стимулювання навчальної діяльності студентів (до 5 хв.).

Тема заняття. Доісторичне минуле України.

План.

1. Першопочатки людської цивілізації на території України.
2. Медичні характеристики первісних людей.
3. Бронзова доба. Початок праслов'янської історії.
4. Залізна доба. Кіммерійці, скіфи, сармати. Медичні знання скіфів.
5. Античні міста-держави Північного Причорномор'я.
6. Передумови утворення держави у східних слов'ян.

III. Обговорення навчальних питань семінару (70-75 хв.).

Контроль підготовки студентів до заняття проводиться комбінованим методом:

1. Письмове опитування, запитання на картках (додаються).

2. Проведення гри: „КВК”.

Конкурс „Мандрівник”.

Конкурс „Джерелознавець”.

Конкурс „Історичне лото”.

Конкурс „Уособлення стихії”.

А) Вступ (викладач).

В) Колективна робота.

Підготовчий етап.

І. Викладач оголошує тему семінару, порядок його проведення у формі гри та систему оцінювання. Визначає склад журі (2-3 студенти), що отримують критерії оцінювання завдань.

Викладач визначає склад команд так, щоб їх інтелектуальний потенціал був рівноцінний (кількість команд визначається залежно від кількості студентів, але не більше 6-7 чоловік у команді).

Конкурс „Мандрівник”.

Порядок проведення. Викладач роздає кожній команді по одній чистій контурній карті. Студенти повинні відмітити певними позначками:

- стоянки первісних людей на території України (С);
- Територію, де жили трипільці (жовтим кольором);
- розташування кіммерійців, скіфів, сарматів (червоним та зеленим кольором);
- Античні міста держави (М);
- Територію, де жили слов'яни (синім кольором).

Оцінювання . 1 бал за кожен правильну відповідь.

Після проведення конкурсу журі оголошує результати, які заносяться в таблицю на дошці.

Конкурс „Джерелознавець”.

Порядок проведення конкурсу : командам по черзі пропонуються історичні задачі. Студенти повинні прослухати завдання і відповісти на поставлені запитання.

Приклад.

1. Геродот писав : „При наступі скіфів народ став радитись між собою і думки розбіглися. На їх думку, необхідно було відійти і не вступати у двобій із сильним військом, а царі запропонували битися із загарбником. Але ні народ не захотів слухати царів, ні царі народ. Народ вирішив відступати, а царі розпочали битися між собою. Всіх царів, які перебили один одного, народ поховав і залишив країну”.

- Про який кочовий народ повідомив давньогрецький історик?
- Наскільки типовою для цього часу була така поведінка?

2. Оповідає Геродот: „У цей час до табору супротивника з’явився скіфський вісник із дивними дарами цареві: птахом, мишею, жабою та стрілами. Зрадивши, цар витлумачив на свою користь: скіфи віддають йому і свою воєнну могутність, і свою землю, небо і води. Але один з його найближчих радників витлумачив цей зміст зовсім інакше”.

- На вашу думку, яким був справжній зміст дарунків скіфів цареві?
- Кому і за яких обставин скіфи надіслали свого листа?

3. Страбон залишив опис життя одного народу: „Носять шоломи і панцирі з сирої волової шкіри і сплетені з пруття щити, а наступальною зброєю є спис, лук і щит. Живуть вони у кибитках. Навколо кибиток пасеться худоба, м’ясом, молоком, сиром якої вони харчуються. Вони йдуть за своїми стадами, вибирають завжди місцевості з добрими пасовищами...”

- Визначте, про кого йдеться.
- Як ви можете охарактеризувати цей народ?

Оцінювання: 1 бал за кожную правильну відповідь. Після проведення конкурсу оголошуються його підсумки, результати заносяться у таблицю на дошці.

Конкурс „Історичне лото”.

Порядок проведення. Студентам роздаються картки. Потрібно вибрати ті, на яких вказані ознаки, характерні для палеоліту (перша команда) та неоліту (друга команда). Як варіант обидві групи виконують два завдання.

ПАЛЕОЛІТ	НЕОЛІТ
Архантропи	Скотарство
Неандертальці	Землеробство
Полювання	Виготовлення глиняного посуду
Збиральництво	Родова община
Гончарство	Неолітична революція
Користування вогнем	Союз племен
Добування вогню	Другий поділ праці
Перший поділ праці	Розклад родового ладу
Ткацтво	
Матріархат	
Кроманьйонці	

Оцінювання. 1 бал за кожную правильну відповідь.

Конкурс „Уособлення стихії”.

Порядок проведення: командам дається завдання представити пантоміму на тему тих стихій, явищ природи чи видів занять, які стали основою для формування вірувань у стародавніх слов'ян. Протилежна команда має вгадати, який бог є покровителем певної стихії, що є її символом.

Оцінювання: один бал за кожну правильну відповідь і по одному заохочувальному балу за оригінальне і вдале представлення пантоміми.

Після проведення конкурсу оголошуються його підсумки, результати заносяться у табло на дошці.

Узагальнення знань студентів з теми “Історичне значення періоду давньої історії України”.

Шляхом використання методу симуляції студенти відповідають на питання семінарського заняття:

1. Первісна епоха на території України.
2. Історична доля півдня України.
3. Історичне походження слов'ян та їх розселення на території України.

Кожен студент (не користуючись конспектом) повинен підготувати відповідь, закінчуючи заздалегідь підготовлені викладачем речення, які дозволяють узагальнити знання студентів з даної теми. Наводимо приклад:

“Я вивчив, що еволюція людини відбувалась завдяки освоєнню нею...”

“Я вважаю, що іраномовні племена заселяли територію України у результаті ...

“На мою думку, перші державні утворення на території України з'явилися в результаті...”

“Я дійшов висновку, що перші слов'яни відіграли важливу роль в подальшому державотворчому процесі України, тому що...”

“Я не дотримуюсь думки що трипільська культура зникла в результаті ...”

За кожну повну і правильну відповідь студента його команда отримує один бал.

“Пишемо енциклопедію”.

Кожна команда отримує завдання підготувати енциклопедичну довідку з питань семінарського заняття (як варіант з одного питання).

Надається право виступу одному представнику кожної команди.

Оцінювання. За кожну повну і правильну відповідь команда отримує п'ять балів.

IV. Підбиття підсумків заняття (до 5хв.).

Журі підраховує загальну кількість балів, визначає команду переможця.

Коротке повідомлення викладача про виконання запланованої мети, завдань заняття (аналіз якості роботи команд).

Характеристика та оцінка діяльності групи і окремих студентів.

V. Повідомлення домашнього завдання (2-3хв.).

Підготуватися до семінарського заняття на тему:

Українська держава - Київська Русь.

Питання:

1. Проаналізуйте, які племена, що заселяли територію України у IV – VI ст. стали „прабатьками” сучасних українців.

2. Використовуючи джерела і допоміжну літературу, проаналізуйте наукові теорії походження Київської Русі.

3. Використавши літературу з курсу Всесвітньої історії, зіставте державотворчі процеси при утворенні Візантійської імперії, Київської Русі та імперії Карла Великого. Визначте подібні і відмінні тенденції.

VI. Завдання для самостійної позааудиторної роботи.

Після цієї самостійної роботи студенти повинні :

знати:

- Основні етапи розвитку Київської Русі;
- історію слов'янських об'єднань, які заселяли територію України, специфіку їх господарського життя та побуту;
- особливості розвитку політики та економіки на території Київської Русі;
- вплив іноземних загарбників на процес розвитку української державності і культури;
- внутрішні та зовнішні чинники розпаду держави Київська Русь;

вміти:

- характеризувати основні періоди розвитку Київської Русі;
- аналізувати та пояснювати причини розпаду Київської Русі ;
- аргументувати свою думку щодо політичних реформ київських князів;
- аналізувати, який вплив мала на розвиток християнства у східних слов'ян релігійна політика Володимира Великого .

Теми рефератів.

1. Проаналізувати концепції походження державності Київської Русі.
2. Дати характеристику соціально-економічного розвитку Київської Русі
3. Проаналізувати процес християнізації Русі та його наслідки.
4. Охарактеризувати період боротьби Київської Русі з монголо-татарами.

Завдання.

1. Заповніть таблицю „Запровадження християнства у Київській Русі”

Передумови	причини	історичне значення
------------	---------	--------------------

2. Заповніть таблицю ”Реформи княгині Ольги”

Назва реформи	основні заходи	основні результати	загальне значення
---------------	----------------	--------------------	-------------------

3.

Заповніть таблицю ”Реформи князя Володимира”

Назва реформи	основні заходи	основні результати	загальне значення
---------------	----------------	--------------------	-------------------

4. Заповніть таблицю ”Реформи Ярослава Мудрого”

Назва реформи	основні заходи	основні результати	загальне значення
---------------	----------------	--------------------	-------------------

Робота з джерелами.

1. Використовуючи джерело „Повість временних літ”, встановіть, на якій території проживали ранні слов’яни.
2. Посилаючись на дане джерело, опишіть побут та вірування східних слов’ян.
3. Занотуйте висловлювання автора „Повісті временних літ” щодо міжнародних відносин східних слов’ян.
4. Порівняйте перекази про життя і побут східних слов’ян використовуючи переклад книги Маврикія Стратега „Стратегікон”, „Книгу дорогоцінних скарбів” Абу Алі Ахмеда Ібн Омар Ібн Даста і „Повість врем’яних літ”.
5. Порівняйте основні засади, які висуваються у „Повчаннях” Володимира Мономаха і в „Руській правді”.

Заповніть хронологічні таблиці.

1. Вкажіть хронологію етапів утворення державності у східних слов’ян.

Період	Державні утворення у східних слов’ян.
--------	---------------------------------------

2. Згідно з хронологією заповніть таблицю.

Який князь правив	Основні події	Результати подій
-------------------	---------------	------------------

Історичні джерела.

З "Повісті минулих літ"

Походження і розселення слов'ян (перші століття нашої ери)

"Повість минулих літ" – найдавніший серед давніх літописів, що збереглися до наших днів. Названий так за вступним реченням: "Ось повісті минулих літ, звідси пішла Руська земля..." Літописання в Київській Русі розпочалося наприкінці X – на початку XI ст. Порічні статті з часом були об'єднані в перший давньоруський літописний звід 1037–1039 рр. створений за часів Ярослава Мудрого (1019–1054). Згодом було складено Новгородський звід (1050) і два київських (1073 і 1095). "Повість" мала три редакції. Перша, ймовірно, складена Нестором літописцем у Києво-Печерському монастирі приблизно 1111 р. (не збереглася). За розпорядженням князя Володимира Мономаха (1113–1125) літопис було відредаговано у Видубицькому монастирі (1116 і 1118). Для сучасників збереглася редакція 1118 р. "Повість" є основним джерелом з історії східного слов'янства і Київської Русі з перших століть нашої ери до початку XII ст.

Розселення слов'ян

...По довгих же часах сіли слов'яни по Дунаєві, де єсть нині Угорська земля і Болгарська. Од тих слов'ян розійшлися вони по Землі і прозвалися іменами своїми – [од того], де сіли, на котрому місці. Ті, що, прийшовши, сіли по річці на ймення Морава, і прозвалися моравами, а другі чехами назвалися. А се – ті самі слов'яни: білі хорвати, серби і хорутани. Коли ж волохи найшли на слов'ян на дунайських, і осіли між них. і чинили їм насильство, то слов'яни ті, прийшовши, сіли на Віслі і прозвалися ляхами. А від тих ляхів [пішли одні, що] прозвалися полянами, другі ляхи [прозвалися] лютичами, інші – мозавшанами, ще інші - поморянами.

Так само й ті ж слов'яни, прийшовши, сіли по Дніпру і назвалися полянами, а інші – деревлянами, бо осіли в лісах; а другі сіли межі Прип'яттю і Двіною і називалися дреговичами; а інші сіли на Двіні і назвалися полочанами - од річки, яка впадає в Двіну і має назву Полотаод сеі [річки] вони прозвалися полочанами. Слов'яни ж [що] сіли довкола озера Ільменя. прозвалися своїм іменем – [словенами]; і зробили вони город, і назвали його Новгородом. А другі ж сіли на Десні, і по Сейму, і по Сулі і назвалися сіверянами.

І так розійшовся слов'янський народ, а від його [імені] й дістали [свою] назву слов'янські письмена.

Коли ж поляни жили особно по горах сих [київських], то була тут путь із Варягів у Греки, а із Греків [у Варяги]: по Дніпру, а у верхів'ї Дніпра – волок до [ріки] Ловоті, а по Ловоті [можна] увійти в Ільмень, озеро велике. Із цього ж озера витікає Волхов і впадає в озеро Нево, а устя того озера входить у море Варязьке. І по тому морю [можна] дійти до самого Риму, а од Риму прийти по тому ж морю до Цесарограда. а від Цесарограда прийти в Понт-море, у яке впадає Дніпро-ріка. Дніпро ж витікає з Оковського лісу і плине на південь, а Двіна із того самого лісу вибігає і йде на північ, і входить у море Варязьке. Із того ж лісу витікає Волга на схід і вливається сімдесятьма гирлами в море Хвалійське. Тому-то із Русі можна йти по Волзі в Болгари і в Хваліси, і на схід дійти в уділ Симів, а по Двіні – у Варяги, а з Варягів – і до Риму, од Риму ж – і до племені Хамового. А Дніпро впадає в Понтійське море трьома гирлами; море це зовуть Руським. ...

[Усі племена] мали ж свої обичаї, і закони предків своїх, і заповіти, кожне – свій норів. Так, поляни мали звичай своїх предків, тихий і лагідний, і поштивість до невісток своїх, і до сестер, і до матерів своїх, а невістки до свекрів своїх і до діверів велику пошану мали. І весільний звичай мали вони: не ходив жених по молоду, а приводили [її] ввечері; а на завтра приносили [для її родини те], що за неї дадуть. А деревляни жили подібно до звірів, жили по-скотськи: і вбивали вони один одного, [і] їли все нечисте, і весіль у них не було, а умикали вони дівчат коло води. А радимичі, і вятичі, і сіверяни один обичай мали: жили вони в лісі, як ото всякий звір, їли все нечисте, і срамослів'я [було] в них перед батьками і перед невістками і схилилися вони на ігрища, на пляси і на всякі бісівські пісні, і тут умикали жінок собі, з якою ото хто умовився. Мали ж вони по дві і по три жони. А коли хто вмирав – чинили вони тризну над ним, а потім розводили великий вогонь і, поклавши на вогонь мерця, спалювали [його]. А після цього, зібравши кості, вкладали [їх] у невеликий посуд і ставили на придорожньому стовпі, як [це] роблять в'ятичі й нині. Сей же обичай держали і кривичі, й інші погани, не відаючи закону Божого, бо творили вони самі собі закон.

Говорить Георгій [Амартол] у літопису, що "кожному народові [дано] закон. В одних є писаний, а в других – звичай, який ті, що не мають [писаного] закону, вважають отчим законом".

- *Визначте території розселення слов'янських племен, згаданих у тексті. Які з них мешкали на землях сучасної України?*
- *Проаналізуйте побут та вірування слов'ян.*
- *Яка територія, на думку автора літопису, є батьківщиною слов'ян?*

Заснування Києва

Коли ж поляни жили особно і володіли родами своїми – бо й до сих братів існували поляни й жили кожен із родом своїм на своїх місцях, володіючи кожен родом своїм, – то було [між них] три брати: одному ім'я Кий, а другому – Щек. а третьому – Хорив, і сестра їх – Либідь. І сидів Кий на горі, де нині узвіз Боричів, а Щек сидів на горі, яка нині зветься Щекавицею, а Хорив – на третій горі, од чого й прозвалася вона Хоривицею. Зробили вони городок [і] на честь брата їх найстаршого назвали його Києвом. І був довкола города ліс і бір великий, і ловили вони [тут] звірину. Були ж вони мужами мудрими й тямущими і називалися полянами. Од них ото є поляни в Києві й до сьогодні.

Літопис руський: За Іпатіївським списком / Перекл. Л. Махновця. – К.: Дніпро, 1989. – С. 2-10.

Із книги Маврикія Стратега "Стратегікон" про життя і побут слов'ян (V-VII ст.)

Маврикій Стратег (інше ім'я Псевдо-Маврикій, 539-602) – візантійський імператор, історик, автор 12-томного твору "Стратегікон", який містить огляд воєнної історії Візантії та рекомендації візантійським полководцям із військового мистецтва, а також відомості про громадський побут, звичаї та військове мистецтво слов'ян і антів.

Племена слов'ян і антів живуть спільно, і життя їх однакове: вони живуть вільно і не дають нікому поневолити себе або підкорити. їх дуже багато в країні, і вони досить витривалі, переносять легко і спеку, і холод, і дощ, і неприкритість тіла, і убозтво. До тих, хто приходить до них і користується гостинністю, вони ставляться ласкаво і по-приятельському, привітно зустрічають і проводжають потім від місця до місця, охороняючи тих, хто потребує цього... Тих, хто перебуває в них у полоні, вони не тримають у рабстві безстроково, подібно до інших народів, а обмежують їхнє рабство певним строком, після чого відпускають в їхню землю, якщо вони захочуть, за деяку винагороду або ж дозволяють їм оселитися з ними, але вже як вільним людям і друзям. Цим вони здобувають їхню любов.

Є в них і безліч усяких плодів, складених купами, і найбільш – проса...

...Усі чоловіки озброєні в них невеликими дротиками, по два на кожного, а в деякого, крім того, чудові щити, тільки занадто важкі, які утруднюють рух. Є в них дерев'яні луки і стріли, змочені отрутою... В них нема спільної влади... і в бою не знають правильного строю, але намагаються битися в бойовому порядку.

*Маврикий. Тактика и стратегия.
СПб., 1903. - С.180-181*

Із книги Абуль-Хасана Алі Ібн Хусейна "Промивальні золота" про слов'ян і русів (20-50-ті роки X ст.)

Абуль-Хасан Алі Ібн Хусейн (Аль-Масуді; кінець IX ст. — прибл. 956-957 рр.) народився в Багдаді, був купцем, для свого часу людиною досить освіченою, багато подорожував, але в Східній Європі не бував. У своїх працях особливу увагу приділяв історичним і географічним питанням. Написав понад 20 творів, відомості для яких брав з різноманітних джерел. Вони стосуються не лише русів (особливо їх походів), а й хазар.

2. Слов'яни поділяються на багато народів; деякі з них християни, між ними є також язичники, так само й сонцепоклонники. Живуть вони коло великої ріки, що тече зі сходу на захід. Друга ріка в їхній країні тече зі сходу на захід, поки не вливається ще в іншу ріку, яка приходить з країн Ільгуза.

В їхній країні багато рік, що течуть з півночі. Жодне з їхніх озер не солоне, бо країна їхня далеко від сонця, і вода їхня солодка; вода ж близька до сонця буває солона. Країна, що далі за ними на північ, не заселена через холод і силу-силенну води. Більша частина їхніх племен — язичники, які спалюють своїх мерців і поклоняються їм. Вони мають багато міст, також церкви, де навішують дзвони, в які

б'ють молотком подібно до того, як у нас християни б'ють дерев'яним калаталом по дошці. ...

9. Щодо язичників, які є в країні хазарського царя, то деякі з їхніх племен — слов'яни і руси. Вони живуть в одній з двох половин цього міста і спляють своїх мерців з їх в'ючною худобою, зброєю і прикрасами. Коли вмирає чоловік, з ним спляється живою його дружина; коли ж умирає жінка, то чоловік не спляється; а коли вмирає в них холостий, то його одружують після смерті. Жінки їхні хочуть бути спаленими, щоб увійти з ними [чоловіками] в рай. ...

10. Постанова столиці Хазарської держави, щоб у ній (столиці) було сім суддів: двоє з них для мусульман, двоє для хазар — ці судять за законом Таури, двоє для тамтешніх християн — ці судять за законом Інджиля, один же з них для слов'ян, русів і інших язичників — він судить за законом язичества, тобто за законом розуму. Коли ж трапляється великий позов, про який вони (судді) уявлення не мають, то вони (язичники) приходять до мусульманських суддів, доносять їм про це і підкоряються рішенню, необхідному за законом ісламу. Серед царів сходу в цих країнах ніхто не держить війська на платні, крім царя хазарського. Всі мусульмани відомі в цих країнах під назвою "народу Ларсії". Руси ж і слов'яни, про яких ми сказали, що вони язичники, складають військо царя і його челядь.

11. У верхів'ях Хазарської ріки є гирло, яке сполучається з рукавом моря Найтас, що є Руське море; ніхто, крім них [русів], не плаває на ньому, і вони живуть на одному з його берегів. Вони — великий народ, який не підкоряється ні цареві, ні законіві; між ними є купці, які мають зносини з областю болгар. Руси мають у своїй землі срібний рудник, подібний до того срібного ж рудника, що є в горі Банджгіра, у землі Хорасана.

12. Руси складаються з багатьох народів, які поділяються на порізнені племена. Серед них є плем'я, зване Лудана, — найчисленніше з них; вони подорожують з товарами в країну Андалус, Румію, Кустантінію і Хазар. Після 300 року гіджри (912-913 року н.е.) сталося, що близько 500 кораблів, з яких на кожному було по сто чоловіка (з русів), ввійшли в рукав Найтаса, що сполучається з Хазарською річкою.

Після того як руські судна прибули до хазарських людей, поставлених коло гирла рукава, вони (руси) послали до хазарського царя (послів) просити, щоб вони могли перейти в його країну, ввійти в його ріку і вступити в Хазарське море, яке є також море Джурджана, Табарістана та інших перських країн, як ми вже згадували, з умовою, що вони дадуть йому половину всього, що нагробують у народів, які живуть поблизу цього моря. Він же (цар) згодився на це. Тому вони вступили в рукав, досягли гирла ріки і почали підійматись по цій водній смузі, поки не досягли ріки Хазарської, ввійшли по ній у місто Ітіль, пройшли його і дісталися до гирла ріки і місця, де воно впадає в Хазарське море. Починаючи звідси до міста Ітіль — це велика ріка і багатоводна. І руські судна розійшлись по цьому морю; юрби їх [русів] кинулись на Джіль, Дайлем, на міста Табарістана, на Абаскун, що на Джурджанському березі, на Нафтову країну і в напрямі до Адарбайджана, бо від краю Ардабіля в країні Адарбайджан до цього моря віддаль близько трьох днів дороги. І руси проливали кров, брали в полон жінок і дітей, грабували майно, пускали вершників [для нападів] і палили. Народи, які жили коло цього моря, заголосили, пройняті жахом, бо їм з найдальніших часів не траплялось, щоб ворог ударив на них тут, а" прибували сюди лише судна купців і рибалок. Руси ж воювали з Джілем,

Дайлемом і з воєначальником в Ібн абіс-Сад-жа і досягли нафтового берега в краю Шірвана, відомого під назвою Баку. Вертаючись з прибережних країн, руси повернули на острови, близькі до Нафти, на віддалі кількох миль від неї. Царем Шірвана був тоді Алі Ібн аль-Гайтам. І жителі озброїлись, сіли на кораблі і купецькі судна і вирушили до цих островів; але руси ринули на них, і тисячі мусульман були відбиті і потоплені. Багато місяців руси залишались на цьому морі в такому становищі. ...Після того як вони награвували і їм надокучило це життя, подались вони до гирла Хазарської ріки, послали [послів] до царя хазарського і понесли йому гроші й здобич згідно з їх умовою. Цар же хазарський не має суден, і його люди не звикли до них; в протилежному разі мусульмани були б у великій небезпеці від нього. Ларсія ж і інші мусульмани з країни Хазар дізнались про цю справу і сказали хазарському цареві: „Дозволь нам [помститись], бо цей народ напав на країну наших братів — мусульман, проливав їх кров і взяв у полон їхніх жінок і дітей". Не мігши перешкодити їм, цар послав [послів] до русів і сповістив їх, що мусульмани мають намір воювати з ними. Мусульмани ж зібрались і вийшли шукати їх при вході в Ітілі по воді. Коли ж побачили вони одні одних, руси вийшли зі своїх суден. Мусульман було близько 15000 з кіньми і зброєю, з ними було також багато тих християн, що жили в Ітілі. Три дні тривав між ними бій; бог допоміг мусульманам проти русів, і меч знищив їх — хто був убитий, а хто утоплений. Близько ж 5000 їх урятувались і вирушили на суднах у країну, суміжну з країною Буртас, де вони залишили свої судна й отаборились на суші; але одні з них були вбиті жителями Буртаса, а інші потрапили до мусульман у країну Булгар, і ті перебили їх. Порахованих мерців з убитих мусульманами на березі Хазарської ріки було близько 30000. З того року руси не відновляли більше того, що ми описали.

*Історія України в документах і матеріалах. —
Т. 1. — С. 66—68.*

Із "Книги дорогоцінних скарбів" Абу Алі Ахмеда Ібн Омар Ібн Даста про слов'ян (30-ті роки X ст.)

Ця книга маловідомого арабського автора містить опис життя і побуту слов'ян, які мешкали на території сучасної України за часів Київської Русі.

2. ...На самому початку границі країни слов'ян знаходиться місто під назвою Куяб (?). Шлях в їх країну йде степами, землями бездорожними, через струмки й дрімучі ліси. Країна слов'ян – країна рівна і лісиста; в лісах вони й живуть. Вони не мають ні виноградників, ні нив. З дерева виробляють вони щось подібне до глеків, в яких містяться в них і вулики для бджіл, і мед бджолиний зберігається. Це зветься в них сидж, і один глек містить у собі близько десяти куклів його. Вони пасуть свиней подібно до овець. Коли вмирає хтось з них, вони спалюють труп його. Жінки їх, коли трапляється в них покійник, дряпають собі ножем руки й обличчя. На другий день по спаленні покійника йдуть туди, де воно відбувалось, збирають попіл і кладуть його в урну, яку ставлять потім на пагорок. Через рік після смерті людини беруть глеків двадцять меду ... і несуть їх на той пагорок, де збирається родина

покійного, їдять, п'ють і потім розходяться. Якщо в покійного було три дружини і одна з них твердить, що вона (особливо) любила його, то приносить вона до трупа його два стовпи, і їх забивають сторч у землю, потім кладуть третій стовп упоперек, прив'язують посеред цієї перекладки вірьовку, стають на лаву, і кінець цієї вірьовки (дружина) зав'язує навколо своєї шиї. Коли вона так зробила, лаву приймають з-під неї, і вона лишається повислою, поки не задихнеться і не вмере, а після її кидають у вогонь, де вона й згоряє. Всі вони ідолопоклонники. Найбільше сіють вони просо. Під час жнив беруть вони просяні зерна в ковші, підіймають їх до неба і говорять: "господи, ти, що постачав нам їжу [досі], дай і тепер нам її вдосталь".

Є в них різні лютні, гуслі й сопілки. їх сопілка два лікті завдовжки, лютня ж їх восьмиструнна. Хмільний напій готують з меду. При спалюванні покійників вдаються в буйні веселощі, виявляючи тим самим свою радість з приводу ласки, зроблені йому [покійникові] богом. Робочої худоби в них мало, а верхових коней має лише одна згадана людина. Зброя їх складається з дротиків, щитів і списів; іншої зброї не мають.

Ватажок їх коронується; йому вони коряться і від наказів його не відступають. Житло його міститься в середині країни слов'ян. Згадана вище особа, яку титулюють вони "господарем господарів", зветься в них свят-цар; ця особа стоїть вище від субанеджа (жупана), який є тільки його намісник. Цар цей має верхових коней, не має іншої їжі, крім кобилячого молока. Є в нього теж чудові, міцні й дорогоцінні кольчуги. Місто, де він живе, зветься Джар-ваб (?); у ньому відбувається щомісяця, протягом трьох днів, торг. Холод у їх країні буває такий сильний, що кожний з них викопує собі в землі щось подібне до льоху, до якого приробляють дерев'яну гострокінцеву покрівлю, на зразок [покрівлі] християнської церкви, і на покрівлю накладають землі. В такі льохи переселяються з усією родиною і, взявши трохи дров і каміння, запалюють вогонь і розжарюють каміння на вогні до червоного..., поливають його водою, від чого розходить пара, яка так нагріває житло, що скидають уже одяг. У такому житлі лишаються до весни. Цар їхній об'їжджає їх щороку. Коли в когось з них є дочка, то цар бере собі на рік по одному з її убрань, а якщо син, то цар бере собі теж по одному з його убрань на рік. У кого нема ні сина, ні дочки, той дає на рік по одному з убрань дружини або служниці. Спіймає цар у державі своїй розбійника, звелить або задушити його, або ж віддає його під нагляд когось з правителів на далеких окраїнах своїх володінь. ...

3. Щодо Русії, то міститься вона на острові, оточеному озером. Острів цей, на якому живуть вони [руси], займає простір на три дні дороги; укритий він лісами й болотами; нездоровий і вогкий до того, що досить стати ногою на землю, і вона вже труситься через велику кількість води в ній. Вони мають царя, який зветься хакан-Рус. Вони роблять набіги на слов'ян, підпливають до них на кораблях, висідають, забирають їх (слов'ян) у полон, відвозять у Хазран і Булгар і продають там... Коли в якогось з них народиться син, то він бере вийнятий з піхов меч, кладе його перед новонародженим і говорить: "Не залишу тобі в спадщину ніякого майна, а будеш мати тільки те, що здобудеш собі цим мечем". Вони не мають ні нерухомого майна, ні міст [або селищ], ні нив; єдиний промисел їх – торгівля соболями, білячим та іншим хутром, який й продають вони бажаним; плату, одержувану грішми, зав'язують дуже міцно в пояси свої. Одягаються вони неохайно; чоловіки носять у них золоті браслети. З рабами поводяться добре і дбають про їхній одяг, бо використовують їх під час торгівлі. Міст у них багато, і живуть вони просторо. До

гостей ставляться з пошаною і поводяться добре з іноземцями, які шукають у них захисту, та й з усіма, хто часто в них буває, не дозволяючи нікому зі своїх кривдити або утискати таких людей. Коли ж хтось із них скривдить або утисне іноземця, допомагають останньому і захищають його.

Мечі в них сулайманові. Коли просять допомогти котрийсь з їхніх родів, виступають у поле всі: між ними нема розбрату, а воюють однодумно проти ворога, поки не переможуть його. Коли хтось з них має позов на іншого, то кличе його на суд до царя, перед яким і сперечаються; коли цар вирік присуд, виконується те, що він велить. Якщо обидві сторони вироком царя не задоволені, то, з його наказу, мусять розв'язати справу остаточно зброєю: чий меч гостріший, той і візьме гору. ...Є в них знахарі — деякі з них дають накази цареві, немов вони начальники їхні (русів). Трапляється, що наказують вони приносити в жертву творцеві їхньому, що тільки заманеться їм: жінок, чоловіків і коней, а вже коли наказують знахарі, то не виконувати їхнього наказу аж ніяк не можна. Взавши людину або тварину, знахар накидає їй петлю на шию, підвішує жертву до колоди і чекає, поки вона не задихнеться, і каже, що це жертва богу.

Вони мужні і хоробрі. Коли нападають на інший народ, то не відступають, поки не знищать його всього; насилують переможених і обертають їх у рабство. Вони високорослі, мають гарний вигляд і сміливі під час нападу; але сміливості цієї на коні не виявляють, а всі свої набіги роблять на кораблях. Шаровари носять вони широкі: сто ліктів матерії йде на кожні. Надягаючи такі шаровари, збирають їх вони у збори коло колін, до яких потім прив'язують. ...

Коли вмирає в них хтось із знатних, йому викопують могилу у вигляді великого дому, кладуть його туди і разом з ним кладуть у ту ж могилу як його одяг, так і браслети золоті, які він носив; далі опускають туди безліч харчів, посудини з напоями і карбовану монету. Нарешті, кладуть у могилу живу й улюблену дружину покійника. Потім отвір могили закладається, і дружина вмирає в могилі.

*Історія України в документах і матеріалах. —
Т. 1. — С. 68—70.*

З "Повчань" Володимира Мономаха (початок XII ст.)

Володимир Мономах у "Повчаннях", які писав упродовж свого життя, дає настанови нащадкам. Вони є свідченням того, що князь був видатним мислителем свого часу.

Я, недостойний, дідом своїм Ярославом, благословенним, славним, наречений у хрещенні Василієм, [а] руським іменем Володимир, отцем улюбленим і матір'ю своєю [з] Мономахів у благочесті наставлений, дітям моїм у доброчесності домогтись успіхів бажаючи, се пишу поучення вам, улюблені, і задля християнських людей, бо скільки оберіг [їх] я по милості Божій і отчою молитвою од усяких бід...

Найперше, задля Бога і душі своєї, страх майте Божий у серці своїм і милостиню чиніть щедрю, бо се єсть начаток всякому добру.

Якщо ж кому нелюба грамотка ся, хай не насміються чи так ото скажуть: "На далекій путі та на санях сидячи, нісенітницю ти єси мовив". ...

"Не наслідуй лиходіїв, не завидуй тим, що творять беззаконня, бо лиходіїв винищені будуть, а ті, що надіються на Господа, заволодіють землею. Бо іще трохи — і не стане нечестивого, шукатиме він місця свого — і не знайде [його]. А кроткії унаслідують землю [і] радуватимуться у тривалому мирі. Підстерігає грішний праведного і скрегоче на нього зубами своїми. Господь же посміюється над ним, бо бачить, що прийде день Його". ...

Воістину, діти мої, розумійте, як ото єсть Чоловіко-любєць Бог милостив і перемилостив. Ми, люди, грішні є і смертні, а коли нам хто зло вчинить, то ми хочем його пожерти і кров його пролити найскоріш. А Господь наш, володіючи і животтям і смертю, согрішення наші, вищі од голови нашої, терпить [раз], і знову, і до [скону] живоття нашого. ...

Тож, Бога ради, не лінуйтеся, я благаю вас, не забувайте трьох діл тих, бо не є важкі вони. ...

Якщо вам Бог зм'якшить серце, то сльози свої пролійте за гріхи свої, кажучи: "Як ото блудницю, і розбійника, і митника ти помилував єси, [Господи], так і нас, грішних, помилуй". І в церкві се дійте, і [спати] лягаючи. Не пропустіте ж ні одної ночі. Якщо ви при силі, [хоч раз] поклонітесь до землі, а коли вам стане немічне — то тричі. І сього не забувайте, не лінуйтеся, бо тим нічним поклоном і співом [молитви] чоловік побіждає диявола, і що за день людина согрішить, то сим ізбавляється [од гріха]. Навіть і на коні їздячи, [коли] не буде [у вас] ні з ким діла [і] якщо інших молитов не умієте ви мовити, то "Господи, помилуй" благайте без перестану потай — бо ся молитва єсть ліпша од усіх. [Молітеся краще], ніж думати нісенітницю, їздячи.

Усього ж паче — убогих не забувайте, але, наскільки є змога, по силі годуйте і подавайте сироті, і за вдовицю вступітесь самі, а не давайте сильним погубити людину.

Ні правого, ні винного не вбивайте [і] не повелівайте вбити його; якщо [хто] буде достоїн [навіть] смерті, то не погубляйте ніякої душі християнської.

Річ мовлячи і лиху і добру, не клянїтеся Богом, ні хрестїтеся, бо немає ж [у сім] ніякої потреби. А якщо ви будете хреста цілувати братам чи [іншому] кому, то [робіть се], лише вивірівши серце своє. ...

Паче всього — гордості не майте в серці і в умі. А скажімо: "Смертні ми єсмо, нині живі, а завтра — у гробі. Се все, що Ти нам, [Боже], дав єси, — не наше, а Твоє, [його] нам поручив Ти єси на небагато днів". І в землі не ховайте [нічого], — се нам великий єсть гріх.

Старих шануй, як отця, а молодих — як братів.

У домі своїм не лінуйтеся, а за всім дивїться. Не покладайтесь на тивуна, ні отрока, щоби не посміялися ті, які приходять до вас, ні з дому вашого, ні з обїду вашого.

На війну вийшовши, не лінуйтеся, не покладайтесь на воєвод. Ні питтю, ні їді не потурайте, ні спанню. І сторожів самі наряджайте, і [на] ніч лише з усіх сторін розставивши довкола [себе] воїв, ляжте, а рано встаньте. А оружжя не знімайте із себе вборзі, не розгледївши [все] через лінощі, бо знагла людина погибає.

Лжі бережися, і п'янства, і блуду, бо всьому душа погибає і тіло.

А куди ви ходите в путь [за даниною] по своїх землях, не дайте отрокам шкоди діяти ні своїм [людям], ні чужим, ні в селах, ні в хлібах, а не то клясти вас начнуть. А куди підете і де станете — напоїте, нагодуйте краще стороннього; а ще більше вшануйте гостя, звідки він до вас [не] прийде — чи простий, чи знатний, чи посол,— якщо не можете дарунком, [то] їжею і питвом. Вони бо, мимоходячи, прославлять чоловіка по всіх землях — або добрим, або лихим.

Недужого одвідайте, за мерцем ідіте, тому що всі ми смертні єсмо. І чоловіка не миніть, не привітавши, добре слово йому подайте. Жону свою любіте, але не дайте їм [жінкам] над собою власті. А се вам основа всього: страх Божий майте вище над усе. Якщо забуваєте [се] все, то часто перечитуйте: і імені буде без сорома, і вам буде добре.

А коли добре щось умієте — того не забувайте, а чого не вмієте — то того учітесь, так же, як отець мій. Удома сидячи, він зумів знати п'ять мов — а за се почесць єсть од інших країв. А добре поводячись, не лінуйтеся ж ні до чого доброго, а насамперед до церкви ходити. Хай не застане вас сонце на постелі — так бо "отець мій діяв блаженний і всі добрії люди достойні".

Давня українська література: Хрестоматія. — С. 163-165.

З "Руської правди" (XI-XII СТ.)

"Руська правда" — збірник норм давньоруського права XI-XII ст. Відомо понад 100 списків "Руської правди", перший з яких знайшов російський історик В. Татищев у 1738 р. Всі списки прийнято поділяти на три основні редакції: коротку, розширену та скорочену. Найдавнішу "Руську правду" Ярослав Мудрий дав новгородцям 1016 р. Згодом її було дороблено й під назвою "Суд Ярославль Володимирич" упроваджено 1036-1037 рр. "Правду Ярославичів" було прийнято на з'їзді Ізяслава, Святослава і Всеволода Ярославичів у Вишгороді. Розширене видання вийшло наприкінці XI — на початку XIII ст.

1. Коли вб'є чоловік чоловіка, то мститься брат за брата, якщо сини одного батька, чи батька син, якщо племінник, чи сестри син; а якщо не буде мститися — то 40 гривен за голову; якщо буде русин, чи гридин, чи купець, чи ябетник, чи мечник, якщо ізгой чи слов'янин, то 40 гривен поклади за нього.

2. Якщо буде кров чи синці з ураженого, то не потрібен і свідок людині тій; якщо не буде знаку якогось — потрібен свідок, не буде знаків — й справі кінець; якщо не може мститися, то взяти за образу 3 гривні, а лікарю нагорода.

3. Якщо хтось когось ударить батоном, чи жердиною, чи рукою, чи чашею, чи

рогом, чи обухом, то 12 гривен; якщо його не спіймали, то помстилися йому, на тому й кінець.

4. Якщо поранить мечем, не виймаючи його, чи рукояттю, то 12 гривен.

5. Якщо поранить руку, і відпаде рука чи всохне, 40 гривен. Якщо нога буде ціла чи почне кульгати, тоді то друзі примирять.

6. Якщо палець вріже якийсь, то 3 гривні за образу.

7. А коли вуса — 12 гривен, бороду — 12 гривен.

8. Якщо ж хто вийме меча, але не вдарить, то той гривню покладе.

9. Якщо ж поранить чоловік чоловіка чи від себе, чи до себе — 3 гривні та два свідки; якщо буде варяг чи колбяга — то під присягу.

10. Якщо челядин сховається чи у варяга, чи у колбяга і його впродовж трьох днів не знайдуть, і на третій день не зізнається, — то 3 гривні за образу.

11. Якщо хто поїде на чужому коні, не позичивши його, — виклади 3 гривні.

12. Якщо хто візьме чужого коня, чи зброю, чи одяг, а знайдеться у своєму миру (общині), то взяти хазяїнові своє, а 3 гривні — за образу.

13. Якщо знайшов крадія, не кажи йому: моє; нехай піде на звід, де річ взяв, якщо не піде, то знайди поручка впродовж п'яти днів.

15. Якщо хто челядина спіймати хоче, упізнавши своє, то до одного вести, у кого той купував, а той веде до іншого, і так, коли дійде до третього, — кажи йому: віддай ти мені свого челядина, а ти свої гроші шукай зі свідками.

16. Якщо холоп ударив вільного чоловіка і біжить до хоромів, а пан почне ховати його, то холопа спіймати, а пан мусить сплатити за нього 12 гривен, а коли зустрине той муж холопа — може вбити його.

17. А якщо зламає чи спис, чи щит, чи сокиру і захоче сховати у себе, то взяти гроші у нього; а якщо зламав і почне повертати, то грішми мусить заплатити, скільки це коштуватиме.

18. Якщо уб'ють огнищанина за образу, то вбивці мусять сплатити 80 гривен, а людям не потрібно; і за збирача княжих податків — 80 гривен.

19. [Приблизно за змістом. — *Авт.*] Якщо убивають огнищанина — то община, люди відповідальні за вбивство, здійснене на їхній території.

20. Якщо убивають огнищанина біля кліті, чи біля коня, вола, корови, який це захищає, — то крадія вбивають на місці як собаку.

21. А за княжого тивуна 80 гривен. А за конюха старого біля стада 80 гривен, як постановив Ізяслав про свого конюха, якого вбили Дорогобуджівці.

22. А за сільського старосту княжого і хлібороба 12 гривен. А за радочів княжих 5 гривен.

23. А за смерда і холопа 5 гривен.

24. Якщо сина годувальниці, чи годувальницю - 12.

25. А за княжого коня, якщо той з плямою, — 3 гривні; а за смердового — 2 гривні.

26. За кобилу 60 різань, а за вола гривню, а за корову 40 різань, а за третяка (дворічний бичок, жеребець) 15 кун, а за лонщину (худоба на другому році) півгривні, а за теля 5 різань, за яря (ягня) — ногата, за барана — ногата.

27. А якщо забере (уведе) чужого холопа чи раба, платити йому за образу 12 гривен .

28. Якщо ж стане чоловік закривавленим чи із синцями, то не шукати йому свідків.

29. Якщо один крадій краде чи коня, чи вола, чи кліть, то гривню і тридцять різань сплатити йому; якщо ж крадіїв буде 18, то по гривні і по 30 різань сплатити... чоловіку.

31. Якщо смерда мордують без княжого повеління, то за образу 3 гривні.

Коротка Руська Правда (за Академічним списком половини XV ст.) // Тихомиров М. Н. Пособие по изучению "Русской правды". – М.: Изд-во АН СССР, 1953. – С. 39-46.

ТЕМА ЗАНЯТТЯ. УКРАЇНСЬКА ДЕРЖАВА - КИЇВСЬКА РУСЬ.

Вид заняття: семінарське заняття.

Тривалість заняття: 90хв.

Навчальна мета: На основі джерел і матеріалу підручника вивчити історичне походження слов'ян та їх розселення на території сучасної України. Узагальнення, систематизація знань про процес утворення і розвиток Київської Русі.

Виховна мета : Виховувати національну гідність та повагу до свого народу. Удосконалювати моральні якості.

Розвивальна мета: Розвивати ціннісні уявлення про історичне походження давньослов'янської держави Київської Русі.

Міжпредметні зв'язки:

Забезпечуючі дисципліни: соціологія, економічна теорія.

Забезпечувані дисципліни: політологія, культурологія, філософія, соціологія, економічна теорія.

Навчально-методичне забезпечення заняття.

Наочність: „Карта світу”, „Карта Україна.”

Роздатковий матеріал: запитання на дидактичних картах

Технічні засоби навчання: *кодоскоп, серіал науково-пізнавальних фільмів "Невідома Україна. Нариси нашої історії." (2 відеокасети; 108 фільмів). -К.: Національна кінотематика України "Київнаукфільм" 1993 р.*

Методи: рольова гра, кооперативна робота, евристична бесіда, узагальнююча бесіда

Рекомендована література:

Основна:

1. Баран В.К., Грицак Я.Й., Ісаєвич Я.Д. та ін. Історія України. – Львів: Світ, 1996. – С. 488.
2. Блаженніший Отець Мирослав Іван Кардинал Любачівський. Чи справді було Хрищення Росії 988 року? Рим – Мюнхен: 1986. – С.87.
3. Бойко О.Д. Історія України. Посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Академія, 1999. – С. 568.
4. Конончук І.М. Історія України від стародавніх часів до „Помаранчевої революції”. – Ніжин: ТОВ Гідромас, 2005. – С. 283.
5. Мельник Л.Г., Баран В.Д., Гуржій О.І. та ін. Історія України. Курс лекцій. – К.: Либідь, 1991. – С. 571.
6. Чубатий М. Княжа Русь-Україна та виникнення трьох східнослов'янських націй. – Нью Йорк – Париж: 1964. – С. 159.

Додаткова:

1. Брайчевський М. Конспект історії України. – К.: Знання, 1993. С. 208.
2. Грабовський С. Нариси з історії українського державотворення. – К.: Генеза, – 1995. – С. 608.
3. Гайдуков Л.Ф., Крушинський В.Ю. Історія України. Посібник для старшокласників та абітурієнтів. – К.: Либідь, – 1999. – С. 270.

ХІД ЗАНЯТТЯ.

I. Організаційна частина (2-3 хв.)

Привітання викладача зі студентами.

Перевірка відсутніх, готовності групи до заняття.

II. Мотивація та стимулювання навчальної діяльності студентів, повідомлення теми, мети і завдань (до 5 хв.).

Тема заняття. Українська держава – Київська Русь.

План.

1. Утворення Київської Русі. Перші князі.
2. Розквіт Київської Русі кінця X – першої половини XI ст.
3. Соціально-економічний та державний лад Київської Русі в X – XII ст.
4. Початок роздробленості і причини занепаду Київської Русі.
5. Історичне значення Київської держави.

III. Обговорення навчальних питань семінару (70-75 хв.).

1. Контроль підготовки студентів до заняття проводиться методом письмового опитування:

Письмове опитування, запитання на картках готуються викладачем заздалегідь таким чином, щоб охопити весь обсяг фактичного матеріалу з теми, базові поняття, основні історичні тенденції цього періоду.

Рольова гра.

Проведення гри:

- А) Підготовчий етап. (Організовує викладач).
- Б) Виступи студентів від імені князів.
- В) Кооперативна робота.
- Г) Підведення підсумків.

1. Підготовчий етап.

Викладач проводить ознайомлення студентів з процедурою гри, правилами оцінювання і вимогами до учасників. Визначає студентів-виконавців ролей історичних осіб (Аскольд, Олег, Ігор, Ольга, Святослав, Володимир, Ярослав Мудрий, Володимир Мономах);

- нейтрального спостерігача (літописець Нестор);
- журі, з 3-5 чоловік залежно від кількості студентів у групі;
- групи студентів, які представляють інтереси найбільших соціальних верств Київської Русі.
- Студенти індивідуально готуються до виконання своїх ролей.
- Князі повинні охарактеризувати суть державотворчих процесів, які вони проводили за роки свого правління.
- Літописець Нестор – ведучий гри, використовуючи уривки літопису, зачитує характеристику князів.
- Кожен студент, який виконує роль князя, готує для своєї групи цікаве завдання.

- Нестор літописець готує картки різних кольорів, які будуть відповідати змісту:
- повна відповідь (червоний)
- відповідь з неточностями (жовтий)
- часткова відповідь (синій)

У кінці гри студенти підраховують свої картки, викладач ставить відповідні оцінки.

IV. Підбиття підсумків заняття (до 5хв.).

Коротке повідомлення про виконання запланованої мети, завдань заняття (аналіз того, що було розглянуто).

Мотивація діяльності групи і окремих студентів, оцінювання їхньої роботи.

V. Повідомлення домашнього завдання (2-3хв.).

Підготуватися до семінарського заняття на тему:

Галицько-Волинська держава.

1. Дати характеристику розвитку Галицько-Волинської держави і Литовського князівства. Визначити умови, які сприяли їхньому утворенню.
2. Порівняти політичну діяльність галицьких князів Володимирка та Ярослава Осмомисла. Визначити їхню роль у створенні Галицько-Волинської держави.
3. Провести паралель між тим, як розвивався політичний устрій Галицько-Волинської держави і політичний устрій та суспільні відносини за часів Київської Русі.
4. Дати характеристику діяльності Данила Галицького в зовнішній політиці. Охарактеризувати його роль у створенні антимонгольської коаліції.
5. Охарактеризувати, які чинники сприяли розпаду Київської Русі і Галицько-Волинської держави.
6. Використовуючи літописи і додаткову літературу, провести дослідження, коли вперше згадується назва “Україна” і яким є її походження. Визначити походження національної символіки.

VI. Завдання для самостійної позааудиторної роботи.

Після цієї самостійної роботи студенти повинні

знати:

- основні етапи розвитку Галицько-Волинської держави;
- специфіку господарського життя та побуту;
- особливості розвитку політики і економіки на території Галицько-Волинської держав;
- вплив династичних зв'язків на процес розвитку української державності;
- причини розпаду Галицько-Волинської держави;

вміти:

- характеризувати основні періоди розвитку Галицько-Волинської держави;
- аналізувати та пояснювати причини розпаду Галицько-Волинської держави ;

- аргументувати свою думку щодо реформ Данила Галицького;
- аналізувати, який вплив на політичний розвиток Галичини мала династія Данила Галицького.

Теми рефератів.

1. Дати характеристику політичних портретів галицьких князів Володимирка та Ярослава Осмомисла.
2. Проаналізувати політичний устрій Галицько-Волинської держави.
3. Охарактеризувати династію Романовичів.
4. Проаналізувати легенди древнього Львова.
5. Охарактеризувати історичне значення Галицько-Волинської держави.
6. Проаналізувати походження української національної символіки.
7. Проаналізувати культурний розвиток Галицько-Волинської держави.

Робота з джерелами.

1. Охарактеризуйте боротьбу Данила Романовича і Мстислава Удалого проти Польщі й Угорщини, використовуючи Літопис руський.
2. Використовуючи Літопис руський, зазначте, який внесок зробив Данило Романович у розвиток української культури.

Заповніть хронологічні таблиці:

1. Вкажіть хронологію етапів утворення Галицько-Волинської держави .

Період	Державні утворення
--------	--------------------

2. Згідно з хронологією заповніть таблицю.

Ім'я князя	Основні події	Результати подій
------------	---------------	------------------

ІСТОРИЧНІ ДЖЕРЕЛА.

Боротьба князів Данила Романовича і Мстислава Удалого проти нападу Польщі й Угорщини на Галичину (1213-1219 рр.)

У рік 6721 [1213]. У ті ж роки, коли минув час, узяв Данило в нього [Мстислава] дочку, на ім'я Анну, і родилися від неї сини й дочки. Первенцем бо в нього був Іраклій, по нім же – Лев, а за ним Роман, Мстислав, Шварно та інші, що малими одійшли зі світу сього.

Коли ж минув час, поїхав Данило до Мстислава в Галич, кажучи на Лестька: "Він отчину мою держить". Але той одповів: "Сину! Через давню приязнь не можу я на нього стати. Знайди-но ти собі других".

Данило тоді вернувся додому, і поїхав з братом [Васильком] і забрав Берестій, і Угровськ, і Верещин, і Столп'є, і Комов, і всю Україну.

Лестько ж великий гнів мав на Данила. І коли настала весна, поїхали ляхи воювати і пустошили по [ріці] Бугу. І послав услід за ними Данило [воєвод] Гаврила Душиловича, і Семена Олуйовича, [і] Василька Гавриловича, і вони били їх до [річки] Сухої Дорогви, і колодників захопили, і вернулися у Володимир з великою славою.

Тоді ж убитий був Клим Христинич, один з усіх його [Данила] воїв, що ото його хрест і донині стоїть на Сухій Дорогві. А ляхів вони багатьох побили і гнали вслід за ними до ріки Вепра.

Лестько ж вважав, що Данило узяв Берестій за Мстиславою радою. Тому Лестько послав [посла] до короля: "Не хочу я часті в Галичі, а дай кого зятеві моєму".

Король тоді послав багато воїв і Лестько, і прийшли вони до Перемишля А Ярон, що тоді тисячу держав у Перемишлі, утік перед ними.

Мстислав же був [поза Галичем] з усіма князями руськими і чернігівськими. І послав він [тисяцького] Дмитра, [воєводу] з Мирослава і [боярина] Михалка Глібовича проти них до Городка, бо Городок був відокремився – в ньому були люди Судислава [Бернатовича]. Та коли Дмитро бився під городом, прийшли на нього угри й ляхи, і побіг Дмитро. Тоді ж Василь, дяк, за прозвищем Молза, застрілений був під городом, і [боярина] Михалка Скулу вбили, догнавши на [ріці] Щирці. І голову йому вони одрубали, три цепи знявши золоті, і принесли голову його до Коломана. Мстислав же стояв на [ріці] Зубр'ї, [і] Дмитро прибіг до нього. Оскільки ж Мстислав не міг битися з уграми, він просив зятя свого Данила і Олександра [Всеволодовича], щоб вони обидва заперлися у Галичі. [І] обіцявся йому Данило й Олександр піти в Галич, але Данило заперся в Галичі, а Олександр не зважився.

Тоді ж велика княгиня Романова [Анна] прийняла монаший чин. А потім прийшла рать під город [Галич] — Коломан і ляхи. І великий бій був на Кривавім броді, і впав на них сніг, [і] вони [угри й ляхи] не могли стояти – пішли вони за [город] Рогожину, пішли на Мстислава і прогнали його із землі [Галицької]. ...

Мстислав тоді сказав Данилові: "Вийди з города". І Данило вийшов [із Галича] з Дмитром тисяцьким, і з [воєводою] Глібом Зеремійовичом, і з [воєводою] Мирославом. Вийшли вони з города, і [коли] були навпроти [города] Толмача, догнав їх невірний [боярин] Вітович Володислав. Вони, повернувши на нього,

прогнали його і коня від нього одібрали. Данило ж був молодим, але, бачивши, як мужньо їздили Гліб Зеремійович і [боярин] Семен Коднинський, він приїхав до них обох, піддержуючи їх, а інші ж кинулись були тікати.

Того ж дня билися вони весь день аж до ночі і тої ночі вернулися. Данило і Гліб Зеремійович удвох схопили Янця. Молодик сей [Данило] показав мужність свою, і вони обидва цілу ніч билися. А на ранок догнав його [боярин] Гліб Васильович, але Данило, повернувши на нього, гнав його далі поприща – і той утік перед ним, бо кінь буз борзий. Коли ж Данило вернувся і один їхав межи ними [противниками], то вони не осмілювалися напасти на нього, допоки ото не під'їхав до нього [боярин] Гліб Судиславич та [боярин] Гаврило Іворович і [воїн] Переніжко.

Звідти пройшли вони в [город] Онут і рушили в поле. І настав [у них] голод великий, [але] рушили вози [з Галича?] до [города] Плава напередодні святого Дмитрія [Солунського], захопивши вози, накормилися вони вдосталь і воздали хвалу богородиці і святому Дмитрію, що він нагодував їх.

А звідти прийшли вони нижче [від города] Кучелмина, думаючи, де перейти ріку Дністер. Та за божою милістю прийшли човни з [города] Олешшя, і переїхали вони в них через Дністер, і наситилися рибою і вином. Звідти ж приїхав Данило до Мстислава [Мстиславича].

Мстислав же велику честь склав Данилові, і дари йому дав великі, і коня свого борзого сивого, і сказав йому: "Ти піди, княже, у Володимир, а я піду в Половці. Помстимось оба за сором свій". І Данило приїхав у Володимир...

У рік 6723 [1215]. У той же час за божим повелінням прислали князі литовські [послів] до великої княгині Романової [Анни], і до Данила, і до Василька, мир даючи. ...Ці ж усі мир дали князю Данилові і Васильку, і була земля [їхня] спокійна.

Ляхи ж не перестаючи пакостили. І привів [Данило], на них литву, і пустошили вони Ляхів, і багато убивств учинили між них. ...

У рік 6725 [1217]. У той же час вийшов [на Данила воєвода] Філя, здавна прегордий, надіючись обійняти землю [й] вичерпати море, з багатьма уграми. Він сказав: "Один камінь багато горнців побиває". І друге слово він сказав прегордо: "Острий мечу, борзий коню – многая [ви гибель] русії". Але бог того не потерпів, в інший час убитий був Данилом Романовичем здавна прегордий Філя.

Олександр же [Всеволодович] одступив од Данила і од Василька до Лестька. І не було їм обом підмоги ані від кого, тільки од бога, допоки [не] прийшов Мстислав [Удатний] з половцями. Вийшов тоді Філя з багатьма уграми і ляхами із Галича, узявши бояр галицьких, і тестя Суди-слава [Бернатовича] і [боярина] Лазаря [Домажирця], і других; а інші розбіглися, бо загордився він був. ...

У рік 6727 [1219]. У той же час прийшов Лестько на Данила до [города] Щекарева, боронячи йому іти на поміч Мстиславу, тестеві своєму. Приїхав також Кондрат, [брат Лестьків], мирить Лестька і Данила, але узнав він обман Лестьків і не велів князю Данилу їхати до Лестька.

Філя тим часом готувався до битви, бо ж він уважав, що ніхто [не] може стати проти нього на бій. А Коломана він залишив у Галичі, і той зробив укріплення на церкві пречистої владичиці нашої Богородиці, яка, не стерпівши осквернення храму свого, і оддала його [Коломана] в руки Мстиславові. Був же тут із Коломаном [воєвода] Іван Лекин, і Дмитро, і Бот.

А коли половці приїхали побачити рать [Філі і Лестька], то угри й ляхи гонилися за ними, [і один] половчин, повернувшись, застрілив [угрина] Уза в око. І впав він із коня, і взяли вони тіло його, і тужили по ньому.

Літопис руський. – С. 375-377.

Внесок Данила Галицького в розвиток української культури (1259-1260 рр.)

Але [якось], коли він [Данило] їздив по полю і діяв лови, то побачив він на горі гарне і лісисте місце, оточене навкруги його полем, і запитав тамтешніх жителів: "Як іменується се місце?" І вони сказали: "Холм йому ім'я є". І, уподобавши місце те, надумав він, що поставить на ньому невеликий городок. Він дав обітницю богу і святому Іоанну Златоусту, що спорудить на честь його церкву.

І поставив він невеликий городок, та, побачивши, що бог помічником йому, а Іоанн підпомагачем йому є, спорудив він інший город, що його татари не змогли взяти, коли Батий всю землю Руську захопив. Тоді й церква святої Трійці запалена була і знову була споруджена.

Коли ж побачив се князь Данило, що бог сприяє місцю тому, став він прикликати приходнів – німців і русів, іноплемянників і ляхів. Ішли вони день у день. І юнаки, і майстри всякі утікали [сюди] од татар – сидельники, і лучники, і сагайдачники, і ковалі заліза, і міді, і срібла. І настало пожвавлення, і наповнили вони дворами навколо города поле і села.

Звів також [Данило] церкву святого Іоанна [Златоустого], красну і гожу. І споруда її була така: склепінь чотири; з кожного вугла – склепіння, і стояли вони на чотирьох головах людських, вирізьблених одним умільцем; троє вікон прикрашені [були] склом римським; при вході в олтар стояли два стовпи з цілого каменя, і на них – склепіння; а верх же вгорі прикрашений [був] зорями золотими на лазурі; внутрішній же поміст її був вилитий з міді і з чистого олова, так що блищав він, як дзеркало. Дверей же її двоє [були] прикрашені каменем тесаним – галицьким білим і зеленим холмським; різьблені одним умільцем Авдієм горорізьби [їх були] всяких барв і золоті; спереду ж їх [на західних дверях] був зроблений Спас, а на північних – святий Іоанн [Златоустий], так що всі, хто дивився [на них], дивувалися. Прикрасив [Данило] камінням дорогим, бісером і золотом також ікони, які він приніс із Києва, і образ Спаса і пресвятої Богородиці, що їх йому сестра Федора дала з [київського] монастиря [святого] Феодора; приніс він також ікону Стрітення з [города] Вручого од отця його [Мстислава Мстиславіича]. Диву подібні [були образи сі], що погоріли в церкві святого Іоанна; один [архангел] Михаїл зостався [з] чудових тих ікон. І дзвони [Данило] приніс із Києва, [а] інші тут вилив. Усе це вогонь спалив.

І вежа [стояла] посеред города висока, щоб бити з неї довкола города. Знизу зведена з каменя п'ятнадцять ліктів у висоту, а сама зроблена з тесаного дерева і вибілена, як сир, сяjala вона на всі сторони. Близь неї був студенець, тобто колодязь, що мав тридцять і п'ять сажнів. Храми [були] прекрасні, і мідь од вогню повзла, як смола. Посадив він також сад гарний і спорудив церкву на честь святих безмездників Кузьми [і] Дем'яна; має вона чотири стовпи, витесані з цілого каменя, що держать верх; з таких же [каменів витесані] і другі [стовпи]; а в олтарі перед

бічними дверима стоїть також гарний [образ] пресвятого Дмитрія [Солунського], принесений здалеку.

За поприще од города [Холма] стоїть також башта кам'яна, і на ній – орел кам'яний вирізьблений; висота ж каменя – десять ліктів, а з верхівками і з підніжжями – дванадцять ліктів.

Побачивши ж таку пагубу городу, [а] ввійшовши в церкву, він теж побачив пагубу, [Данило] вельми пожалкував. Помолившись богу, він знову обновив церкву, і освятив [її] єпископ Іоанн. А ще, помолившись богу, він спорудив [город Холм] кріпшим і вищим, але вежі такої не зміг зробити, бо інші города він ставив проти безбожних татар – через те й не зробив він її.

У рік 6768 [1260]. Спорудив він також превелику церкву в городі Холмі на честь пресвятої приснодіви Марії, величиною і красою не меншу од тих, що були раніш, і прикрасив її пречудовими іконами; приніс він також чашу із землі Угорської з багряного мармуру, вирізьблену з дивовижним умінням – навіть змієві голови були навкруг неї, – і поставив її перед дверима церковними, що їх називають царськими. Зробив він також у ній хрещальню – хрестити воду на святе Богоявлення, а блаженний єпископ Іоанн зробив у ній вирізаний із гарного дерева і позолочений усередині та ззовні [ківорій?], диву подобен.

Літопис руський. – С. 418-420.

ТЕМА ЗАНЯТТЯ. ГАЛИЦЬКО-ВОЛИНСЬКА ДЕРЖАВА.

Вид заняття: семінарське заняття.

Тривалість заняття: 90хв.

Навчальна мета: Перевірити вивчений студентами матеріал про утворення, розвиток і занепад Галицько-Волинської держави, основні періоди розвитку Галицьких та Волинських земель.

Виховна мета: Сприяти формуванню почуття поваги до минулого свого народу, гордості за свою Батьківщину і свій народ.

Розвивальна мета: Розвивати досвід між особистісної взаємодії студентів цікавість до пошуків яскравих фактів, що стосуються минулого нашого краю; формувати навички системного аналізу діяльності державного діяча.

Міжпредметні зв'язки:

Забезпечуючі дисципліни: соціологія, економічна теорія.

Забезпечувані дисципліни: політологія, культурологія, філософія, соціологія, економічна теорія.

Навчально-методичне забезпечення заняття.

Наочність: „Карта світу”, „Карта України.”

Роздатковий матеріал: запитання на дидактичних картах.

Технічні засоби навчання: *кодоскоп, Серіал науково-пізнавальних фільмів "Невідома Україна. Нариси нашої історії." (2 відеокасет; 108 фільмів). -К.: Національна кіно тематика України "Київнаукфільм" 1993 р.*

Методи: «Ажурна пилка», « Акваріум», бесіда, дискусія, узагальнююча бесіда, рефлексія.

Рекомендована література:

Основна:

1. Аркас М. Історія України-Русі. – Одеса: Маяк, 1994. – С. 390.
2. Баран В.К., Грицак Я.Й., Ісаєвич Я.Д. та ін. Історія України. – Львів: Світ, – 1996. – С. 488.
3. Бойко О.Д. Історія України. Посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Академія, – 1999. – С. 568.
4. Верстюк В.Ф., Гарань О.А., Гуржій О.І. та ін. Історія України. - Київ, 2002. - С.472.
5. Конончук І.М. Історія України від стародавніх часів до „Помаранчевої революції”. – Ніжин: ТОВ Гідромас, – 2005. – С. 283.
6. Король В. Історія України. Документи. Матеріали.- К.: Академія, 2001. – С. 447.
7. Липа Ю. Призначення України. – Львів:Просвіта, – 1992. – С. 270.
8. Мельник Л.Г., Баран В.Д., Гуржій О.І. та ін. Історія України. Курс лекцій. – К.: Либідь, 1991, – С. 571.
9. Сергійчик В.І. Доля української національної символіки. – Київ, –1990. – С 46.

Додаткова:

1. Грушевський М.С. Нарис історії Київської землі від смерті Ярослава до кінця XIV ст. – К.: Наук. Думка, – 1991. – С. 560.
2. Брайчевський М. Конспект історії України. – К.: Знання, – 1993. – С. 208.
3. Грабовський С. Нариси з історії українського державотворення. – К.: Генеза, – 1995. – С 608.

ХІД ЗАНЯТТЯ.

I. Організаційна частина (2-3 хв.)

Привітання викладача зі студентами.

Перевірка підготовленості групи до заняття.

II. Мотивація та стимулювання навчальної діяльності студентів (до 5 хв.).

Тема заняття. Галицько-Волинська держава.

План.

1. Волинське та Галицьке князівства; особливості розвитку до об'єднання.
2. Утворення Галицько-Волинської держави. Князь Роман Мстиславович.
3. Данило Галицький та його зовнішня та внутрішня політика.
4. Галицько-Волинська держава за наступників короля Данила.
5. Історичне значення Галицько-Волинської держави.

III. Обговорення навчальних питань семінару (70-75 хв.).

Контроль підготовки студентів до заняття проводиться методом письмового опитування :

1. Письмове опитування, запитання на картках (додаються).
 2. Інтерактивні методи «Ажурна пилка», « Акваріум».
- А) Вступ (викладач).
Б) Оперативна робота.

«Ажурна пилка».

Підготовчий етап.

Кожна група з п'яти чоловік отримала домашнє завдання відповідно до пунктів плану, опрацювала його.

Група 1. Розвиток Галицько-Волинських земель. Утворення Галицько-Волинської держави.

Група 2. Політичні портрети галицьких князів Володимирка та Ярослава Осмомисла.

Група 3. Устрій земель та відносини між основними соціальними верствами.

Група 4. Діяльність з державотворення Данила Галицького .

Група 5. Причини занепаду Галицько-Волинської держави та наслідки для української державності.

Експертні групи складаються викладачем таким чином, щоб у кожній новій групі було по одному представнику від кожної домашньої групи. Учасник домашньої групи стає експертом з окремого питання і доповідає з цього питання на засіданні експертної групи.

Коли в експертних групах заслухано всі п'ять питань і обговорено, їх експерти повертаються у свої домашні групи.

Відбувається засідання домашніх груп. Кожне питання обговорюється у групі через призму проблеми:

“Чи була Галицько-Волинська держава спадкоємницею Київської Русі?” – і формулює з цього приводу спільне для групи рішення.

Гра „Акваріум”.

Кожна група посилає свого представника в “Акваріум” – бажано окреме підвищене місце. Проблема “Чи була Галицько-Волинська держава спадкоємницею Київської Русі?”

дискутується між представниками домашніх груп. При потребі викладач використовує паузу для того, щоб студенти могли отримати консультації від своїх груп.

Підведення підсумків. Викладач підводить підсумок дискусії і просить кожного студента закінчити речення “Я вважаю, що Галицько-Волинська земля була спадкоємницею Київської Русі тому, що...” тим аргументом, який студент вважає найбільш вдалим.

Рефлексія.

Осмислення процесу і результатів діяльності.

Викладач пропонує студентам проаналізувати хід семінару, відповівши на запитання:

- Що ми робили?
- Як ми це робили?
- Чи досягли поставленої мети?
- Чого нового ми навчилися?
- Чи нам все вдалось?
- Як думаю я, і чому я думаю саме так?
- Як думають інші? Що є у нас подібного?

IV. Підбиття підсумків заняття (до 5хв.).

Коротке повідомлення про виконання запланованої мети, завдань заняття (аналіз того, що було розглянуто).

Мотивація діяльності групи і окремих студентів, оцінювання їхньої роботи.

V. Повідомлення домашнього завдання (2-3хв.).

Підготуватися до семінарського заняття на тему:

Козацька держава.

Питання:

1. Провести порівняльний аналіз розвитку України у складі Великого князівства Литовського і Речі Посполитої Польщі.
2. Дати характеристику діяльності литовських князів Ягайла і Вітовта. Охарактеризувати, які чинники вплинули на створення Речі Посполитої.
3. Визначити основні причини утворення українського козацтва.
4. З'ясуйте причини козацько-селянських повстань кінця XVI-поч. XVII ст. та їх наслідки.

VI. Завдання для самостійної позааудиторної роботи.

Після самостійної роботи студенти повинні

знати:

- в наслідок яких подій українські землі зазнали розподілу;
- основні періоди входження українських земель у склад Великого князівства Литовського і Речі Посполитої;
- в результаті яких процесів сформувалося козацтво, як стан і яку роль це відіграло в історії України;

вміти:

- висловлювати думку про причини розгортання визвольного руху в Україні у XIV – першій пол. XVII ст.;
- працювати з джерелами з даного історичного періоду;
- самостійно знаходити цікаву інформацію про історичні події;
- порівнювати політичну діяльність українських гетьманів;
- аналізувати рішення і угоди гетьманів Запорізької Січі.

Теми рефератів.

1. Охарактеризуйте причини та наслідки прийняття Люблінської унії для України.
2. Проаналізуйте основні етапи об'єднання Литви та Польщі.
- 3 У чому полягали причини виникнення українського козацтва і які були основні джерела?

Заповніть таблицю: "Запорізька Січ".

Ознаки державності	Військовий устрій	Територіальне розташування	Форма правління	Міжнародні зв'язки

Робота з джерелами:

1. Охарактеризуйте соціально-економічний стан населення, використовуючи такі джерела: Іпатіївський літопис, Литовська метрика (Устава на волоки), Литовський статут (феодалне землеволодіння).

Заповніть хронологічні таблиці.

1. Складіть хронологічну таблицю, яка б відображала основні етапи об'єднання Литви і Польщі.
2. Складіть хронологічну таблицю „Входження українських земель до іноземних держав”.

Дата	території	країна

2. Заповніть таблицю „Культурне життя українського народу в XIV-XV ст.” за схемою:

Літописання	Освіта	Живопис	Архітектура

3. Заповніть таблицю „Розвиток господарства в XV-XVI ст.”

Сільське господарство	Ремесло	Торгівля	Міста

ІСТОРИЧНІ ДЖЕРЕЛА.

З Іпатського літопису Городельський привілей (1413 р.)

Городельська унія – угода великого князя Литовського Вітовта та польського короля Ягайла, підписана в замку Гродель 2 жовтня 1413 р. Передбачала об'єднання Польщі і Литви в одну державу, постійну автономію Литви у складі цієї держави, уніфікацію адміністративно-територіального устрою, зрівняння у правах і привілеях польської та литовської католицької шляхти тощо.

1. ...Для зміцнення християнської віри, доброго становища і користі земель наших Литви, їх самих із землями і володіннями ... названому королівству нашому Польському присвоїли ... сполучили, об'єднали, приєднали, союзом зв'язали, за згодою нашою ... і всіх панів, шляхтичів і бояр тієї землі Литовської з волі і згоди. Проте, бажаючи названі вище землі литовські, ради ворожих нападів і підступів хрестоносців і тих, що до них приєднуються, і всяких інших ворогів, які прагнуть розорити названі землі литовські і королівство Польське і руйнування їх замишляють, у певності, безпеці і кращому догляді зберегти і про постійну для них користь подбати: ті ж самі землі, як і завжди, в повному пануванні, на праві чистому й мішаному, досі держали і держимо від предків наших по праву народження, як державці законні, з волі, схвалення і згоди панів, шляхтичів і бояр, в назване королівство Польське знову інкорпоруємо, впроваджуємо, присвоюємо, сполучаємо, приєднуємо, союзом зв'язуємо і назавжди скріплюємо, визначаючи їх самих з усіма їх володіннями, землями, панствами, князівствами, волостями, маєтками, і на всякому праві, чистому і мішаному, завжди бути єдиними безповоротно і непорушно з короною королівства Польського.

2. Також усі церкви і весь клір названих вище земель Литви, як соборні, монастирські, парафіяльні общинні, віленські та інші у тих [землях] споруджені і які будуть споруджені, засновані, в усіх свободах, іmunітетах, привілеях, винятках і звичаях загальних зберігають, згідно зі звичаєм королівства Польського.

3. Пани [і] також бояри-шляхти земель наших, названих вище, дареннями, привілеями і пожалуваннями, ним нами дарованими, даними, приділеними, тільки католики і римської церкви підвладні і кому герби пожалувані, господарюють, володіють і користуються, як пани і шляхта королівства Польського своїми володіють і користуються.

4. Також пани і шляхтичі, названі вище, своїми вотчинами [батьківськими маєтками] на рівному праві володіють, як пани королівства Польського своїми звичайно [як прийнято] володіють і пожалуваннями нашими, на які мають грамоти, від нас діючі і затверджені твердістю вічної сили, подібним чином будуть володіти і мати вільну змогу їх продавати, міняти, відчужувати, дарувати і на користь свою повертати, однак, з нашої згоди, особливо для кожного випадку даного, як для їх відчуження, обміну або даріння перед нами або нашими урядовцями, за звичаями королівства Польського, буде визначено...

9. Урядником призначаються тільки католицької віри поклонники і підвладні римській церкві. Також і всі постійні уряди земські, які є посади, каштелянства,

жалуються тільки сповідникам християнської [католицької] віри і до ради нашої допускаються і в ній присутні, коли обговорюються питання про благо держави, бо часто різниця у вірах приводить до різниці в умах [думках], і виявляються через це відомими такі рішення, яким належить у таємниці бути збереженими.

11. До цього додається, що названі вище пани і шляхтичі Литви після смерті Олександра-Вітовта, теперішнього

князя, нікого не будуть мати або обирати великим князем, або господарем Литви, як тільки кого король польський і його наступники, порадившись з прелатами і панами Польщі і земель Литви, вважатимуть за необхідне обрати, поставити, помістити. Однаково також прелати, пани і шляхтичі королівства Польського, коли король Польський помре без дітей і законних спадкоємців, не повинні обирати собі короля і державця без відома і ради нашої, тобто великого князя Олександра, панів і шляхтичів названих вище земель Литви, за силою і змістом попередніх грамот.

12. Зверх того, названими вище свободами, привілеями і милостями тільки ті пани і шляхтичі землі Литовської можуть володіти і користуватися, яким зброя і герби шляхтичів королівства Польського пожалувані, і шанувателі християнської релігії, римській церкві підвладні, не схизматики або інші невіруючі.

Прибавление к Ипатской летописи // Полн. собр. русских летописей. – СПб., 1860. – Т.2. – С. 279.

З Литовської метрики Устава на волоки (1557 р.)

Литовська метрика — понад 550 томів державної канцелярії Великого князівства Литовського, які містять документи XIV – XVIII ст. або їх копії. Це цінні історичні джерела з історії Литви, України, Білорусі, Польщі, Росії, Туреччини та інших країн.

"Устава на волоки" – юридичний акт, прийнятий 1 квітня 1557 р. у Великому князівстві Литовському, який регламентував запровадження в державі аграрної реформи. "Уставою" передбачалося створення фільваркових господарств і забезпечення їх робочими руками (два дні на тиждень) дворових та волосних селян, перемірювання землі волоками тощо.

[Артикул] 19. Робота підданам через вїта має бути замовлена на тиждень, з чим і на котрий день люди до роботи прийти мають, а вїт того ж дня людям визначить роботу, і якщо котрийсь чоловік не вийде на роботу, то за перший день прогулу заплатити гріш, а за другий – барана, а якщо й третій раз прогуляє або через п'янство не вийде, то бичем на лавці скарати, а дні пропущені відробити... Пустих волок підданам не орати; а якщо котрийсь, не вписавшись в реєстр, посміє те вчинити, то збіжжя втратить до нашої стодоли [клуні] і за провину рубель [карбованець] грошей до казни нашої заплатити. А до роботи приступати підданам, як сонце сходить, а зійти [з роботи], як заходить [сонце], а відпочинку тим, що з худобою роблять, перед обідом година, в полудень – година, надвечір – година; а котрі пішо роблять, тим відпочинку в ті ж часи, але по півгодини має бути, а то

літом на Великдень відпочивання; а хто рано на роботу не вийде через запізнення, такий другого дня стільки часу, на скільки спізнився, відробити має.

Литовская метрика // Русская историческая библиотека. – Юрьев, 1914. – Т. 30. – С. 554-555.

3 Литовського статуту Феодальне землеволодіння (1588 р.)

Литовський статут – кодекс феодального права Великого князівства Литовського, Руського, Жомойтського, прийнятий у трьох редакціях 1529, 1566 і 1588 рр. Увібрав основні положення державного, цивільного, сімейного, кримінального і процесуального прав князівства. Джерелами статуту були звичаєве литовське, білоруське, українське право, відповідна місцева судова практика, "Руська правда", польські суддебники та кодекси інших держав. Хоча статут проголошував рівність громадян, незалежно від соціального стану й походження, віротерпимість, відповідальність суддів перед законом, заборону перетворення вільних людей на кріпаків, водночас запроваджував привілеї магнатів та шляхти, у тому числі й право на закріпачення селян. Був основним збірником права в Україні до 40-х років XIX ст.

Хочемо і постановляємо, щоб усі піддані наші, як духовні, так і світські, князі й бояри і вся шляхта, які маєтки свої батьківські, куплені і яким-небудь звичаєм нажиті за прародителів наших славної пам'яті їх милостей королів і великих князів литовських, а також і за нашого щасливого [володіння] держали і володіли, щоб їм такі маєтки вічно від нинішнього часу і в прийдешні часи держати і володіти, і їм самим, і потомкам, тобто їх родові; хоч би і листів, тобто грамот і кріпосних документів ніяких не було, як вище в цій же статті у другій главі, про це досить є описано.

*Хрестоматія з історії Української РСР. –
Т. 1. – С 125-126.*

ТЕМА ЗАНЯТТЯ: КОЗАЦЬКА ДЕРЖАВА.

Вид заняття: семінарське заняття.

Тривалість заняття: 90хв.

Навчальна мета: На основі фактичного матеріалу закріпити знання студентів з даної теми. Виробляти розуміння причинно-наслідкових історичних процесів і впливу на них історичних діячів.

Виховна мета: Виховувати відповідальність і повагу до історії свого народу, громадянську позицію. Зміцнення почуття любові до Батьківщини.

Розвивальна мета: розвивати цікавість до історичних подій на території України, колективну інтелектуальну взаємодію.

Міжпредметні зв'язки:

Забезпечуючі дисципліни: соціологія, економічна теорія.

Забезпечувані дисципліни: політологія, культурологія, філософія, соціологія, економічна теорія.

Навчально-методичне забезпечення заняття.

Наочність: „Карта світу”, „Карта України.”

Роздатковий матеріал: запитання на дидактичних картах

Технічні засоби навчання: кодоскоп, Серіал науково-пізнавальних фільмів "Невідома Україна. Нариси нашої історії." (10 відеокасет; 108 фільмів). -К.: Національна

кінотематика України "Київнаукфільм" 1993 р.

Методи: „Мозковий штурм”, бесіда, дискусія, узагальнююча бесіда.

Рекомендована література:

Основна:

1. Баран В.К., Грицак Я.Й., Ісаєвич Я.Д. та ін. Історія України. – Львів: Світ, 1996. – С. 488.
2. Бойко О.Д. Історія України. Посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Академія, – 1999. – С. 568.
3. Верстюк В.Ф., Гарань О.А., Гуржій О.І. та ін. Історія України. – Київ, – 2002. – С.472.
4. Бойко О.Д. Історія України. Посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Академія, – 999. – С. 568.
5. Конончук І.М. Історія України від стародавніх часів до „Помаранчевої революції”. – Ніжин: ТОВ Гідромас, – 2005. – С. 283.
6. Мельник Л.Г., Баран В.Д., Гуржій О.І. та ін. Історія України. Курс лекцій.-К.: Либідь, – 1991, – С.571.
7. Підкова І., Шуст Р. Довідник з історії України. – К.: Генеза, – 2001. – С. 1135.
8. Полонська-Василенко Н. Історія України. - Київ, 1995 – Том 1. – С.588.

Додаткова:

1. Бердуга М.А., Бутенко В.І., Солошенко О.М. Історичні постаті. Гетьмани України. – Харків: Основа, 2004. – С127.
2. Брайчевський М. Конспект історії України. – К.: Знання, – 1993. – С. 208.
3. Грабовський С. Нариси з історії українського державотворення. – К.: Генеза, – 1995. – С. 608.
4. Гайдуков Л.Ф., Крушинський В.Ю. Історія України. Посібник для старшокласників та абітурієнтів. – К.: Либідь, – 1999. – С. 270.
5. Донцов Д. Правда прадідів великих. - Філадельфія, 1952. – С. 95.
6. Крушинський В.Ю., Левенець Ю.А. Історія України. Події і факти. – К.: Тарнекс, – 1992. – С. 198.
7. Лотоцький А. Історія України. – Львів: Фенікс, – 1990. – С.239.
8. Мельничук Б., Юрчак Н. Шляхами Богдана Хмельницького на Тернопільщині. Путівник. - Тернопіль, – 1991. – С. 57.
9. Яковенко Н. Нарис історії України. – К.: Критика, – 2005. – С.582.

ХІД ЗАНЯТТЯ.

I. Організаційна частина (2-3 хв.)

Привітання викладача зі студентами.

Перевірка підготовленості групи до заняття.

II. Мотивація та стимулювання навчальної діяльності студентів (до 5 хв.).

Тема заняття: Козацька держава.

План.

1. Причини і джерела виникнення козацтва.
2. Соціально-економічний та військовий устрій Запорізької Січі.
3. Козацько-селянські повстання в кінці XVI-XVII ст. П.Сагайдачний.
4. Розгортання національно-визвольної війни українського народу під проводом Б.Хмельницького (1648-1654pp.).
5. Українська державність в часи Б.Хмельницького .

III. Обговорення навчальних питань семінару (70-75 хв.).

Контроль підготовки студентів до заняття проводиться комбінованим методом:

1. Письмове опитування, запитання на картках (додаються).

2. Дослідження проблеми

« Чи існувала для українського суспільства альтернатива (суспільно-історичного вибору) церковній реформі 1596 р.?».

А) Вступ (викладач).

Б) Колективна робота.

В) Підсумки (викладач).

Поставлена проблема включає у себе низку підпроблем: неоднозначна позиція української еліти у питанні автономії українських земель у складі Речі Посполитої; малочисельність і фінансова обмеженість третього стану (купці, міщани, середніх землевласників), незначний політичний вплив Вселенської православної Церкви; прагнення польської шляхти до повного підпорядкування українського суспільства.

4. Підготовчий етап.

Викладач оголошує проблему: "Неоднозначна позиція української еліти у питанні автономії українських земель у складі Речі Посполитої; малочисельність і фінансова обмеженість третього стану (купці, міщани, середніх землевласників), незначний політичний вплив Вселенської православної Церкви; прагнення польської шляхти до повного підпорядкування українського суспільства".

Перед тим, як це зробити, просить студентів проаналізувати, яке становище займала православна церква на українських землях у XVI ст., причини та передумови церковної реформи.

5. Проаналізувати суть питання методом „мозкового шторму”.

Висуваються певні гіпотези та ідеї. Всі вони занотуються.

Ймовірні гіпотези:

- утворення в Україні церкви на зразок протестантських церков Європи та Америки;
- відновлення помісної православної Церкви – патріархату, яка б отримала право самоуправління від Константинополя;

- кризові явища, які мали місце в православній церкві, були тимчасовими і не вимагали радикальних змін;
- утворення справжньої унії польсько-української церкви; і т. д

6. Створення груп за запропонованими ідеями. Робота проводиться в групах Використовуючи додаткову літературу, студенти шукають історичні факти, які підтверджують чи спростовують дану гіпотезу.

Представники кожної групи виступають з обґрунтуванням позиції групи.

7. Представники інших груп задають запитання, висловлюють контраргументи. Між представниками груп йде обмін думками стосовно розв'язання поставленої проблеми.

8. Доведення і спростування викладених гіпотез. За участю викладача перевага надається тим гіпотезам та ідеям, що зможуть наблизити студентів до більш чіткого бачення проблеми, як такої, що включає у себе низку суспільно-історичних підпроблем розвитку українського суспільства і державності у XVI-XVII ст.

9. Гра в асоціацію. Студенти отримують завдання придумати назви з тваринного, рослинного світу або фантастичних казкових персонажів, які найбільше асоціюються у них з історичними портретами Б.Хмельницького, І.Мазепи, П.Орлика.

10. Висунення нових гіпотез, що виникли завдяки асоціативному мисленню.

11. Обговорення ідеї і формулювання тем рефератів.

IV. Підведення підсумків заняття (до 5хв.).

Коротке повідомлення про виконання запланованої мети, завдань заняття (аналіз того, що було розглянуто).

Мотивація діяльності групи і окремих студентів, оцінювання їхньої роботи.

V. Повідомлення домашнього завдання (2-3хв.).

Підготуватися до семінарського заняття на тему: Гетьманщина.

Питання:

1. Визначте, які політичні події призвели до періоду Руїни на території України.
2. Дайте порівняльну характеристику державницьким концепціям гетьмана Б.Хмельницького та І. Мазепи.
3. Користуючись джерелами і допоміжною літературою, розгляньте статті Конституції П.Орлика, і проаналізуйте, чому Конституція не була впроваджена в життя.
4. Узагальніть, за яких умов відбулось остаточне скасування української державності.

VI. Завдання для самостійної позааудиторної роботи.

Після самостійної роботи студенти повинні:

знати:

- які політичні події призвели до періоду Руїни на території України;
- зміст і суть уній як актів і процесів об'єднання Литви і Польщі;
- державницьким концепціям гетьмана Б.Хмельницького та І. Мазепи;
- причини укладання договорів між Україною і Московщиною;

вміти:

- характеризувати основні періоди розвитку Української козацько-гетьманської держави;
- аналізувати діяльність Б.Хмельницького та І.Мазепи;
- відстоювати власну точку зору на особливості розгортання політичних подій на території України в період Руїни;
- аналізувати заходи, Московщини які були спрямовані на ліквідацію автономії України.

Теми рефератів.

1. Охарактеризувати військове мистецтво козаків.
2. Описати козацьку символіку.
3. Проаналізувати діяльність Переяславської ради.
4. Порівняти діяльність останніх гетьманів України – Д.Апостола, К.Розумовського.

Заповніть таблицю:

Назви	Причини унії	Зміст унії	Наслідки унії
Кревська унія			
Городельська унія			
Люблінська унія			
Брестська унія			

Робота з джерелами.

1. Зберіть відомості про козаків, використовуючи книги Г. де Боплана „Опис України з картами”, К. Валішевського „Початки сучасної Росії”, літопис Григорія Граб'янки, порівняйте літературні дані.
2. Які причини ліквідації Запорізької Січі Катериною II. Дайте характеристику названих причин, використавши маніфест Катерини II про ліквідацію Запорізької Січі.

Заповніть хронологічні таблиці.

1. Складіть хронологічну таблицю „Козацько-селянські повстання кінця XVI - початку XVII ст”.
2. Складіть хронологію періодів Національно-визвольної війни.
3. Складіть хронологічну таблицю „Три поділи Речі Посполитої та їх наслідки для України”.

Поділи Речі Посполитої	Дата	Наслідки

ІСТОРИЧНІ ДЖЕРЕЛА.

Із книги Г. де Боплана "Опис України з картами" про запорозьких козаків (1630-1647 рр.)

Гійом-Лавассер де Боплан (прибл. 1600-1673) – французький військовий інженер, автор записок про Україну. Перебуваючи в 1630-1647 рр. на службі в польського уряду, керував будівництвом фортець у Бродах, Барі, Кодаку та ін. Цитований твір стосується історії Південної Русі є цінним джерелом з історії, географії, культури України. В наведених уривках йдеться про життя козаків (їх ремесло, військові справи, вибори старшини тощо).

Вони дуже вмілі у виготовленні селітри, якої в цих краях дуже багато, і виготовляють прекрасний гарматний порох. Жінки займаються прядінням льону і вовни, з яких роблять полотно і тканини для щоденного вжитку. Всі уміють добре обробляти землю, сіяти, жати, випікати хліб, готувати різні м'ясні страви, варити пиво, мед, горілку, робити брагу тощо. ...

Зрештою, правду сказати, вони взагалі розуміються на усіх ремеслах, хоча одні бувають більш вдатними, ніж інші у тих чи інших заняттях; трапляються й такі, чийі знання у порівнянні з загалом значно ширші. Одне слово, всі вони досить розумні, але зосереджуються лише на корисному і необхідному, головним чином на тому, що пов'язане з сільським життям.

Родючий ґрунт дає їм зерно в такому достатку, що вони часто не знають, що з ним робити, тим більше що немає судноплавних річок, які б впадали в море, за винятком Борисфену, але навігація на ньому припиняється за 50 льє нижче Києва. Через 13 водопадів, що там є. Останній з них віддалений від першого на сім великих льє, що становить цілий день шляху, як це видно на карті. Це перешкоджає їм вивозити зерно в Константинополь, а звідси – і їхні лінощі: вони зовсім не хочуть працювати, хіба що при крайній потребі, коли їм немає за що купити необхідне. ... Вони сповідують грецьку віру, яку по-своєму називають руською [Rus], дуже шанують святкові дні і дотримуються постів, які у них тривають 8 або 9 місяців на рік і полягають в утриманні від м'яса. Вони настільки вперті в дотриманні цієї формальності, що переконують себе, ніби порятунок [їхньої душі] залежить від зміни їжі... Окрім одягу, в них немає нічого простацького. Вони дотепні, кмітливі, винахідливі і щедрі, не прагнуть до великого багатства, але надзвичайно кохаються у своїй свободі, без якої не уявляють життя: саме через це вони такі схильні до бунтів та повстань проти місцевих вельмож, як тільки відчують утиски. Тому рідко минає 7-8 років без того, щоб вони не бунтувалися і не піднімалися проти них. ...

Вони надзвичайно міцні статурою, легко переносять спеку і холод, голод і спрагу, невтомні на війні, мужні, сміливі, а швидше нерозважливі, бо не дорожать власним життям. Де найбільше вони проявляють спритності та доблесті, так це б'ючись у таборі під прикриттям возів (бо вони дуже влучно стріляють з рушниць, які є їхньою звичною зброєю), обороняючи ці укріплення; вони непогані також на морі, але верхи на конях вони таки не найкращі. Пригадується, і я сам це бачив, як біля двохсот польських вершників змусили тікати 2000 їхніх найкращих воїнів. Однак правда й те, що сотня цих козаків під прикриттям табору не побоїться і тисячі

поляків чи навіть [кількох] тисяч татар. Якби вони були такі ж доблесні верхи, як і на землі, то, гадаю, були б непереможними.

...Ось як вони вибирають свого старшого: коли зберуться усі старі полковники і старі козаки, що користуються серед них пошаною, кожен з них віддає свій голос за того, кого вважає за найздібнішого, і той визначається більшістю голосів. Якщо обраний не хоче приймати посади, відмовляючись невмінням, малими заслугами, браком досвіду чи похилим віком, це йому не допомагає. Відповідають лишень, що він дійсно не заслужив такої честі і тут же, не гаючись, одразу ж убивають його, як якогось зрадника. ...Якщо обраний козак приймає на себе обов'язки старшого, то дякує зібранню за виявлену честь, хоча [додає, що] недостойний і для такої посади нездатний, далі ж, однак, урочисто запевняє, що докладе зусиль і старання, аби гідно послужити як всім взагалі, так і кожному зокрема, і що завжди готовий покласти своє життя за своїх братів [так вони називають між собою один одного]. ...Потім усі один за одним відповідно до свого рангу йдуть вклонитися йому, а старший подає їм руку, що у них служить за форму вітання. Ось так вони вибирають свого старшого, що часто відбувається серед Дикого Поля. Вони йому дуже підкоряються. Цей старший їхньою мовою називається гетьманом [hettman], його влада необмежена аж до права стинати голови і садити на палю тих, хто провинився. Гетьмани дуже суворі, однак нічого не починають без військової наради, яку називають Радою [Ruds]. ...За виявлену малодушність його вбивають як зрадника. Негайно обирається новий отаман. ...

Коли у них виникає намір піти у море, то, не маючи дозволу короля, вони беруть його у свого старшого, скликають Ruds, тобто Раду, і проводять вибори отамана, котрий очолить їх у цьому поході, дотримуючись такого ж звичаю, про який ми розповідали стосовно виборів старшого, хоча отаман цей потрібен тільки на певний час. Далі вони вирушають до Військової Скарбниці [Sczabenisza Worskowa], місця свого збору, і будують тут судно близько 60 стіп завдовжки, 10-12 стіп завширшки і 12 – завглибшки. Таке судно не має кіля; його основа – це човен з верби або липи, довжиною до 45 стіп. Збоку він обшивається і вивершується дошками від 10 до 12 стіп завдовжки і до однієї стопи завширшки. ...Будуються вони так, як звикли і наші телі, з перегородками і поперечними лавами, а потім просмолюються. Користуються двома стернами по краях човна. ...Звичайно, з кожного боку від 10 до 15 весел, швидкість більша, ніж у турецьких веслових галер. Є також і шогла, на якій вони [козаки] напинають досить невправно зроблене вітрило; використовують його лише в тиху погоду, а при сильному вітрі воліють веслувати. їхні човни не мають верхньої палуби, і коли наповнюються водою, очерет, прив'язаний довкола човна, не дає йому затонути.

Сухарі знаходяться у великій бочці заввишки 10 стіп, на 4 стопи в діаметрі, яку міцно прив'язують. ...Беруть також із собою барильце з вареним пшоном і діжечку з борошном, розведеним на воді, яке їдять, змішуючи з пшоном, всі разом, що вони дуже цінують; цей наїдок служить їм і їжею, і питвом, він має кислуватий смак і називається "саламаха" [salamahe], тобто пречудова страва. ...Під час походу ці люди дотримуються тверезості, і якщо між ними трапиться п'яниця, отаман наказує викинути його в море. Окрім того, жодної горілки везти із собою не дозволяється, оскільки під час походів і експедицій вони високо цінують тверезість.

Коли вони вирішують йти війною на татар, щоб помститися за кривду і заповідяні грабунки, то вибирають осінню пору. Для цього відправляють на

Запорожжя [Zarogouys] усе, що необхідно для походу чи експедиції, для будівництва човнів і взагалі усе, що, на їхню думку, буде потрібним. Потім 5-6 тис. відчайдушних, добре озброєних козаків вирушає на Запорожжя будувати човни. До будівництва одного човна приступає 60 чоловік. Закінчуючи його через два тижні, оскільки вони ... майстри на всі руки. Таким чином, за два-три тижні у них готово 80 або 100 човнів. ...У кожен човен сідає від 50 до 70 чоловік, кожен з яких має дві рушниці і шаблю; на човні є також 4-6 фальконетів і запас харчів, щоб вистачило на всіх. Одягнені козаки в сорочку і шаровари, мають ще одні змінні, блаженську свиту і шапку, 6 ліврів пороху, достатню кількість свинцю, запас ядер для фальконетів; у кожного є годинник. Так ось виглядає летючий козацький табір на Чорному морі, який безстрашно нападає на найзначніші міста Анатолії.

Спорядившись ось так, вони спускаються по Борисфену. Отаман має на щоглі відзнаку і, звичайно, йде на третину корпусу попереду. їхні човни тримаються так близько один біля одного, що майже торкаються веслами. Турки, звичайно, бувають попереджені про похід і тримають у гирлі Борисфену напоготові кілька галер, щоб не дати їм вийти [з лиману]. Але козаки хитріші. Вони виходять темної ночі незадовго перед молодиком і переховуються в очеретах, які тягнуться на 3-4 льє [вгору] по Борисфену, куди галери заходити не наважуються, бо колись там зазнали лиха. Отож задовольняючись чеканням на них [козаків] у гирлі, татари завжди опиняються перед несподіванкою. А оскільки козаки не можуть пройти так швидко, щоб їх не помітили [взагалі], то по всій країні здійснюється тривога, досягаючи [самого] Константинополя. Великий Пан розсилає гінців по всьому анатолійському узбережжю, в Болгарію і Румелію [Romanie], аби там кожен пильнував і був готовий до появи козаків з моря. Та все надарма, бо ті часу не гають і так доречно використовують пору року, що уже через 36 чи 40 годин з'являються біля Анатолії. Прибувши туди, висаджуються на берег, кожен з рушницею в руці, залишаючи у кожному човні для охорони тільки двох чоловіків і двох хлопців. Потім зненацька нападають на міста, захоплюють їх, грабують, палять їх, заглиблюючись іноді на ціле льє в глиб краю, але одразу ж повертаються, знову вантажаться зі здобиччю і вирушають в інше місце, щоб ще раз спробувати щастя.

Боплан Г.-Л. де. Опис України. – К.: Наук. думка, 1990. – С. 30-31, 69-74.

Із книги К. Валішевського "Початки сучасної Росії" про запорозьких козаків (XVII ст.)

Валішевський Казимир (1849-1935) – польський історик, письменник, автор праць з історії Росії, Польщі та України, в основі яких – маловідомі джерела.

Під іменем Запоріжжя або Нижа в сімнадцятому столітті розуміли найбільш дику частину по обох берегах Дніпра, нижче гирлів Орели і Тясьміна і по той бік порогів. Величезні ліси росли там по берегах ріки, постачаючи козакам дерево для їх флотилій і для французького інженера Боплана, прийнятого на службу Польщею, а крім того, матеріал для теслярських робіт для житла і підтримки сміливих мореплавців.

Стан, що виник в цьому місці... складався... із незалежного військового братства, яким управляли обрані ним начальники і який мав свою столицю в Січі або Коші, від імені невідомого походження на одному з островів Дніпра – тій Хортиці, де в 1557 році Дмитрій Вишневецький запропонував себе на службу Грозному, думаючи здолати турків і мріючи про захоплення Молдавії. Між тим це головне місце не було остаточно встановленим. Козаки любили подорожувати, і постійні суперечки між ними закінчилися утворенням інших Січей...

В найближчій епоху свого існування між 1600 і 1770 роками це братство, або Кравчина, як воно себе назвало, займало більш-менш міцно простори між Бугом і Дністром. Ця територія була поділена на паланки, спочатку п'ять, а потім вісім. ...Столиця сама мала вигляд маленького міста, укріплена земляними насипами і палісадами. Великі дерев'яні казарми служили козакам притулком. В кожній могло перебувати до ста чоловік в одній залі, де стояли ... столи вздовж стін. Посередині спали козаки, просто на голій землі, причому кожному з них відводився простір до трьох аршинів. Помішуючи його туди, козаку говорили: "Це тобі за життя, а після смерті буде місце трохи коротшим".

Усі функції, і військові, і цивільні, розподілялися шляхом виборів 1 січня кожного року на спільних зборах, де розглядалися найважливіші питання. ...Внутрішня поліція куренів і адміністрація паланок складалися із рад, які ... збиралися на місці, а під час походів – із військової ради, де об'єднувалися всі влади

Валишевский К. Начатки современной России. – СПб., 1897. – С. 172-173.

З літопису Григорія Граб'янки Битви козацькі, козацька зброя та харчі (XVI ст.)

У своєму літописі Григорій Граб'янка особливо детально, із знанням справи описує козацькі звичаї, побут та битви, в яких брали участь козаки. Істотну увагу приділяє біографіям видатних козацьких ватажків, з'ясуванню причини козацьких повстань проти поляків та ін.

Приєднавши до своїх козаків Київ та малоросійські землі, поляки через деякий час покладали використати мешканців цих земель як робочу силу, та оскільки ці люди ще здавна були людьми військового стану і більше відчували нахил до вправ із мечем, а не до трудової повинності, оскільки вони зневажали ярмо рабське і рабську покору, то більше схильні були із власної волі на Дніпрі за порогами в місцевості пустельній та дикій проживати, перебиваючись ловлею звіра та риби і морськими походами на бусурман. Але року 1516, коли Жигмонт перший, король польський, організував рушення на великого царя московського, хан татарський Мелін-Гирей, виждавши слухну годину, порушив мир з поляками і повів свої загоны на Російську землю; вогнем і мечем він пройшовся по містах та весях і, взявши силу бранців, повернувся за Перекоп. Тоді король, не стерпівши пљондрування, зібрав охочих воїнів з козаків та поляків і спорядив їх на Белгород, де вони, здобувши величезну здобич, повернули назад, але якраз тут їх нагнали турки і татари; в битві, що зав'язалася, воїни-християни здолали і турків. Ось саме після цієї битви і почали

вони козаками зватися. Навіть якщо були і ляхами, але з своєї волі на татарів ходили і примикали до вільного, ненайманого воїнства. Відтоді, прославившись у численних битвах, козаки ввійшли в силу і набрали в мужності, привикли до недоїдання, спраги, спеки та до інших незгод просто неба. За харч їм служило звичайне квашене тісто, яке вони варили нерідко і звали соломахою. Стравою своєю були цілком вдоволені, а коли траплялося, що їжа випадала з рибою, або, як козаки кажуть, із щербою, то такий наїдок за найкращу трапезу вважали. Проживають вони в куренях по сто п'ятдесят чоловік, а буває й більше, і всі ото тільки згаданою щойно їжею харчуються.

Кожен має одну або дві одежини. Та коли ідуть походом в турецьку або татарську землю, то беруть дуже велику здобич і везуть назад силу-силенну добра всякого. На озброєнні мають самопали, шаблі, келепи, стріли та списи і користуються всім цим так вправно, що і найвправніший польський гусарин або ж рейтар німецький з ними зрівнятися не можуть. Є кінні та піші, і стільки їх, козаків, скільки на Малій Русі люду, і їх зовсім не треба силою збирати, як ото в багатьох чужоземних краях роблять, не треба наймом заманювати; а кине клич старший або полковник який, і стільки воїнства збереться, що як трава стане. ...

Вони Русь за своє багатство велике мають.

Хитрість військову та мужність у війні знають. Це про них сам султан турецький говорив: "Коли навколишні держави йдуть проти мене, я сплю — не зважаю, а до козаків увесь час мушу дослухатися, весь час слухаю, не дрімаю". Ї спокійно жити не можуть, навіть коли в їхньому краї мир запанує, то своєю волею збираються і йдуть на підмогу іншим народам; заради малої користі велику турботу собі на плечі кладуть і на вутлих, з одного дерева зроблених лодіях дерзають через море пливти. Справами військовими вони настільки славні, що не гнушалися гетьманувати у них навіть люди із славетних сенаторських родин, так, року 1506 першим козацьким гетьманом був Предослав Лянцкорокський, а року 1514, будучи гетьманом запорізьким, якийсь козак Венжик (Вужик) Хмельницький розбив величезну орду в Польщі під Заславом, потім Євстафій, князь Ружинський. За славу службу козацьку король польський Жигмонт перший віддав козакам навечно землю біля Дніпра, уверх і вниз за порогами, і наказав, аби, стіною ставши, не пускали наїздів турок і татар на Русь і Польщу. Року 1574, за панування Генріха, короля польського, званого французом, на прохання Івони, господаря Волоського, понад тисячу чотиреста козаків на чолі з гетьманом Свирговським прийшли в Молдавію, і там, у господаря Волоського, чотирнадцять раз у битві з турками сходилися, силу-силенну їх перебили і, врешті-решт, з усіх сторін турками оступлені, до одного голови зложили. Та невдовзі козаки відплатили туркам і татарам за наругу, бо року 1575, будучи послані з Черкас київським воєводою, човнами спустилися по Дніпру і на орду напали, багато татар порубали, багатьох в полон забрали і зі здобиччю великою домів вертали; однак татари, об'єднавшись із трьома султанами та сімома синами хана перекопського численною ордою увірвалися на Поділля і багатьох людей у полон забрали, а міста і села вогню віддали. Та незабаром козаки й за це відплатили, коли, очолювані своїм проводирем Богданком, пішли за Перекоп і пройшли його з мечем і вогнем. А літа 1576, в часи панування Стефана Баторія, короля польського, іще краще учинили. Цей король, забачивши, як добре козаки з татарами б'ються, настановив їм гетьмана, прислав корогву, бунчук та булаву, печатку гербову, рицарів із самопалами і з ковпаками,

набакир надітими, прислав гармат та всяких припасів військових (та й самі козаки, повоювавши турецькі фортеці, здобули немало), ввів у них порядок стройовий, запровадив, крім гетьмана, обозних, суддів, осавулів, полковників, сотників, отаманів і наказав нести сторожу супроти татарів за порогами, Та, побоюючись звитяги козацької, Стефан Баторій пророче казав: "Чи звільниться ж хоч коли-небудь Річ Посполита від цих героїв?" І збулися його слова. Згаданий король Баторій, oprіч давнього старовинного міста складового Чигирина, віддав низовим козакам для пристанища ще й місто Терехтемирів з монастирем, аби вони в ньому зимували, а за службу поклав їм по червінцеві та по кожуху; козаки були раді і цій платі й не раз билися з татарами на землі, а з турками в морі і майже завжди побивали їх. Саме на ці часи припадають походи козаків в Азію.

Літопис гадяцького полковника Григорія Грабянки. – С. 24-27.

З маніфесту Катерини II про ліквідацію Запорозької Січі (3 серпня 1775 р.)

Цим маніфестом було завершено політику уряду Катерини II щодо обмеження і поступового скасування прав і вольностей Запорозької Січі, її автономії.

Ми захотіли через це оголосити всім вірнопідданам цілої нашої імперії, що Запорізька Січ остаточно зруйнована, з викоріненням на майбутнє й самої назви запорізьких козаків, за образу нашої імператорської величності, за зухвалі вчинки цих козаків і за неслухняність до наших височайших повелінь.

... Їх злочини, які примусили нас прийняти такі суворі заходи, є такими:

1. Забуваючи свої попередні важливі і згубні злочини і зраду вірності і підданства, вони почали роки з десять тому назад та й зовсім недавно надто далеко заходити зі своїм зухвальством, привласнивши і вимагаючи врешті для себе в кінці, ніби як надбання їх власності, не тільки всі ті землі, які ми придбали в останню війну від Оттоманської Порти, але й навіть ті, що були заселені в Новоросійській губернії, мотивуючи, ніби їм і ті і інші здавна належали. ...

2. Внаслідок такого привласнення собі земель Новоросійської губернії вони насмілились не тільки робити перешкоди вказаному нами їх обмежуванню, загрожуючи надісланим для цього офіцерам явною смертю, але й заводити і будувати для них свавільно власні зимівники, більше того – виводити ще з тамтешніх жителів та поселених гусарського і пікінерського полків людей чоловічої і жіночої статі, яких забрано і виведено на Запорожжя всього 8000 душ, включаючи сюди і тих, які від утисків козаків у своїх власних житлах були змушені переходити до них і підкорялися їх сваволі. ...

5. Приймали до себе в козаки, незважаючи на часті наші урядові заборони, не тільки утікачів, які вступали до козаків, але й людей жонатих і сімейних, через різні спокуси підмовили до втечі з Малоросії тільки для того, щоб собі підкорити і довести у себе власне хліборобство, в чому й досягали багато успіхів, бо селян, які займаються хліборобством, нараховується тепер на місцях колишнього запорозького володіння до 50000 душ.

6. Нарешті, ті ж запорожці почали свавільно привласнювати землі, що здавна

належали нашому Донському війську, непохитному в належній нам вірності, яке з великою мужністю ставиться до нашої служби і порядком і доброю поведінкою здобуло собі назавжди відмінну нашу височайшу монаршу прихильність. Вони забороняють донським козакам користуватись згаданими землями, які вже тривалий час знаходяться у їх володінні. Всяка твереза людина може легко зрозуміти, які лукаві наміри запорозьких козаків, яка відчутна шкода від цього для держави. Заводячи власне хліборобство, вони розривали тим самим основу їх залежності від нашого престолу і, звичайно, задумали утворити з себе всередині батьківщини область, цілком незалежну, із своїм власним несамовитим управлінням, в надії, що нахил до розбещеного життя і до грабунків буде при внутрішньому достатку безперестанно обновлювати і збільшувати їх кількість.

...Так з належною увагою до всього вищесказаного ми вважаємо нині своїм обов'язком перед богом, перед нашою імперією і взагалі перед самим людством зруйнувати Запорозьку Січ і ім'я козаків, запозичене від неї. Внаслідок цього 4 червня нашим генерал-поручиком Текелієм з довіреними йому нашими військами зайнята Запорозька Січ у цілковитому порядку і повній тиші без всякого опору з боку козаків, через те, що вони побачили наближення війська, коли вже з усіх боків були оточені. Ми цьому начальнику наказали найспокійнішим чином виконати доручену йому справу, уникаючи, наскільки це можливо, кровопролиття.

*Хрестоматія з історії Української РСР. –
Т. 1. – С. 536-537.*

ТЕМА. ГЕТЬМАНЩИНА.

Вид заняття: семінарське заняття.

Тривалість заняття: 90хв.

Навчальна мета: Закріпити та поглибити знання студентів з теми: Гетьманщина, звернувши основну увагу на розвиток української державності і її характерні ознаки для даного періоду. Узагальнити знання історичного матеріалу щодо чинників, що обумовили втрату державності.

Виховна мета : Виховувати національну гідність та повагу до свого народу, почуття патріотизму і гордості за свою країну. Виробляти зацікавленість до самостійних пошуків історичних знань. Виховувати сміливість, мужність, відданість Батьківщині.

Розвивальна мета: Розвивати ціннісні ставлення та уявлення про історичні події, які відбувались на теренах України у XVII-XVIII ст., навички практичного застосування теоретичних знань, колективний досвід взаємодії.

Міжпредметні зв'язки:

Забезпечуючі дисципліни: соціологія, економічна теорія.

Забезпечувані дисципліни: політологія, культурологія, філософія, соціологія, економічна теорія.

Навчально-методичне забезпечення заняття.

Наочність: „Карта світу”, „Карта України.”

Роздатковий матеріал: запитання на дидактичних картах.

Технічні засоби навчання: кодоскоп, Серіал науково-пізнавальних фільмів "Невідома Україна. Нариси нашої історії." (3 відеокасети; 108 фільмів). -К.: Національна кінотематика України "Київнаукфільм" 1993 р.

Методи: ділова гра, дискусія, бесіда, узагальнююча бесіда.

Рекомендована література:

Основна:

1. Баран В.К., Грицак Я.Й., Ісаєвич Я.Д. та ін. Історія України. – Львів: Світ, – 1996. – С. 488.
2. Бойко О.Д. Історія України. Посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Академія, – 1999. – С. 568.
3. Верстюк В.Ф., Гарань О.А., Гуржій О.І. та ін. Історія України. – Київ, 2002. – С.472.
4. Губарев В.К. Історія України. Довідник школяра і студента. – Донецьк, 2004. – С.622.
5. Мельник Л.Г., Баран В.Д., Гуржій О.І. та ін. Історія України. Курс лекцій. – К.: Либідь, – 1991. – С. 571.
6. Млиновецький Р. Гетьман Мазепа. – Торонто, – 1976. – С. 376.
7. Оглоблин О. Гетьман Іван Мазепа та його доба. – Нью Йорк – Париж – Торонто, – 1960. – С.407.

8. Підкова І., Шуст Р. Довідник з історії України. – К.: Генеза, – 2001, вид. 2-ге. – С.1135.

Додаткова:

1. Брайчевський М. Конспект історії України. – К.: Знання, 1993 – С. 208.
2. Грабовський С. Нариси з історії українського державотворення. – К.: Генеза, 1995. – С.608.
3. Гайдуков Л.Ф., Крушинський В.Ю. Історія України. Посібник для старшокласників та абітурієнтів. – К.: Либідь, – 1999. – С. 270.
4. Крип'якевич І.П. Історія України. - Львів, – 1990. – С. 519.
5. Полонська - Василенко Н. Історія України. – Київ, – 1995 – Том 1. – С.588.
6. Рудницький М. Іван Мазепа. – К., 1991. – С. 315.
7. Федорів Ю. Історія церкви в Україні. – Люблін, 1991. – С 363.

ХІД ЗАНЯТТЯ.

I. Організаційна частина (2-3 хв.)

Привітання викладача зі студентами.

Перевірка підготовленості групи до заняття.

II. Мотивація та стимулювання навчальної діяльності студентів (до 5 хв.).

Тема заняття. Гетьманщина.

План:

1. Гетьманщина після смерті Богдана Хмельницького.
2. Гетьман І.Виговський.
3. Україна в роки доби Руїни.
4. Україна на початок XVIII ст. Гетьманування І.Мазепи і П. Орлика.
5. Конституція Пилина Орлика та її історичне значення.
6. Гетьманування К.Розумовського.
7. Ліквідація гетьманщини та Запорізької Січі.

III. Обговорення навчальних питань семінару (70-75 хв.).

Контроль підготовки студентів до заняття проводиться комбінованим методом:

1. Письмове опитування, запитання на картках (додаються).

2. Проведення гри „Брейн-ринг”.

А) Вступ (викладач).

В) Колективна робота.

Підготовчий етап.

Поділ групи на команди з 10 студентів. Вступне слово вчителя, який повідомляє про ключові моменти гри. Команди по 10 студентів займають свої місця.

Питання I туру:

1. За яких обставин Б.Хмельницького було обрано гетьманом України?
2. Який гетьман встановив уперше спадковість гетьманської влади?
3. Для чого був скликаний Земський собор? Основні рішення.
4. Чому Ю.Хмельницький відмовився від булави у 1657р.?
5. Які рішення були прийняті на Переяславській раді?

Питання II туру:

1. В результаті яких подій відбувся поділ України на Правобережну і Лівобережну?
2. Які реформи запроваджував гетьман України П.Дорошенко?
3. Яку політику проводив П.Дорошенко, щоб об'єднати території України?
4. Чому І.Мазепа створював антимосковську коаліцію?
5. Які нововведення запропонував гетьман П.Орлик?
6. Чому Катерина II ліквідувала автономний устрій Запорізької Січі?
7. Чому Запорізька Січ вважається черговим етапом розвитку української державності?

IV. Підбиття підсумків заняття (до 5хв.).

Коротке повідомлення про виконання запланованої мети, завдань заняття (аналіз того, що було розглянуто).

Мотивація діяльності групи і окремих студентів, оцінювання їхньої роботи.

V. Повідомлення домашнього завдання (2-3хв.).

Підготуватися до семінарського заняття на тему:

Національне відродження України(кін. XVIII – поч. XIX ст).

Питання:

1. Дайте характеристику розвитку національно-визвольного руху в Наддніпрянській і в Західній Україні.
2. Визначте, в чому полягали соціально-економічні зміни в Україні.
3. Провести паралель між розвитком революційних подій 1917р. в Україні і Росії.
4. Дати характеристику діяльності Т.Шевченка. Охарактеризувати його роль як політичного діяча.
5. Проаналізувати діяльність перших українських політичних партій.

VI. Завдання для самостійної позааудиторної роботи.

Після самостійної роботи студенти повинні

знати:

- яку політику щодо України здійснювали уряди Австро-Угорщини та Росії;
- що таке Українське національне відродження і його результати;
- особливості економічного розвитку України після ліквідації кріпосного права;
- суть соціально-економічних змін в Україні в другій половині XIX ст ;
- яку роль відіграло українське національне відродження в історії українського суспільства;
- наслідки революційних подій в Україні та Росії;

ВМІТИ:

- характеризувати основні періоди розвитку соціально-економічних змін в Україні в другій половині XIX ст. ;.
- формувати власну точку зору щодо особливостей розвитку українських земель після повалення самодержавства;
- характеризувати події, які відбулись на території України у період першої світової війни;
- .аналізувати політичні програми, діяльність та напрямки національно-визвольного руху, що мали місце на території Західної України у другій пол. XIX ст.

Теми рефератів.

1. Проаналізувати національно-визвольний рух у Наддніпрянській Україні в XIX ст.
2. Проаналізувати національно-визвольний рух у Західній Україні в XIX ст.
3. Охарактеризуйте феномен Тараса Шевченка в історії України.
4. Проаналізуйте політичну діяльність М. Драгоманова.
5. Дайте оцінку першому і другому етапам громадівського руху.
6. Проаналізуйте, який вплив на українське суспільства мало польське повстання 1863-1864рр.
7. Описати революційні події в Україні 1905-1907 рр., дати характеристику цих подій.

Заповніть таблиці.

Складіть таблицю „Національно-визвольний рух в Україні в ХІХ ст.”

Територія	Політичні організації	Основні напрями діяльності	Культурно-освітні організації	Основні результати діяльності
-----------	-----------------------	----------------------------	-------------------------------	-------------------------------

Робота з джерелами.

1. Використовуючи історичне джерело „Доповідь голови слідчої комісії про недільні школи”, охарактеризуйте, в чому полягають звинувачення слідчої комісії.

2. Опрацювавши „Емський акт”, дайте коротку характеристику основних положень.

3. Дослідивши: „Програму Русько-української радикальної партії” і „Програму Української соціал-демократичної робітничої партії”, зробіть порівняння, визначивши спільні та відмінні риси.

Заповніть хронологічні таблиці.

1. Заповніть таблицю „Культурне життя українського народу на поч. ХХ ст.” за схемою:

Наука	Література	Освіта	Музика	Живопис	Театральне мистецтво
-------	------------	--------	--------	---------	----------------------

2. Складіть хронологічну таблицю „Як було розпочато Першу світову війну”.

3. Заповніть таблицю „Місце і роль українських територій у планах європейських держав, Антанти та Троїстого союзу”.

Країна	Плани	Територія
Росія		
Німеччина		
Австрія		
Польща		
Угорщина		
Румунія		

ІСТОРИЧНІ ДЖЕРЕЛА.

З доповіді голови слідчої комісії про недільні школи Р.С. Жданова. (20 серпня 1862 р.)

Текст документа свідчить про те, що діяльність недільних шкіл, яка сприяла поширенню в народі "ліберальних ідей", суперечила політиці царизму з України.

...Ініціатива про розповсюдження грамотності в народі і про недільні для цього школи вийшла не від уряду безпосередньо, а на нещастя, від таємного товариства, яке утворилося в 1855 році в Харкові з метою змінити спосіб правління і взагалі внутрішній порядок в Росії. Засновниками і головними рушіями цього підбурливого товариства були студенти Харківського університету Бекман, Моравський, Єфіменко, Завадський і Івков, а спільниками – студенти Левченко, Португалов, Зеленський, Раєвський та інші. Не усвідомивши ще думки про заснування недільних шкіл, товариство стало спочатку трудитися над поширенням грамотності в народі, а особливо між розкольниками за допомогою різних рукописних статей (заміток, повчань і т.п.) обурливого змісту. Потім, коли внаслідок безпорядків, які були в 1858 році в Харківському університеті, деякі члени таємного товариства (Бекман, Моравський і Левченко) переїхали в Київ, то тут склалося нове ще ширше коло їх товариства, яке привернуло до себе деяких студентів Київського університету. В цьому колі вперше проявляється виразний і свідомий намір про заснування недільних шкіл для поширення за їх допомогою пропаганди в народі. На чолі цього починання стає професор Павлов; за діяльною участю його, як агента уряду і разом з тим передової людини, з одного боку, було одержано дозвіл начальства на заснування недільних шкіл у Києві, під головним наглядом його ж, Павлова, а з другого – об'єднані при ньому особи із злочинними тенденціями почали діяти вільніше і рішучіше і встановили відносини із студентами університетів столичних.

Таємна і злочинна мета недільних шкіл у Києві очевидна з багатьох натяків і думок, висловлених головними діячами в їх паперах, розглянутих слідчою комісією, а особливо із слів колишнього викладача в тих школах Левченка, який рішуче висловився: "що засобом до поширення в масі простого народу ліберальних ідей повинні служити недільні школи". Крім того, гідно уваги, що на вечорі, даному студентами Київського університету професору Павлову 14 грудня 1859 року, Зеленський дозволив собі натякнути на паралель 14 грудня 1825 року, а Павлов, якому дякували за участь у недільних школах, проголосив тост за здоров'я того, хто стоїть на чолі прогресивного руху Росії. Приклад Києва незабаром наслідували в Харкові, де недільні школи засновані за розпорядженням начальства в 1860 році; з листів про це Левченка до Бекмана і Павлова в Київ видно, що з нагоди відкриття в Харкові шкіл Завадський, якому там було багато діла, не поїхав тоді в Петербург; що зайняття харківських шкіл передбачаються значно ширше, ніж у Києві, одне тільки не гаразд, що школи підпорядковані штатним доглядачам. Беручи участь таким чином у створенні недільних шкіл, злочинці поширювали пропаганду і в інших учбових закладах, а також розсилали в різні місця заборонені твори іноземної преси і мали зв'язки зі своїми агентами в столицях.

**Із царського указу про заборону друкувати і ввозити з-за кордону
книги українською мовою (1876 р.)**

Цей указ, відомий як Емський акт, підписаний царем Олександром II у німецькому містечку Емс 18/30 травня 1876 р., – таємний законодавчий документ про заборону українського письменства. Головним його автором був помічник куратора Київської шкільної округи М. Юзефович, який у 40-х роках допоміг царським властям викрити учасників Кирило-Мефодіївського товариства. Сучасники називали указ Юзефовичевим законом.

Госуд. імп. в 18/30 день .минулого травня височайше наказав:

1) Не допускати ввозу в межі імперії без окремого на те дозволу Голови, упр. яких би то не було книг і брошур, що видаються за кордоном на малоруському наріччі.

2) Друкування і видання в Імперії оригінальних творів і перекладів на тому ж наріччі заборонити, за винятком тільки:

а) історичних документів і пам'яток і

б) творів красного письменства, але з тим, що при друкуванні історичних пам'яток безумовно додержувати правопису оригіналів; у творах же красного письменства не допускати ніяких відступів від загальноприйнятого російського правопису і щоб дозвіл на друкування творів красного письменства давати тільки після розгляду рукописів у Голови, управл.

3) Заборонити також різні сценічні вистави і читання на малоруському наріччі, а також і друкування на ньому текстів до музикальних нот.

4) Припинити видання газети "Киевский Телеграф". Про цю височайшу волю пропоную Голови, упр. до належного виконання.

Україна: Журн. – Т. 11. – Травень 1907. – С 150-151.

**З програми Русько-української радикальної партії
(початок ХХ ст.)**

Активізація суспільно-політичного життя та прогрес у розвитку економіки на початку ХІХ ст. зумовили виникнення і активну діяльність нових політичних партій. Русько-українська радикальна партія (пізніше Українська радикальна партія) заснована у Львові 4 жовтня 1890 р.

Зваживши, що теперішні економічні, політичні і культурні потреби нашого простого народа і інтелігенції такі, що обі наші старші партії — народовска і москальо-фільська, — при своїх основах і цілях, не в стані заспокоїти тих потреб, — ми, русько-українські радикали, порозумівшись приватно в днях 4 і 5 н. ст. жовтня 1890 р., виступаємо отее яко нова партія під назвою Русько-українська радикальна партія з ось якою програмою:

А. ПРОГРАМА МАКСИМАЛЬНА

1) В справах суспільно-економічних змагаємо до переміни способу продукції

згідно зі здобутками наукового соціалізму, т. є. хочемо колективного устрою праці і колективної власності средств продукційних.

2) В справах політичних хочемо повної волі особи, слова, сходин і товариств, печаті і сумління, забезпечення кожній одиниці, без різниці пола, як найповнішого впливу на рішане всіх питань політичного життя; автономії громад, повітів, крайів, у справах, котрі тільки їх дотикають; уділення кожному народови можности як найповнішого розвою культурного.

3) В справах культурних стоїмо на ґрунті позитивної науки, за раціоналізмом в справах віри і реалізмом в штуці, і домагаємося, щоби всі здобутки культури і науки сталися власністю всего народа.

Українська суспільно-політична думка в 20 столітті: Документи і матеріали. – Мюнхен: Сучасність, 1983. – Т. 1. – С. 9.

Із програми Української соціал-демократичної робітничої партії (грудень 1905 р.)

Українська соціал-демократична робітничка партія – політична організація національно-демократичного спрямування, створена 1905 р. після розколу Революційної Української партії – РУП (лідери В. Винниченко – голова, Д. Антонович, Б. Мартос, С. Петлюра, М. Порш, М. Ткаченко та ін.). Домагалася автономії України, демократичних свобод, націоналізації землі.

...Українська с.-д. партія перш за все і головним чином вимагає:

1) демократичної республіки – в якій найвища державна влада у всіх міжнародних і тих внутрішніх ділах, що стосуються всієї Російської держави, належить виключно одному виборному законодавчому зібранню народних представників;

2) автономії України з окремою державною інституцією (сеймом), якому належить право законодавства у внутрішніх справах населення тільки на території України;

3) загального, рівного, прямого виборчого права з таємним голосуванням для кожного громадянина старше 20 років; права кожного виборця бути обраним у всяку представницьку інституцію; пропорціонального представництва; плати (удержання) депутатам дворічного парламенту;

4) народного законодавства;

5) виборності і відповідальності чиновників, права для кожного громадянина притягти до суду всякого чиновника за його незаконні вчинки по службі, звичайним судовим порядком, минувши безпосереднє начальство чиновника;

6) права кожної нації на культурне і політичне самоопреділення;

7) широкого самоврядування (автономії) місцевого і крайового для всього населення держави;

8) необмеженої свободи слова, друку, віри, зібрань, союзів, страйків (забастовок);

9) недоторканності особи, житла і листування;

10) права вільного переїзду, знищення паспортів, повної волі промисловості і розпорядження своєю власністю;

- 11) знищення усяких привілеїв класів, верств (сословій), походження, статі, релігії й нації;
- 12) рівноправності всіх мов у школах, судах, у крайових, громадських і державних інституціях;
- 13) проголошення релігії ділом кожного громадянина;
- 14) виборності і незалежності суддів; суду присяжних, знищення всіх виключних і спеціальних суддів, безплатного судопроизводства та юридичної допомоги; знищення смертної кари, досмертного ув'язнення (замкнення в тюрму) і умовного осуду; матеріального забезпечення усім безвинно обвинуваченим, засудженим і арештованим;
- 15) заміни постійного війська народною міліцією; вирішувати питання про війну і мир має право тільки народне представництво, а міжнародні конфлікти (сутички) – третейський суд;
- 16) безплатного обов'язкового світського, загального і професійного навчання для всіх дітей до 16 років; їжі, одяжі і підручників – безплатно для всіх бідних; передачі всієї народної освіти на Україні Українському сеймові; відповідного числа шкіл для кожної нації. ...

7. РЕЗОЛЮЦІЯ ПРО АВТОНОМІЮ УКРАЇНИ

Беручи до уваги:

- 1) що процес економічної централізації є тільки один бік економічного розвитку, а другий бік є економічна децентралізація, котра веде за собою політичну децентралізацію;
- 2) що політичні реформи прилагоджуються до індивідуальних, економічних, побутових і культурних особливостей кожної нації;
- 3) що демократизація державного ладу потребує децентралізації законодавства, адміністрації і суду;
- 4) що в інтересах знищення, наскільки це можливо в капіталістичному громадянстві, національного нагніту, потрібно передати всі питання, в яких виявляються національні пригноблення, до рук зібрання представників національно-територіальної одиниці, другий черговий: з'їзд У.С.-Д.Р.П. для розвитку класової боротьби і продуктивних сил України приймає в свою програму домагання автономії України із законодавчим сеймом в ділах того населення, що живе на території України.

Примітка. Україну з'їзд визнає тільки в етнографічних межах.

*Багатопартійна українська держава на початку ХХ ст.:
Програмні документи перших українських політичних
партій. – К., 1992. – С 9-10, 12.*

ТЕМА. НАЦІОНАЛЬНЕ ВІДРОДЖЕННЯ УКРАЇНИ (КІН. XVIII – ПОЧ. XIX СТ.).

Вид заняття: семінарське заняття.

Тривалість заняття: 90хв.

Навчальна мета: Закріпити та поглибити знання студентів з теми Національне відродження України (кінець XVIII – початок XIX ст.). Узагальнити та систематизувати інформацію про оновлення національного життя, його визначних представників, організацій, напрями та результати діяльності.

Виховна мета: Виховувати національну гідність та повагу до свого народу, почуття патріотизму і гордості за свою країну. Виробляти зацікавленість до самостійних пошуків захоплюючих історичних фактів.

Розвивальна мета: Розвивати ціннісні ставлення та уявлення про історичні події, які відбувались на теренах України у XVIII – XIX ст., та розробляти навички практичного застосування теоретичних знань та колективної взаємодії.

Міжпредметні зв'язки:

Забезпечуючі дисципліни: соціологія, економічна теорія.

Забезпечувані дисципліни: політологія, культурологія, філософія, соціологія, економічна теорія.

Навчально-методичне забезпечення заняття.

Наочність: „Карта світу”, „Карта України.”

Роздатковий матеріал: запитання на дидактичних картах

Технічні засоби навчання: кодоскоп, серіал науково-пізнавальних фільмів "Невідома Україна. Нариси нашої історії." (4 відеокасета; 108 фільмів). – К.: Національна кінотематика України "Київнаукфільм" 1993 р.

Методи роботи: ділова гра, дискусія, бесіда, узагальнююча бесіда.

Рекомендована література.

Основна:

1. Баран В.К., Грицак Я.Й., Ісаєвич Я.Д. та ін. Історія України. – Львів: Світ, 1996. – С. 488.
2. Бойко О.Д. Історія України. Посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Академія, 1999. – С. 568.
3. Верстюк В.Ф., Гарань О.А., Гуржій О.І. та ін. Історія України. – Київ, 2002. – С.472.
4. Мельник Л.Г., Баран В.Д., Гуржій О.І. та ін. Історія України. Курс лекцій. – К.: Либідь, 1991, – С. 571.
5. Полонська-Василенко Н. Історія України. – Київ, 1995 – Том 1. – С.588.
6. Сас П.М. Історія України XVI-XVIII ст. – Львів: М.П.Коць, 2001 – С. 291.

Додаткова:

1. Брайчевський М. Конспект історії України. – К., 1993 – С. 208.
2. Будзиновський В. Як Москва нищила Україну. – Тернопіль, 1991. – С. 33.
3. Грабовський С. Нариси з історії українського державотворення. – К.: Генеза, 1995. – С. 608.
4. Гайдуков Л.Ф., Крушинський В.Ю. Історія України. Посібник для старшокласників та абітурієнтів. – К.: Либідь, 1999. – С. 270.
5. Крип'якевич І.П. Історія України. – Львів, 1990. – С. 519.

ХІД ЗАНЯТТЯ.

I. Організаційна частина (2-3 хв.)

Привітання викладача зі студентами;

Перевірка підготовленості групи до заняття.

II. Мотивація та стимулювання навчальної діяльності студентів (до 5 хв.).

Тема заняття. Національне відродження України (кін. XVIII – поч. XIX ст.).

План:

1. Соціально-економічний розвиток українських земель у складі Російської імперії.
2. Політика Габсбургів на західноукраїнських землях.
3. Початок національного відродження. „Руська трійця”. „Кирило-Мефодіївське братство”.
4. Європейські революції 60-80рр. ХХ ст. Їх вплив на Україну.
5. Громадівський та народницький рухи 60-80рр. ХХ ст.
6. Поява і відновлення перших українських політичних партій.

III. Обговорення навчальних питань семінару (70-75 хв.).

Контроль підготовки студентів до заняття проводиться комбінованим методом:

1. Письмове опитування, запитання на картках (додаються).
2. Проведення гри „Брейн-ринг”.

А) Вступ (викладач).

В) Колективна робота.

Підготовчий етап.

Поділ групи на команди з 10 чоловік. Вступне слово викладача, який повідомляє про ключові моменти гри. Команди по 10 чоловік займають свої місця.

Питання I туру:

1. Якою була провідна ідея „Громади”?
2. Основні політичні засади „Братства тарасівців”.
3. Яку політику здійснювали Російський та Австро-Угорський уряди щодо України?
4. В чому полягали опозиційність, особливість діяльності масонських лож?
5. Назвіть основні цілі і завдання Кирило-Мефодіївського товариства.
6. Які здобутки національного відродження на початок ХХ ст.?
7. Чому Т.Г.Шевченка вважають натхненником українського відродження?
8. Які течії існували у народницькому русі?
9. Яким було політичне становище України на початку ХХ ст.?

Питання II туру:

1. Назвіть основні причини національного відродження?
2. Охарактеризуйте основні риси культурознавчої діяльності української інтелігенції.
3. Охарактеризуйте основні етапи громадівського руху.
4. Назвіть основні політичні риси української історії XIX ст.
5. В чому полягали суперечності суспільно-політичного руху в Україні у другій половині XIX ст.?

IV. Підбиття підсумків заняття (до 5хв.).

Коротке повідомлення про виконання запланованої мети, завдань заняття (аналіз того, що було розглянуто).

Мотивація діяльності групи і окремих студентів, оцінювання їхньої роботи.

V. Повідомлення домашнього завдання (2-3хв.).

Підготуватися до семінарського заняття на тему:

Українська держава за часів Центральної Ради.

1. Визначити, в чому полягала суть політики Центральної Ради.
2. Провести паралель між розвитком революційних подій в Україні та Росії.
3. Порівняти політичні цілі, програмні ідеї універсалів Центральної Ради.
4. Визначити основні етапи формування української державності в ході революції.

VI. Завдання для самостійної позааудиторної роботи.

Після самостійної роботи студенти повинні

знати:

- особливості відновлення української державності восени 1917р;
- провідних діячів української революції;
- наслідки подій лютневої революції в Росії для України;
- політичний устрій України за доби Центральної Ради;
- основні причини поразки національно-демократичної революції 1917-1920рр;

ВМІТИ:

- аналізувати причини та наслідки першої світової війни;
- характеризувати основні періоди розвитку соціально-економічної модернізації України;
- формулювати власну точку зору на особливості розвитку українських земель у період діяльності Центральної Ради;
- аналізувати діяльність більшовицького режиму.

Теми рефератів:

1. Описати революційні події в Україні 1905-1907 рр., дати характеристику цих подій.
2. Проаналізувати Універсали Центральної Ради.
3. Охарактеризувати особу М.С Грушевського як визначного діяча в українській історії.
4. Описати хід і наслідки окупації України німецько-австрійськими військами.

Заповніть таблиці.

1. Накреслити схему організації державної влади в Україні доби Центральної Ради, вказати кількість членів і їхні функції.
2. Вказати основні заходи, які характеризують нову економічну політику НЕП.

<i>Галузі господарства</i>	Основні заходи
Сільське господарство	
Промисловість	
Торгівля	

Робота з джерелами.

1. Використовуючи джерело „Відозва Української Центральної Ради до українського народу(9 березня 1917р.), зробіть висновок, яку суспільно-політичну позицію займала Центральна Рада у перші дні революції.
2. Порівняйте чотири універсали Центральної Ради, проаналізувавши зміст, вкажіть відмінності.

Заповніть хронологічні таблиці:

1. Заповніть таблицю „Культурне життя українського народу на поч. ХХ ст.”

Наука	Література	Освіта	Музика	Живопис	Театральне мистецтво
-------	------------	--------	--------	---------	----------------------

2. Хронологічно вкажіть основні етапи встановлення радянської влади в Україні.
3. Створіть хронологію основних подій в Україні(листопад 1918 –листопад 1920рр.).

ІСТОРИЧНІ ДЖЕРЕЛА.

**Відозва Української Центральної Ради до українського народу
(9 березня 1917 р.)**

Уже в перші дні свого існування Центральна Рада на чолі з М. Грушевським, яка представляла соціал-демократичні партії, звернулася із закликом до українського народу згуртувати свої сили у боротьбі за незалежність.

Народе Український!

Впали вікові пута. Прийшла воля всьому пригніченому народові, всім поневоленим націям Росії.

Настав час і Твоєї волі й пробудження до нового, вільного, творчого життя, після більш як двохсотлітнього сну.

Уперше, Український тридцятип'ятиміліонний Народе, Ти будеш мати змогу сам за себе сказати, хто Ти і як хочеш жити, як окрема нація. З цього часу в дружній сім'ї вільних народів могутньою рукою зачнеш сам собі кувати кращу долю.

Впав царський уряд, а тимчасовий оголосив, що незабаром скличе Установчі Збори (Учредительное Собрание) на основі загального, рівного, прямого й таємного виборчого права.

Звідти уперше на весь світ пролунає у всій своїй силі справжній голос Твій, справжня воля Твоя.

До того ж часу ми закликаємо спокійно, але рішуче домагатися від нового уряду всіх прав, які тобі природно належать, і які Ти повинен мати, Великий Народе, сам хазяїн на Українській землі.

А в найближчій часі права на заведення рідної мови по всіх школах, од нижчих до вищих по судах і всіх урядових інституціях. З таким же спокоєм, але рішуче, домагайся, Народе, того ж права для української мови від пастирів церкви, земств і всіх неурядових інституцій на Україні.

Народе Український!

Селяни, робітники, салдати, городяне, духовенство і вся українська інтелігенція!

Додержуйте спокій: не дозволяйте собі ніяких вчинків, що руйнують лад в житті, але разом, щиро й уперто беріться до роботи: до гуртування в політичні товариства, культурні і економічні спілки, складайте гроші на Український Національний Фонд і вибирайте своїх українських людей, на всі місця – Організуйтеся!

Тільки згуртувавшись, можна добре пізнати всі свої потреби, рішуче за них заявити і створити кращу долю на своїй Землі.

Народе Український!

Перед Тобою шлях до нового життя.

Сміливо ж, одностайно йди на той великий шлях в ім'я щастя свого і щастя будучих поколінь Матері України, могутньою рукою твори своє нове вільне життя.

Київ, Року 1917, Українська Центральна Рада. березня 9. Українська суспільно-політична думка в 20 столітті. – Т. 1. – С. 259-260.

З Першого універсалу Української Центральної Ради (1917 р.)

УНІВЕРСАЛ УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ ДО УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ, НА
УКРАЇНІ Й ПОЗА УКРАЇНОЮ СУЩОГО

Народе Український! Народе селян, робітників, трудящого люду!

Волею своєю ти поставив нас, Українську Центральну Раду, на сторожі прав і вольностей української землі.

Найкращі сини твої, виборні люди від сіл, від фабрик, від солдатських казарм, од усіх громад і товариств українських вибрали нас, Українську Центральну Раду, й наказали нам стояти й боротися за ті права та вольности.

Твої, Народе, виборні люди заявили свою волю так:

Хай буде Україна вільною. Не одділяючись від усієї Росії, не розриваючи з державою російською, хай народ український на своїй землі має право сам порядкувати своїм життям. Хай порядок і лад на Вкраїні дають вибрані вселюдним, рівним, прямим і тайним голосуванням Всенародні Українські Збори (Сойм). Всі закони, що повинні дати той лад тут у нас, на Вкраїні, мають право видавати тільки наші Українські Збори.

Ті ж закони, що мають лад давати по всій Російській державі, повинні видаватися у Всеросійським Парламенті.

Ніхто краще нас не може знати, чого нам треба, й які закони для нас кращі. ...

І ми, Українська Центральна Рада, вволили волю свого народу, взяли на себе великий тягар будови нового життя й приступили до тієї великої роботи.

Ми гадали, що Центральне Російське Правительство простягне нам руку в сій роботі, що в згоді з ним ми, Українська Центральна Рада, зможемо дати лад нашій землі.

Але Тимчасове Російське Правительство одкинуло всі наші домагання, одпхнуло простягнену руку українського народу.

Ми вислали до Петрограду своїх делегатів (послів), щоб вони представили Російському Тимчасовому Правительству наші домагання.

А найголовніші домагання ті були такі:

Щоб Російське Правительство прилюдно окремим актом заявило, що воно не стоїть проти національної волі України, проти права нашого народу на Автономію.

Щоб Центральне Російське Правительство по всіх справах, що торкаються України, мало при собі нашого комісари по українських справах.

Щоб місцева власть на Вкраїні була об'єднана одним представником від Центрального Російського Правительства, се-б-то вибраним нами комісаром на Вкраїні.

Щоб певна частина грошей, які збираються в Центральну Казну з нашого народу, була віддана нам, представникам сього народу, на національно-культурні потреби його.

Всі ці домагання наші Центральне Російське Правительство одкинуло.

Воно не схотіло сказати, чи признає за нашим народом право на Автономію, та право самому порядкувати своїм життям. Воно ухилилось од відповіді, одіславши нас до майбутнього Всеросійського Учредительного зібрання.

Центральне Російське Правительство не схотіло мати при собі нашого комісари, не схотіло разом з нами творити новий лад.

Так само не схотіло признати комісара на всю Україну, щоб ми могли разом з ним вести наш край до ладу й порядку.

І гроші, що збираються з нашої землі, одмовилось повернути на потреби нашої школи, освіти й організації.

І тепер, Народе Український, нас приневолено, щоб ми самі творили нашу долю. Ми не можемо допустити край наш на безладдя та занепад. Коли Тимчасове Російське Правительство не може дати лад у нас, коли не хоче стати разом з нами до великої роботи, то ми самі повинні взяти її на себе. Це наш обов'язок перед нашим краєм і перед тими народами, що живуть на нашій землі.

І через те ми, Українська Центральна Рада, видаємо цей Універсал до всього нашого народу й оповіщаємо: од нині самі будемо творити наше життя.

Отже, хай кожен член нашої нації, кожен громадянин села чи города од нині знає, що настав час великої роботи.

Од сього часу кожне село, кожна волость, кожна управа повітова чи земська, яка стоїть за інтереси українського народу, повинна мати найтісніші організаційні зносини з Центральною Радою.

Там, де через якісь причини адміністративна влада зосталась у руках людей, ворожих до українства, приписуємо нашим громадянам повести широку, дужу організацію та освідомлення народу, й тоді перевибрати адміністрацію.

В городах і тих місцях, де українська людність живе всуміш з іншими національностями, приписуємо нашим громадянам негайно прийти до згоди й порозуміння з демократією тих національностей і разом з ними приступити до підготовки нового правильного життя.

Центральна Рада покладає надію, що народи неукраїнські, що живуть на нашій землі, також дбатимуть про лад, та спокій у нашім краю й у цей тяжкий час вседержавного безладдя дружно, одностайно з ними стануть до праці коло організації автономії України.

І коли ми зробимо цю підготовчу організаційну роботу, ми скличемо представників від усіх народів землі української й виробимо закони для неї. Ті закони, той увесь лад, який ми підготовимо, Всеросійське Учредительне Зібрання має затвердити своїм законом.

Народе Український! Перед твоїм вибраним органом – Українською Центральною Радою стоїть велика й висока стіна, яку їй треба повалити, щоб вивести народ свій на вільний шлях.

Треба сил для того. Треба дужих, сміливих рук. Треба великої народньої праці. А для успіху тої праці насамперед потрібні великі кошти (гроші). До цього часу український народ усі кошти свої оддавав у Всеросійську Центральну Казну, а сам не мав, та не має й тепер від неї того, що повинен би мати за це.

І через те ми, Українська Центральна Рада, приписуємо всім організованим громадянам сел і городів, усім українським громадським управам і установам 31-го числа місяця липня (юля) накласти на людність особливий податок на рідну справу й точно, негайно й регулярно пересилати його в скарбницю Української Центральної Ради.

Народе Український! У твоїх руках доля твоя. В цей трудний час всесвітнього безладдя й розпаду докажи своєю одностайністю й державним розумом, що ти, народ робітників, народ хліборобів, можеш гордо й достойно стати поруч з кожним організованим, державним народом, як рівний з рівним.

*Ухвалено: Київ. Року 1917, місяця (іюня) числа 10.
Винниченко В.К. Відродження нації. –
Київ; Відень, 1920. – Ч. 1. – С. 219-224.*

Другий універсал Української Центральної Ради (1917 р.)

Громадяне української землі! Представники Тимчасового Правительства повідомили нас про ті конкретні заходи, які задумує перевести Тимчасове Правительство в справі управи Україною до Установчих Зборів. Тимчасове Правительство стоячи на сторожі завойованих революційним народом свобод, признаючи за кожним народом право на самоозначення та полишаючи остаточне усталення його форми Установчим Зборам, простягає руку представникам української демократії й Центральній Українській Раді та закликає в порозумінню з цим творити нове життя України на добро всієї революційної Росії.

Ми, Центральна Українська Рада, стоячи, як все, за тим, щоб не відривати України від Росії та щоб разом з усіма її народами змагати до піднесення й розвитку цілої Росії та до єдності її демократичних сил, з задоволенням приймаємо заклик правительства до єдності й сповіщаємо всіх громадян України, що вибрана українським народом через його революційні організації Центральна Українська Рада незабаром буде доповнена на справедливих основах представниками інших народностей, які живуть на Україні, через їхні революційні організації, і тоді буде тим єдиним найвищим органом революційної демократії України, що заступатиме інтереси цілого населення нашого краю.

Доповнена Центральна Українська Рада виділить наново споміж себе окремих відповідальний перед нею Генеральний Секретаріат, який буде предложений до затвердження тимчасовому правительству в характері представника найвищої краєвої влади тимчасового правительства на Україні, в сім органі будуть зосереджені всі права й засоби, щоб він яко представник демократії на цілій Україні й рівночасно яко найвищий краєвий орган управи міг виповнити складну роботу організації й будівництва життя всього краю в згоді з цілою революційною Росією.

У згоді з іншими національностями України й діючи на полі державної управи яко орган тимчасового правительства, Генеральний Секретаріат Центральної Ради твердо йтиме шляхом закріплення нового ладу, витвореного революцією.

Змагаючи до автономного устрою України, Центральна Українська Рада в порозумінню з національними меншостями України приготуватиме проекти законів про автономний лад України для предложення їх на затвердження Установчим Зборам.

Зважаючи, що утворення краєвого органу тимчасового правительства на Україні забезпечує бажане наближення управи краєм до потреб місцевого населення в межах, можливих до Установчих Зборів, і думаючи, що доля всіх народів Росії тісно зв'язана з загальними здобутками революції, ми рішуче відкидаємо проби самочинного здійснювання автономії Установчих Зборів.

Що ж торкається комплектування українських військових частей, Центральна Українська Рада матиме своїх представників при кабінеті міністра війни, в генеральнім штабі й при верховнім головнокомандуючим для участі при комплектуванні окремих частей виключно українцями, оскільки заходи в сім

напрямі на думку міністра війни будуть можливі з технічного боку без порушення бойової здатності армії.

Сповідуючи про се громадян України, ми твердо віримо, що українська демократія, яка наділила нас своєю

волею, разом з революційним правительством доложить усіх своїх сил, щоб довести край і зокрема Україну до остаточної перемоги революції.

У Києві 1917 року, 3 липня. Українська Центральна Рада.

Винниченко В.К. Відродження нації. – Ч. 1. – С. 279-282.

З Третього універсалу Центральної Ради (1917 р.)

Народе український і всі народи України!

Тяжка і трудна година впала на землю Російської Республіки. На півночі в столицях іде межиусобна й кривава боротьба. Центрального правительства нема й по державі шириться безвластя, безлад і руїна.

Наш край так само в небезпеці. Без влади, дужої, єдиної, народньої Україна також може впасти в безодню усобиці, різні, занепаду.

Народе український! Ти разом з братніми народами України поставив нас берегти права, здобуті боротьбою, творити лад і будувати все життя на нашій землі. І ми, Українська Центральна Рада, твоєю волею, в ім'я творення ладу в нашій країні, в ім'я рятування всієї Росії, оповіщаємо:

Віднині Україна стає Українською Народною Республікою.

Не відділяючись від Російської Республіки й зберігаючи єдність її, ми твердо станемо на нашій землі, щоб силами нашими допомогти всій Росії, щоб уся Російська Республіка стала федерацією рівних і вільних народів.

До Установчих Зборів України вся власть творити лад на наших землях, давати закони й правити належить нам, Українській Центральній Раді, й нашому правительству – Генеральному Секретаріатові України.

Маючи силу й власть на рідній землі, ми тою силою й властю станемо на сторожі прав революції не тільки нашої землі, але й усеї Росії.

Отож оповіщаємо:

- До території Народньої Української Республіки належать землі, заселені в більшості українцями: Київщина, Поділля, Волинь, Чернігівщина, Полтавщина, Харківщина, Катеринославщина, Херсонщина, Таврія (без Криму). Остаточне визначення границь Української Народньої Республіки, як щодо прилучення частин Курщини, Холмщини, Вороніжчини, так і сумежних губерній і областей, де більшість населення українське, має бути встановлене по згоді зорганізованої волі народів.

Всіх же громадян сих земель оповіщаємо:

- Віднині на території Української Народньої Республіки існуюче право власності на землі поміщицькі й інші землі нетрудових хазяйств сільськогосподарського значіння, а також на удільні, монастирські, кабінетські та церковні землі – касується.

Признаючи, що землі ті єсть власність усього трудового народу й мають перейти до нього без викупу, Українська Центральна Рада доручає генеральному секретареві земельних справ негайно виробити закони про те, як порякувати

земельним комітетом, обраним народом, тими землями до Українських Установчих Зборів.

Праця робітництва в Українській Народній Республіці має бути негайно упорядкована. А зараз оповіщаємо:

- На території Народньої Республіки України від сього дня встановлюється по всіх підприємствах вісім годин праці. ...

Четвертий рік на фронтах ллється кров і гинуть марно сили всіх народів світу. Волею й іменем Української Республіки ми, Українська Центральна Рада, станемо твердо на тому, щоб мир установлено як найшвидше. Для того ми вживемо рішучих заходів, щоб через Центральне Правительство примусити й спільників і ворогів негайно розпочати мирні переговори.

Так само будемо дбати, щоб на мирному конгресі права українського народу в Росії й поза Росією в замиренню не нарушено. Але до миру кожен громадянин Республіки України, разом з громадянами всіх народів Російської Республіки, повинен стояти твердо на своїх позиціях, як на фронті, так і в тилу.

Останніми часами ясні здобутки революції затемнено відновленою карою на смерть. Оповіщаємо:

Віднині на землі Української Республіки смертна кара касується.

Всім ув'язненим і затриманим за політичні виступи, зроблені до сього дня, як уже засудженим, так і незасудженим, а також і тим, хто ще до відповідальності не потягнений, дається повна амністія. Про се негайно буде видано закон.

Суд на Україні повинен бути справедливий, відповідальний духові народу. ...

Генеральному Секретарству внутрішніх справ приписуємо:

Вжити всіх заходів до закріплення й поширення прав місцевого самоврядування, що являються органами найвищої адміністративної влади на місцях. І до встановлення найтіснішого зв'язку й співробітництва його з органами революційної демократії, що має бути найкращою основою вільного демократичного життя.

Так само в Українській Народній Республіці мають бути забезпеченими всі свободи, здобуті всеросійською революцією: свобода слова, друку, віри, зібрань, союзів, страйків, недоторканності особи й мешкання, право й можливість уживання місцевих мов у зносинах з усіма установами.

Український народ, сам довгі літа боровшись за свою національну волю й нині її здобувши, буде твердо охороняти волю національного розвитку всіх народностей, на Україні суцільних. ...

Справа харчова є корінь державної сили в сей тяжкий і відповідальний час. Українська Народня Республіка повинна напружити всі свої сили й рятувати як себе, так і фронт і ті частини Російської Республіки, які потребують нашої допомоги.

Громадяне! Іменем Народньої Української Республіки в федеративній Росії ми, Українська Центральна Рада, кличемо всіх до рішучої боротьби з усяким безладдям і руйнітвом та до дружнього великого будівництва нових державних форм, які дадуть великій і знеможеній Республіці Росії здоровля, силу й нову будучність. Вироблення тих форм має бути проведене на Українських і Всеросійських Установчих Зборах.

Днем виборів до Українських Установчих Зборів призначено 27 грудня 1917 (9 січня н. ст. 1918) року, а днем скликання їх – 9 (22 н. ст.) січня 1918 року.

Про порядок скликання Українських Установчих Зборів негайно видано буде закон.

У Києві 7 (20) листопада 1917 р.

*Винниченко В.К. Відродження нації. –
Ч. 2. – С. 74-80.*

З Четвертого універсалу Української Центральної Ради (січень 1918 р.)

Народе України!

Твоєю силою, волею, словом утворилась на Українській Землі вільна Українська Народня Республіка. Здійснилася давня мрія Твоїх батьків, борців за волю й право робочого люду!

Та в трудну годину народилась воля України. Чотири роки жорстокої війни обезсилили наш край і народ. Фабрики не виробляють товарів. Підприємства здержують свою працю, залізні дороги розбиті, гроші падають у ціні. Скільки хліба зменшується. Наступає голод. По краю розмножилися ватаги грабіжників і убийників, особливо, коли з фронту рушило російське військо, творячи криваву різню, безлад і руїну на нашій землі.

З приводу всього того не могли відбутися вибори до Українських Установчих Зборів у визначенім нашим попереднім Універсалом реченці й не могли відбутися ті Збори, визначені на нинішній день, щоб перебрати з наших рук тимчасову найвищу революційну власть над Україною, установити лад у нашій Народній Республіці й організувати нове Правительство.

А тим часом петроградське Правительство Народних Комісарів виповіло війну Україні. ...

Ми, Українська Центральна Рада, робили всякі заходи, щоб не допустити до тої братовбийчої війни двох сусідніх народів, але петроградське Правительство не пішло нам назустріч і веде далі криваву боротьбу з нашим народом і Республікою. ...

Ми, Українська Центральна Рада, вибрана з'їздами селян, робітників і салдатів України, в ніякім разі не можемо згодитися на те, ніяких війн піддержувати не будемо, бо український народ бажає мира й мир повинен прийти можливо як найскорше.

Та для того, щоб ні російське Правительство, ні ніяке інше не ставило перешкод Україні в установленню того бажаного мира, для того, щоб повести свій край до ладу, творчої праці, закріплення революції і нашої волі, ми, Українська Центральна Рада, оповіщаємо всім горожанам України:

Віднині Українська Народня Республіка стає самостійною, від нікого незалежною, вільною, суверенною Державою Українського Народу.

З усіма сусідніми державами, а саме: Росією, Польщею, Австрією, Румунією, Туреччиною й іншими ми бажаємо жити в згоді й приязни, але ніяка з них не може вміщуватися в життя самостійної Української Республіки.

Власть у ній буде належати тільки до народу України, іменем якого, поки зберуться Українські Установчі Збори, будемо правити ми. Українська Центральна Рада, представництво робочого народу – селян, робітників і салдатів та виконуючий орган, який віднині буде називатися Радою Народніх Міністрів. ...

Щодо так званих большевиків і інших напасників, які розграблюють і руйнують наш край, то поручаємо Правительству Української Народньої Республіки твердо й рішучо взятися за боротьбу з ними. ...

Одночасно з тим, коли армія буде демобілізуватися, поручаємо розпустити салдатів, а після затвердження мирових договорів розпустити армію зовсім, на місце постійної армії завести народню міліцію, щоб наше військо служило обороні робочого люду, а не забаганкам пануючих верств.

Знищені війною і демобілізацією місцевости мають бути відбудовані при помочи державного скарбу.

Коли наші вояки вернуться додому, народні ради – громадські й повітові й городські думи мають бути пере-вибрані в часі, який буде установлений, щоб і вони мали в них голос. Міжтим, щоб установити таку власть, до якої мали-б довірря й яка спіралася-б на всі революційно-демократичні верстви народа, має Правительство додати до помочи місцевим самоврядуванням ради робітничо-селянських і салдатських депутатів, вибраних із місцевих людей.

В земельних справах комісія, вибрана на останній сесії Центральної Ради, вже виробила закон про передачу землі трудовому народові без викупу, прийнявши за основу скасування власности й соціалізацію землі згідно з нашою постановою на 7 сесії.

Сей закон буде розглянено за кілька днів на повній сесії Центральної Ради й Рада Міністрів уживе всіх способів, щоб передача землі земельними комітетами в руки трудящих відбулася ще з початком весняних робіт.

Ліси, води й усі підземні багатства, як добро українського трудового народу, переходять у розпорядження Народньої Української Республіки.

Війна забрала для себе всі трудові сили нашої країни. Більшість підприємств, фабрик і робітень виробляли тільки те, що було необхідне для війни, й народ зостався зовсім без товарів. Тепер війні кінець.

Раді Народніх Міністрів поручаємо негайно пристосувати всі заводи й фабрики до мирних обставин, до вибору продуктів, необхідних для робочих мас.

Та сама війна дала сотки тисяч безробітних і інвалідів... В самостійній Народній Республіці України не повинен страждати ні один трудящий чоловік. Правительству республіки має підняти промисел держави, має зачати творчу роботу по всіх галузях, де всі безробітні могли-б найти працю й приложити свої сили, й прийняти всі міри для забезпечення покаліченим і потерпівшим від війни.

При старім ладі торговці й всілякі посередники наживали на бідних, пригнічених клясах надмірі капітали.

Відтепер Українська Народня Республіка бере в свої руки найважніші області торгівлі й усі доходи з неї обертає на користь народу.

Торговлю товарами, які мається привозити зза границі й вивозити за границю, вестиме сама наша держава, щоб не було такої доріжні, через яку завдяки спекулянтам терплять найбільш бідні верстви.

Для виконання сього поручаємо Правительству Республіки виробити й представити до затвердження закони про се, також про монополі заліза, вугля, шкур, тютюну й інших продуктів і товарів, з котрих податки найбільше обтяжували робочі кляси в користь нетрудових.

Так само поручаємо установити державно-народню контролю над усіма банками, що через кредити нетрудовим клясам помагали експлуатувати трудові

маси. Відтепер кредитова поміч банків має йти передовсім на піддержку трудовому населенню й на розвиток народного господарства Української Народньої Республіки, а не для спекуляції й ріжнородної банкової експлуатації.

На ґрунті анархії, неспокоїв у життю й недостачі продуктів зростає невдоволення серед деяких частин населення. Тим невдоволенням користуються ріжні темні сили й тягнуть неосвідомлених людей до старих порядків. Сі темні протиреволюційні сили бажають знову піддати всі вольні народи під одно царське ярмо — Росії. Рада Народніх Міністрів повинна безпощадно боротися з усіма контрреволюційними силами й кожного, хто призиває до постання проти самостійної Української Народньої Республіки й до повороту старого ладу, — карати яко за державну зраду.

Всі демократичні свободи, проголошені Третім Універсалом Української Центральної Ради, потверджується й окремо проголошується: в самостійній Українській Народній Республіці всі народи користуються правом національно-персональної автономії, яку признано за ними законом 22 січня.

Все перечислене в Універсалі, чого не встиємо виконати ми, Центральна Рада й наша Рада Міністрів, у найблищі тижні виконають, справдять і до окончного ладу доведуть Українські Установчі Збори.

Ми поручаємо всім нашим громадянам перевести вибори як найбільш енергично, підняти всі зусилля, щоб підрахунок голосів був закінчений як найскорше, щоб за пару тижнів зібралися наші Установчі Збори, — найвищий господарь і управитель нашої землі, й Конституцією нашої незалежної Української Народньої Республіки закріпили свободу, порядок і добробут на добро всього трудового народу її на тепер і на будучі часи. Сей найвищий наш орган має рішити про федеративну зв'язь з народніми республіками колишньої російської імперії. До того ж часу всіх горожан самостійної Української Народньої Республіки зазиваємо стояти непохитно на сторожі добутої свободи й прав нашого народу й усіма силами боронити свою долю від усіх ворогів селянсько-робітничої Української Республіки. Українська Центральна Рада. У Києві.

9 (22) січня 1918 р.

ТЕМА ЗАНЯТТЯ. УКРАЇНСЬКА ДЕРЖАВА ЗА ЧАСІВ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ.

Вид заняття: семінарське заняття.

Тривалість заняття: 90хв.

Навчальна мета: Закріпити вивчений матеріал, спонукати студентів до самостійної роботи з дослідження даної теми. Вивчати особливості відновлення української державності.

Виховна мета : Виховувати почуття патріотизму і гордості за свою країну.

Розвивальна мета: Розвивати навички практичного застосування теоретичних знань, колективну взаємодію.

Міжпредметні зв'язки:

Забезпечуючі дисципліни: соціологія, економічна теорія.

Забезпечувані дисципліни: політологія, культурологія, філософія, соціологія, економічна теорія.

Навчально-методичне забезпечення заняття.

Наочність: „Карта світу”, „Карта України.”

Роздатковий матеріал: запитання на дидактичних картах

Технічні засоби навчання: кодоскоп, серіал науково-пізнавальних фільмів "Невідома Україна. Нариси нашої історії." (4 відеокасети; 108 фільмів). -К.: Національна кінотематика України "Київнаукфільм" 1993 р.

Методи та форми роботи: кейс-технологія, бесіда, дискусія, робота в парах змінного складу, узагальнююча бесіда.

Рекомендована література:

Основна:

1. Баран В.К., Грицак Я.Й., Ісаєвич Я.Д. та ін. Історія України. – Львів: Світ, 1996. – С. 488.
2. Бойко О.Д. Історія України. Посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Академія, 1999. – С. 568.
3. Верстюк В.Ф., Гарань О.А., Гуржій О.І. та ін. Історія України. – Київ, 2002. – С.472.
4. Копиленко О.Л. „Українська ідея” М Грушевського: історія і сучасність. – К.: Либідь, 1991. – С. 182.
5. Мечник С. Вивчаймо ворога. Доповіді, лекції, роздумування і спомини. – Мюнхен, 1989. – С. 317.
6. Романчик О. Ультиматум. – К., 1990. – С. 62.

Додаткова:

1. Барвінський Б. Історія українського народу. – Тернопіль, 1991. – С. 118.
2. Брайчевський М. Конспект історії України. – К.: Знання, 1993. – С. 208.
3. Грабовський С. Нариси з історії українського державотворення. – К.: Генеза, 1995. – С. 608.

4. Гайдуков Л.Ф., Крушинський В.Ю. Історія України. Посібник для старшокласників та абітурієнтів. – К.: Либідь, 1999. – С. 270.
5. Грицай О., Шах С., Зінкевич О. Та інші. Євген Коновалець та його доба. – Мюнхен, 1974. – С. 1019.
6. Донцов Д. Рік 1918. Київ. – Накладом видавництва „Гомін України”, – Торонто, Онт.-Канада, 1954. – С.128.
7. Крип'якевич І.П. Історія України.. – Львів, 1990. – С. 519.
8. Мірчук П. Українська визвольна справа і українська еміграція. – Торонто: Ліга визволення України, 1954. – С. 78.
9. Полонська-Василенко Н. Історія України. – Київ, 1995 – Том 1. – С.588.

ХІД ЗАНЯТТЯ.

I. Організаційна частина (2-3 хв.)

Привітання викладача зі студентами;
Перевірка підготовленості групи до заняття.

II. Мотивація та стимулювання навчальної діяльності студентів (до 5хв.).

Тема заняття. Українська держава за часів Центральної Ради.

План.

1. Лютнева революція і становище України після повалення самодержавства.
2. Створення Української Центральної Ради.
3. Проголошення універсалів Центральної Ради. Утворення УНР.
4. Перший Всеукраїнський з'їзд рад. Проголошення радянської влади в Україні.
5. IV універсал, його історичне значення.

III. Обговорення навчальних питань семінару (70-75 хв.).

Контроль підготовки студентів до заняття проводиться комбінованим методом:

1. Письмове опитування, запитання на картках (додаються).
2. Метод «Навчаючи-вчуся».

А) Вступ (вчитель).

В) Колективна робота.

Хід заняття.

1. Роздають картки з фактами, що стосуються теми семінару, по одній на кожного студента.
2. Протягом кількох хвилин студенти читають інформацію на картці. Викладач перевіряє розуміння прочитаного.
3. Прочитавши, студенти в аудиторії знайомлять зі своєю інформацією інших студентів. Студент повинен говорити лише з однією людиною. Завдання полягає в тому, щоб поділитись своєю інформацією і отримати нові дані від іншого студента. Протягом певного часу студенти мають поспілкуватися з максимальною кількістю учасників, для отримання якомога більше інформації.
4. Після того як студенти завершать цю вправу, вони відтворюють інформацію, яку отримали. Відповідають на питання, за допомогою викладача. Аналізують та узагальнюють отриману інформацію. Відповіді записуються на дошці.

IV. Підбиття підсумків заняття (до 5хв.).

Коротке повідомлення про виконання запланованої мети, завдань заняття (аналіз того, що було розглянуто).

Мотивація діяльності групи і окремих студентів, оцінювання їхньої роботи.

V. Повідомлення домашнього завдання (2-3хв.).

Підготуватися до семінарського заняття на тему:

Українська держава періоду Гетьманату та Директорії.

Питання:

1. Вкажіть основні напрямки політики уряду П.Скоропадського.
2. Який зміст Брестської угоди між УНР та Німеччиною?

3. Які культурні здобутки гетьманського уряду?
4. Охарактеризуйте зовнішньополітичну діяльність уряду П.Скоропадського.
5. Вкажіть умови Ризького договору 1921р.
6. Який зовнішньополітичний курс проводила Директорія?
7. Розкрийте зовнішню і внутрішню політику уряду ЗУНР.

VI. Завдання для самостійної позааудиторної роботи.

Після самостійної роботи студенти повинні

знати:

- основні напрямки діяльності гетьмана П.Скоропадського;
- склад і спрямованість діяльності Директорії;
- політичні цілі більшовиків в Україні;

вміти:

- аналізувати причини та наслідки першої світової війни;
- формувати власну точку зору на особливості діяльності уряду гетьмана П.Скоропадського;
- зовнішню і внутрішню політику уряду ЗУНР;
- аналізувати діяльність більшовицького режиму в Україні.

Теми рефератів.

1. Описати хід і наслідки окупації України німецько-австрійськими військами.
2. Листопадовий Чин.
3. Політична діяльність В.Винниченка.
4. Причини і наслідки конфлікту Центральної Ради і німецько-австрійської адміністрації.

Заповніть таблиці.

Скласти таблицю „Внутрішня і зовнішня політика Української Держави.”

Центральна Рада	Внутрішня політика	Зовнішня політика
Гетьманат		
Директорія		

Скласти таблицю „Політичний склад Директорії.”

Громадські діячі	Партійна приналежність	Посада

Робота з джерелами.

1. Використовуючи матеріали мирного договору між УНР і Німеччиною, Австро-Угорщиною, Болгарією, Туреччиною, визначте міжнародний статус України станом на 1918р.
2. Прочитайте та дайте коротку характеристику зверненню П.Скоропадського до українського народу.
3. Опрацюйте Універсал Директорії до трудового селянства від (10 січня 1919р.).
4. Охарактеризуйте основні політичні засади Січових Стрільців, використовуючи Декларацію Січових Стрільців (березень 1919р.).

ІСТОРИЧНІ ДЖЕРЕЛА.

З мирного договору між Українською Народною Республікою і Німеччиною, Австро-Угорщиною, Болгарією, Туреччиною (9 лютого 1918 р.)

Це перший міжнародно-правовий документ, який визначав міжнародний статус України та її західні кордони. Договір надав Україні можливість протягом 1918 р. формувати рівноправні відносини зі своїми сусідами. Після капітуляції Німеччини та анулювання Росією Брестського договору УНР втратила міжнародне визнання.

Мирний договір

між Українською Народною Республікою з одної, а Німеччиною, Австро-Угорщиною, Болгарією і Туреччиною з другої сторони

Тому, що Український Народ протягом сучасної світової війни проголосив себе незалежним і виразив бажане повернути мирний стан між Українською Народною Республікою і державами, що знаходяться у війні з Росією, постановили уряди Німеччини, Австро-Угорщини, Болгарії і Туреччини заключити мировий договір з урядом Української Народної Республіки; вони хочуть самі вчинити перший крок до тривалого і для всіх сторін почесного світового миру, який не тільки має покласти кінець страхіттям війни, але також має вести до повернення дружніх відносин між народами на полі політичному, правному, господарському і умовому. В тій цілі до навязання мирових переговорів в Берестю Литовським зібралися повновласники вище означених урядів. ...

СТАТТЯ I

Українська Народня Республіка з одної і Німеччина, Австро-Угорщина, Болгарія і Туреччина з другої сторони заявляють, що воєнний стан між ними покінчений. Сторони, заключуючі договір, рішили ся надалі жити взаємно в мирі і дружбі.

СТАТТЯ II.

1) Між Українською Народною Республікою з одної і Австро-Угорщиною з другої сторони, оскільки ті дві держави граничитимуть з собою, будуть ті границі, які існували між Австро-Угорською Монархією і Росією перед вибухом війни.

2) Далше на північ ітиме границя Української Народної Республіки починаючи від Тарнограду, загально по лінії Білгорай – Щебогшин – Красностав – Пугачів – Радин – Межиріче – Сарнаки – Мельник – Високо Литовськ – Каменець Литовськ – Прушани – Вигоновське Озеро.

Подрібно установлюватиме границю мішана комісія після етнографічних відносин і з узглядненем бажань населення.

3) На випадок, якби Українська Народня Республіка мала граничити ще з якою іншою державою Почвірного Союзу, то щодо того застерігають ся окремі умови.

СТАТТЯ III.

Опорожнюване занятих областей пічнеться негайно по ратифікації сього мирового договору.

Спосіб переведення опороження і передачі опорожнених областей означуть повновласники інтересованих сторін.

СТАТТЯ IV.

Дипломатичні і конзулярні зносини між сторонами, що заключають договір, почнуть ся зараз по ратифікації мирового договору. Для можливо найбільшого допущення конзулів обох сторін застерігаються окремі умови.

СТАТТЯ V.

Сторони, що заключають договір, зрікають ся взаємно звороту їх воєнних коштів, себто державних видатків на проваджене війни, як також звороту їх воєнних шкід, то є тих шкід, які повстали для них і їх горожан у воєнних областях через військові зарядження з включенєм всіх реквізицій, зроблених у ворожому краю.

СТАТТЯ VI.

Воєнні полонені з обох сторін будуть відпущені до дому, хибаби вони схотіли за згодою держави, в котрій вони перебувають, залишити ся в її областях або удатися до іншого краю.

Питання, що з тим стоять у звязку, полазгоджують ся в окремих договорах, передбачених в VIII статі.

СТАТТЯ VII.

Сторони, які заключають договір, прийшли в справі господарських зносин до слідуєчої згоди:

I.

Сторони, які заключають договір, зобовязують ся взаємно навязати негайно господарські зносини і устроїти обміну товарів на підставі слідуєчих постанов:

До 31 липня біжучого року треба буде переводити взаємну обміну лишків найважнійших сільсько-господарських і промислових виробів для покриття біжучих потреб згідно з оттакими постановами:

а) Кількість та рід витворів, котрих обміну передбачено в попередньому уступі, означить по обох сторонах комісія, яка складається з однакової кількості членів з обох сторін і збирається негайно після підпису мирового договору.

б) Ціни витворів при згаданій обміні товарів означує по взаємній згоді комісія, котра складається з рівної кількості представників обох сторін.

в) Розрахунок відбуваєть ся в золоті на такій основі: 1000 німецьких державних марок в золоті рівні 462 карбованцям в золоті Української Народньої Республіки, а також рівні 462 рублям в золоті бувшого російського цісарства (1 рубель рівнаєть ся 1/15 імперіяла), або 1000 автрійських і угорських корон в золоті рівні 393 карбованцям 78 грошам в золоті Української Народньої Республіки, рівні 393 рублям 78 копійкам в золоті бувшого російського цісарства (1 рубель рівнаєть ся 1/15 імперіяла).

Берестейський мир. Спомини та матеріали. – Львів; Київ, 1928. – С. 303-307.

Грамота Павла Скоропадського (29 квітня 1918 р.)

Скоропадський Павло Петрович (1873-1945) – гетьман України (1918). Походив із старовинного козацького роду. Влітку 1917 р. сформував 40-тисячний

корпус, силами якого зупинив збільшовизовані війська, що прямували на Київ. 29 квітня 1918 р. на хліборобському конгресі оголосив себе гетьманом України.

Громадяне України!

Всім Вам, козаки та громадяне України, відомі події посліднього часу, коли джерелом лилася кров кращих синів України і знову відродившася Українська Держава стояла коло краю загибелі.

Спаслась вона дякуючи могутньому підтриманню центральних держав, які, вірні свому слову, продовжують і по цей час боротись за цільність і спокій України.

При такій піддержці у всіх зродилась надія, що пічнетесь відбудовання порядку в Державі й економічне життя України вийде, врешті, в нормальне русло.

Але ці надії не справдились.

Бувше Українське Правительство не здійснило державного будування України, позаяк було зовсім не здатне до цього.

Бешкети й анархія продовжуються на Україні, економічна розруха і безроботиця збільшуються і розповсюджуються з кожним днем і врешті для багатуючої колись-то України встає грізна мара голоду.

При такому становищі, яке загрожує новою катастрофою Україні, глибоко сколихнуло всі трудові маси населення, які виступили з категоричним домаганням негайно збудувати таку Державну Владу, яка здібна була-б забезпечити населенню спокій, закон і можливість творчої праці. Як вірний син України, я рішив відкликнутись на цей поклик і взяти на себе тимчасово всю повноту влади.

Цією грамотою я оголошую себе Гетьманом всієї України.

Управління Україною буде провадитися через посередництво призначеного мною Кабінету Міністрів і на остаточнім обґрунтованні нижче долучених до цього законів про тимчасовий державний устрій України.

Центральна і Мала Рада, а также всі земельні комітети з нинішнього дня розпускаються. Всі Міністри і товариші звільняються.

Всі інші урядовці, працюючі в державних Інституціях, зістаються на своїх посадах і повинні продовжувати виконання своїх обов'язків.

В найближчий час буде виданий закон, установляючий новий порядок виборів до Українського Сойму.

До цього я буду твердо стояти на сторожі порядку й законности в Українській Державі, буду домагатись негайного виконання всіх державних розпоряджень і буду підтримувати авторитет влади, не спиняючись ні перед якими самими крайніми мірами.

Права приватної власности – як фундаменту культури і цивілізації. відбудовуються в повній мірі, і всі розпорядження бувшого Українського Уряду, а рівно тимчасового уряду російського, відміняються і касуються. Відбувається повна свобода по зробленню купчих по куплі-продажі землі.

Поруч з цим будуть прийняті міри по відчуженню земель по дійсній їх вартости від великих власників, для наділення земельними участками малоземельних хліборобів.

Рівночасно будуть твердо забезпечені права робітничого класу. Особлива увага буде звернена на поліпшення правового становища і умов праці залізничників, котрі при виключно тяжких умовах ні на один час не кидали своєї відповідальної праці.

В області економічній і фінансовій відбувається повна свобода торгу й відчиняється широкий простір приватного підприємства й ініціативи.

Передбачаю всю трудність стоючої переді мною праці і молю Бога дати мені силу, аби гідно виконати те, що я вважаю своїм обов'язком перед рідною Україною в сучасний виключний і критичний для неї час.

Мені далекі і чужі які б то не було власні побудження, і головною своєю метою я ставлю користь і благо народу і всім дорогої нам України.

В цій свідомості кличу всіх Вас, громадян і козаків України – без різниці національності й віросповідання – допомогти мені і моїм працівникам і співробітникам в нашому загальному велико відповідальному ділі.

Гетьман Всієї України Павло Скоропадський

Отаман Ради Міністрів М. Устимович

29 квітня 1918 р., м. Київ.

Державний, вістник: Газ. – 1918. – 16 травня.

Універсал Директорії Української Народної Республіки до трудового селянства (10 січня 1919 р.)

Громадяне труженики!

Визволивши Вас од тяжкого ярма гетьманського та московських панів, Директорія дає Вам закони про землю та ліси.

Тяжке лихо було впало на Ваші голови, але славне республіканське військо під нашим проводом довершило велику народню справу і тепер трудовий народ України має надію пережити лиху годину і взятись до культурної роботи на вільній землі Української Республіки.

Директорія з великою радістю заявляє, що земля переходить в руки трудового народу, але Директорія вимагає порядку і ладу.

Земельні Управи – сільські, волосні, повітові і губерніальні під проводом Народного Міністерства Земельних Справ упорядкують земельні діла і наділять по закону що кому слід, вкажуть як до діла взятись в доброму порядку.

Приложіть же свій спасений труд до визволеної землі, окропленої кровію борців за щастя і волю України. Пошануйте тих, хто пішов на велику боротьбу за свободу в таку лиху годину і хай од Вашого імени завзяті козаки нашої Республіканської армії получать народню нагороду за пролиту кров і тяжкі труди. Директорія призначила допомогу і нагороду козакам Республіканської армії, що до кінця стоятимуть вірою і правдою за Українську Республіку, і хай увесь народ щирою душею подякує тим, хто і свого життя не пожалів та пішов обороняти всенародню волю і землю.

Народня правда взяла верх над ворогами, і хай усі знають, що трудовий Український народ зуміє в лад у порядку далі життя своє влаштуувати.

Хай же процвіте народня земля добром і достатком на щастя України і вільне трудове життя Ваше і Ваших дітей.

Директорія
Української
Народної Республіки:
Міністр Земельних Справ:

В. Винниченко, С. Петлюра,
Ф. Швець, Андрієвський,
А. Макаренко
М. Шаповал

Україна в ХХ столітті: Зб. документів і матеріалів (1900-1939 рр.). – К., 1998. – С. 163.

Декларація Січових Стрільців (березень 1919 р.)

Січові стрільці – військові регулярні частини, сформовані на західноукраїнських землях на початку Першої світової війни у складі австро-угорської армії. Ядро їх становили активісти довоєнного січового, сокілського і пластового руху. В Галичині формування Січових стрільців стали головною військовою силою ЗУНР. Від січня 1918 р. незмінним командиром їх формувань був Є. Коновалець. Розформовані П. Скоропадським, а у серпні 1918 р. відтворені у вигляді загону, який став ударною силою в організації повстань проти гетьмана Скоропадського. Брالی участь у боях з радянськими та польськими військами, потім опинились у польському полоні.

Супроти всяких поголосок, які кривдять й оскорбляють честь Січового Війська, особливо ж супроти закиду, немов би Січові Стрільці хотіли служити реакціонерам, заявляємо отсим прилюдно:

1) Січові Стрільці, які разом з масами Українського Народу скинули гетьмана і зломали його реакційний режим, виступивши проти гетьмана по проголошенні його маніфесту з 14-го листопада 1918 року, яким він хотів прилучити Україну до Москви, – боролись, боряться і будуть боротись за суверенність Українського Народу і за його самостійну Республіку.

2) Стоячи принципово на плятформі самостійної Української Народної Республіки і тим самим визнаючи суверенність Українського Народу в вирішуванні всіх справ – політичних і господарських, уважають Січові Стрільці, що тільки Український Народ має право вирішувати по своїй волі і без усякого вмішування чужих сил, які б вони не були, також найважнішу з економічних справ, а саме справу земельну. Український народ має свої політичні й культурні сили, які без чужинців вирішать його життєві справи. Вся земля на Україні належить Українському Народові, і тільки Український Народ має право розпоряджатись землею. Во ім'я цих справедливих засад проливали Січові Стрільці свою кров і від них ніколи і ні перед ким не відступали і не відступлять.

3) Стоячи на цих засадах, заявляють Січові Стрільці, що все будуть карним і слухняним військом кожного українського народоправного Правительства, яке стоятиме на плятформі самостійности Української Народної Республіки й признання Українському Народові всієї землі в його розпорядимість. Щодо форми влади, то Січові Стрільці були тими, які охороняли Трудовий Конгрес Українського Народу в часи, коли він не

виявив був свого обличчя, а тепер, коли представники Українського Трудового Народу знов підтвердили, що стоять на платформі самостійності Української Народньої Республіки, Січові Стрільці з тим більшим запалом підпиратимуть радянську владу на місцях, яка заводить лад і порядок.

Стомлені тяжкими боями, змучені недовір'ям народу, який несправедливо думав, що Січові Стрільці схочуть піддержати ті сили, які стремлять до поневолення Українського Трудового Народу, Січові Стрільці відійшли, щоб переорганізуватись і з новими силами рішуче і твердо, як все, ударити на всіх, хто б посмів посягнути на здобутки революції Українського Народу.

З народом ішло, йде й буде йти Січове Стрілецтво.

В березні 1919 року.

За Січову Раду:

*Отаман Євген Коновалець. Отаман Андрій
Мельник. Д-р Осип Назарчук.*

Корпус Січових Стрільців. – Чикаго, 1969. – С. 601-602.

ТЕМА ЗАНЯТТЯ. УКРАЇНЬСЬКА ДЕРЖАВА ПЕРІОДУ ГЕТЬМАНАТУ ТА ДИРЕКТОРІЇ.

Вид заняття: семінарське заняття.

Тривалість заняття: 90хв.

Навчальна мета: Закріпити вивчений матеріал, спрямувати студентів на самостійну роботу з дослідження даної теми. Виробляти розуміння причинно-наслідкових зв'язків історичних процесів, звертаючи основну увагу на розвиток української державності та її характерні ознаки для даного періоду.

Виховна мета: Виховувати почуття патріотизму і гордості за свою країну.

Розвивальна мета: Розвивати навички практичного застосування теоретичних знань, колективну взаємодію.

Міжпредметні зв'язки:

Забезпечуючі дисципліни: соціологія, економічна теорія.

Забезпечувані дисципліни: політологія, культурологія, філософія, соціологія, економічна теорія.

Навчально-методичне забезпечення заняття.

Наочність: „Карта світу”, „Карта України.”

Роздатковий матеріал: запитання на дидактичних картах (додаються).

Технічні засоби навчання: кодоскоп, серіал науково-пізнавальних фільмів "Невідома Україна. Нариси нашої історії." (5 відеокасети; 108 фільмів). – К.: Національна кінотематика України "Київнаукфільм" 1993 р.

Методи: «Навчаючи-вчуся», узагальнююча бесіда.

Рекомендована література:

Основна:

1. Баран В.К., Грицак Я.Й., Ісаєвич Я.Д. та ін. Історія України. – Львів: Світ, 1996. – С. 488.
2. Бойко О.Д. Історія України. Посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Академія, 1999. – С. 568.
3. Верстюк В.Ф., Гарань О.А., Гуржій О.І. та ін. Історія України. – Київ, 2002. – С.472.
4. Підкова І., Шуст Р. Довідник з історії України. – К.: Генеза, 2001, вид. 2-ге. – С. 1135.

Додаткова:

1. Брайчевський М. Конспект історії України. – К.: Знання, 1993 – С. 208.
2. Грабовський С. Нариси з історії українського державотворення. – К.: Генеза, 1995. – С. 608.
3. Гайдуков Л.Ф., Крушинський В.Ю. Історія України. Посібник для старшокласників та абітурієнтів. – К.: Либідь, 1999. – С. 270.
4. Гордієнко В.І. Українські Січові Стрільці. – Львів, – 1990. – 48с.
5. Грушевський М. Про українську мову і школу. Київ, – 1994. 45с.
6. Крип'якевич І.П. Історія України. – Львів, – 1990. – 519с.

7. Полонська-Василенко Н. Історія України. – Київ, 1995 – Том 1. – С.588.
8. Світлична В.В. Історія України. – Львів, – 2003 – 306с.

ХІД ЗАНЯТТЯ.

I. Організаційна частина (2-3 хв.)

Привітання викладача зі студентами;
Перевірка підготовленості групи до заняття.

II. Мотивація та стимулювання навчальної діяльності студентів (до 5 хв.).

Тема заняття. Українська держава періоду Гетьманату та Директорії.

План.

1. Падіння Української Центральної Ради. Україна за гетьманства П.Скоропадського (квітень - грудень 1918р.).
2. Внутрішній та зовнішньополітичний курс П.Скоропадського.
3. Встановлення влади Директорії.
4. Акт злуки УНР і ЗУНР, його історичне значення.
5. Втрата влади Директорією.

III. Обговорення навчальних питань семінару (70-75 хв.).

Контроль підготовки студентів до заняття проводиться комбінованим методом:

1. Письмове опитування, запитання на картках (додаються).
2. Використання методу «Навчаючи-вчуся».

А) Вступ (викладач).

В) Колективна робота.

Підготовчий етап.

1. Підготувати картки з фактами, що стосуються теми семінару, по одній на кожного студента.
2. Роздати по одній картці кожному.
3. Протягом кількох хвилин студенти читають інформацію на картці.
4. Прочитавши, студенти ходять по аудиторії і знайомлять зі своєю інформацією інших студентів.
5. Студент повинен говорити лише з однією людиною. Завдання полягає в тому щоб поділитись своєю інформацією і отримати нові дані від іншого студента. Протягом певного часу студенти мають поспілкуватися з максимальною кількістю учасників, для отримання якомога більше інформації.
6. Після того як студенти завершать цю вправу, вони відтворюють інформацію, яку отримали. Проаналізують та узагальнюють отриману інформацію. Відповіді записуються на дошці за допомогою викладача.

IV. Підбиття підсумків заняття (до 5хв.).

Коротке повідомлення про виконання запланованої мети, завдань заняття (аналіз того, що було розглянуто).

Мотивація діяльності групи і окремих студентів, оцінювання їхньої роботи.

V. Повідомлення домашнього завдання (2-3хв.).

Підготуватися до семінарського заняття на тему:

Боротьба за українську державність в умовах радянської тоталітарної системи.

Питання:

1. У чому полягала сутність НЕПУ?

2. Які наслідки для України мало утворення СРСР?
3. Які соціально-економічні зміни відбулись в Україні в період сталінського тоталітарного режиму?
4. Назвіть основні причини, які призвели до голодомору 1932-1933рр.
5. Які причини і наслідки II світової війни для України?
6. Який вплив мала II світова війна на формування політичної думки в українському суспільстві?
7. Яке місце займало українське питання в європейській політиці напередодні II світової війни?

VI. Завдання для самостійної позааудиторної роботи.

Після самостійної роботи студенти повинні

знати:

- наслідки політики „воєнного комунізму” для України;
- сутність непу і його наслідки для українського суспільства;
- що таке „українізація” та її наслідки;
- причини та наслідки колективізації;
- причини та наслідки індустріалізації: позитиви і негативи;

вміти:

- аналізувати причини та наслідки політики „воєнного комунізму”;
- характеризувати основні причини та наслідки колективізації;
- характеризувати основні етапи II світової війни;
- аналізувати діяльність сталінського тоталітарного режиму.

Теми рефератів:

1. Описати хід і наслідки політики коренізації для українського населення.
2. Проаналізувати голодомор 1932-33 рр. як незабутню трагедію для народу України.

Заповніть таблиці.

Вкажіть основні заходи, які характеризують нову економічну політику НЕП.

Галузі господарства	Основні заходи
Сільське господарство	
Промисловість	
Торгівля	

2. Заповніть таблицю „Репресивна політика більшовицької влади на західноукраїнських землях .

Роки	Заходи уряду

3. Заповніть таблицю. Вкажіть основні заходи, які характеризують утвердження тоталітарного режиму.

Сфери	Основні заходи
Суспільне життя	
Економічна сфера	
Культура	
Преса	

Робота з джерелами.

1. Використовуючи резолюцію Пленуму ЦК КП(б)У про підсумки українізації (2-6 червня 1926р.), зробіть висновок, чи реальною була можливість проведення політики коренізації, у чому її суть.
2. Проаналізуйте, які репресивні методи застосовували каральні органи радянської влади в 1920 і 1921рр. проти учасників повстанського руху на території України, використовуючи книгу С.Мельгунова „Червоний терор у Росії”.
3. Опрацюйте документ - лист селян до бюро скарг НК РСІ про голодування в селах Білоцерківського району на Київщині (8 березня 1932 р.)

ІСТОРИЧНІ ДЖЕРЕЛА.

З резолюції Пленуму ЦК КП(б)У про підсумки українізації (2-6 червня 1926 р.)

6. За останній рік, з часу як поставили питання про українізацію на квітневому пленумі 1925 року, ми маємо величезні досягнення в галузі українізації. В державно-му апараті процент діловодства, що провадиться українською мовою, доходить 65, тоді як на початку того року він становив 20. Держапарат у районах та округах працює вже переважно українською мовою. Початкову школу українізовано на 80% (решта обслуговує нацменшості). Систематично йде вперед українізація середньої та вищої школи. Незважаючи на всі труднощі, пресу українізовано на 60%. Поточного року переведено на українську мову більше як половину шкіл політграмоти на селі. Розгортається українізація шкіл політграмоти в місті. Процент українців у партії з 37 підвищився до 47, а в комсомолі – з 50 до 61.

Культурне будівництво в Українській РСР: Важливі рішення КП і Радянського уряду. 1917-1959 рр.: Зб. документів. – К.: Держполітвидав, 1959. – Т. 1, – С. 312.

Із книги С. Мельгунова "Червоний терор у Росії"

про репресії каральних органів радянської влади
в 1920 і 1921 рр. проти учасників повстанського руху
на землях України

У наведеному документальному виданні використано архівні матеріали, а також свідчення очевидців і учасників цих подій.

Приборкується повстанський рух на Україні. Тут немає перепочинку: між 1920 і 1921 різниці не буде. ...І важко іноді розпізнати, де цей рух носить характер махновщини чи самостійноукраїнський, де він має зв'язок з так званими "білими", де він переплітається з ... "зеленими", де він чисто селянський на ґрунті вилучення продподатків і інше. ...Проте він не має уже відтінків. Наказ № 69 по київському округу, очевидно ще 1920 р., передбачав застосування масового терору проти заможних селян, включно до знищення їх "поголовно". ...За активної протидії терор, як завжди, перетворюється на криваву бійню. У Проскурові жертв нараховується 2000. Біля Києва виступає отаман Тютюнник – в Києві щоденно розстріли кількох десятків чоловік. Ось офіційний документ, який відтворює протокол засідання від 21 листопада 1921 р. спеціальної надзвичайної комісії – п'ятірки з розгляду справ розбитої і захопленої банди Тютюнника. Він констатує, що зарублено в бою понад 400 чоловік і захоплено 537. ...Судив Ч.К. 443 – останні померли до суду. З них, 360, як "злісні і активні бандити", засуджені до розстрілу негайно; "решту направлено для додаткового допиту слідчій владі. ...Коли ми читаємо у петербурзькій "Правді", що в Києві розкрито змову, керовану "Всеукраїнським повстанським комітетом" і що заарештовано 180 офіцерів армії Петлюри і Тютюнника, ми з

впевненістю можемо сказати, що це повідомлення рівносильне повідомленню про розстріли. Прибувши до Польщі проф. Київського політехнікуму Коваль повідомляє про посилення терору у зв'язку з розкриттям в Києві "чергової змови". Кожної ночі розстрілюють 10-15 чоловік. "В педагогічному музеї ... було влаштовано виставку місцевого виконкому, на якій, між іншим, фігурували і діаграми розстрілів Чеки. Мінімальна кількість розстрілів за місяць – 432.

Мельгунов С.П. Красный террор в России. 1918-1923. – М.: СП "РУССО", "ПС"., – 1990. – С.72-73.

**Лист селян до бюро скарг НК РСІ
про голодування в селах Білоцерківського району
на Київщині
(8 березня 1932 р.)**

Чи законно це, що людей оставили без куска хліба, жодного фунта зерна, чи можна ж прохарчувати 5 місяців дітей одною картоплею, якої уже нема, день од дня голодних збільшується. Чи знає історія такий час, який зробила зараз радвлада.

В такі люті морози викидати голих і голодних на мороз малих і великих, з такого "добровільного" вступу в колгосп толку не буде, бо і члени колгоспу не одержують жодного фунта хліба з 1 листопада 1931 р., вивезено хліб до одного фунта в хлібозаготівлю. Робоча худоба кожен день пропадає, бо нема соломи, не то що овса або дерті. Більше всього ограблені села такі, як Лосятин, Саливонки, Гребінки, Храпачі та Скребиші Білоцерківського району. Тисячі пудів забрано і снопами і зерном, але грошей людям не всплачувано до сього часу, для цього потрібно приїхати з центра (Харкова) і зібрати загальні збори села і спитати людей, у кого що забрано і незаплачено, бо на район ми не вірим, багато забрано хліба, борошна, сала, м'яса і т.н. і забрано бригадами, а частково здано до *колгоснів*, де розбиралось по домах правліннями. За що мучать селян, за що гине худоба? За останні три роки врожайність зменшилась із 100% на 10% і менше. Наприклад, жито з 1 га 4-5 цент., яра пшениця з 1 га 70 кг. Це [в] колгоспах, в підсобних зменшилось менше, бо і їм теж кожен рік наділяють землею. Чому в Москві пуд житнього виробництва коштує 7 крб., а у нас 90 крб., певно вродило там краще? В першу чергу потрібно опросити селян с. Лосятин, де голодовка.

*Степан Мартиненко, М. Хуторний, М. Шевченко –
Дайте хліба! Дайте хліба!
Укр. іст. журн. – 1989. – №8 – С. 110.*

ТЕМА ЗАНЯТТЯ. БОРОТЬБА ЗА УКРАЇНСЬКУ ДЕРЖАВНІСТЬ В УМОВАХ РАДЯНСЬКОЇ ТОТАЛІТАРНОЇ СИСТЕМИ.

Вид заняття: семінарське заняття.

Тривалість заняття: 90хв.

Навчальна мета: Охарактеризувати соціально-політичне становище України в умовах радянської тоталітарної системи, визначити особливості соціально-економічної і національної політики більшовицького режиму в Україні.

Виховна мета: Виховувати почуття патріотизму і гордості за свою країну. Розуміння антигуманної суті тоталітаризму та повагу до людей, що здатні йому протистояти.

Розвивальна мета: Розвивати навички практичного застосування теоретичних знань, досвід колективної взаємодії.

Міжпредметні зв'язки:

Забезпечуючі дисципліни: соціологія, економічна теорія.

Забезпечувані дисципліни: політологія, культурологія, філософія, соціологія, економічна теорія.

Навчально-методичне забезпечення заняття.

Наочність: „Карта світу”, „Карта України.”

Роздатковий матеріал: запитання на дидактичних картах (додаються).

Технічні засоби навчання: *кодоскоп, серіал науково-пізнавальних фільмів "Невідома Україна. Нариси нашої історії." (6-8 відеокасети; 108 фільмів). – К.: Національна кінотематика України "Київнаукфільм" 1993 р.*

Методи: «Ажурна пилка» та «Коло ідей», узагальнююча бесіда.

Рекомендована література:

Основна:

1. Баран В.К., Грицак Я.Й., Ісаєвич Я.Д. та ін. Історія України. – Львів: Світ, 1996. – С. 488.
2. Бойко О.Д. Історія України. Посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Академія, 1999. – С. 568.
3. Верстюк В.Ф., Гарань О.А., Гуржій О.І. та ін. Історія України. – Київ, 2002. – С.472.
4. Борець Ю. Шляхами лицарів ідеї і чину. – Київ, – 1995 293с.
5. Верстюк В.Ф., Гарань О.А., Гуржій О.І. та ін. Історія України. – Київ, 2002. – с. 58-64.
6. Полонська-Василенко Н. Історія України. – Київ, 1995 – Том 1. – С.588.
7. Світлична В.В. Історія України. – Львів, 2003. – С 306.
8. Стерчо П. Карпато-Українська Держава. – Торонто: Наукове товариство ім. Т.Шевченка, 1965. – С. 988.

Додаткова:

1. Брайчевський М. Конспект історії України. – К.: Знання, 1993 – С. 208.

2. Грабовський С. Нариси з історії українського державотворення. – К.: Генеза, 1995. – С. 608.
3. Гайдуков Л.Ф., Крушинський В.Ю. Історія України. Посібник для старшокласників та абітурієнтів. – К.: Либідь, 1999. – С. 270.
4. Крип'якевич І.П. Історія України. – Львів, – 1990. – 519с.
5. Крип'якевич І.П., Дольницький М. Історія України. – Нью Йорк, 1990. – С. 255.
6. Кричевський Р. Організація Українських Націоналістів в Україні. Організація Українських Націоналістів закордоном. – Львів, 1991. – С. 161.
7. Лисяк-Рудницький І. Нариси з історії нової України. – Львів, 1991. – С. 191.
8. Мірчук П. Євген Коновалець. – Львів, 1990. – С. 105.

ХІД ЗАНЯТТЯ.

I. Організаційна частина (2-3 хв.)

Привітання викладача зі студентами;

Перевірка підготовленості групи до заняття.

II. Мотивація та стимулювання навчальної діяльності студентів (до 5 хв.).

Тема заняття. Боротьба за українську державність в умовах радянської тоталітарної системи.

План.

1. Встановлення більшовицького тоталітарного режиму.
2. Політика „воєнного комунізму”.
3. Створення СРСР. Згорання непу. Утвердження диктатури Сталіна.
4. Особливості прояву сталінського тоталітарного режиму.
Насильницька політика колективізації. Голодомор 1932-1933рр.
5. Початок і наслідки індустріалізації. Політика коренізації.
6. Українське питання в європейській політиці напередодні Другої світової війни.

III. Обговорення навчальних питань семінару (70-75 хв.).

Контроль підготовки студентів до заняття проводиться комбінованим методом:

1. Письмове опитування, запитання на картках (додаються).
2. Використання методу «Ажурна пилка» та «Коло ідей».

А) Вступ (вчитель).

Б) Колективна робота.

«Ажурна пилка».

Підготовчий етап.

На попередньому занятті викладач розділив студентів на 6 домашніх груп (по 6 осіб), члени яких отримують смужки одного кольору. Кожна з домашніх груп повинна опрацювати певну інформацію для того, щоб поділитись нею з іншими групами. Викладач роздає завдання кожній групі.

Група 1.

Опрацюйте матеріали з проблеми «Соціально-економічні перетворення в Україні на основі нової економічної політики». Тезисно запишіть основні ознаки НЕПУ.

Група 2.

Опрацюйте матеріали з проблеми «Сталінська політика індустріалізації, її прорахунки і недоліки». Тезисно запишіть етапи та наслідки індустріалізації в Україні.

Група 3.

Опрацюйте матеріали з проблеми «Колективізація українського села». Тезисно запишіть методи її здійснення та соціально-економічні наслідки.

Група 4.

Опрацюйте матеріали з проблеми «Масові репресії на території України». Тезисно запишіть їх наслідки.

Група 5.

Опрацюйте матеріали з проблеми «Тоталітаризм в СРСР як явище світового порядку». Тезисно запишіть його суть і особливості в Україні.

Група 6.

Опрацюйте матеріали з проблеми «Характерні риси суспільно-політичного життя в Україні періоду Радянського Союзу». Тезисно запишіть основні риси суспільно-політичного життя в Україні за часів радянського режиму.

На початку заняття створюються експертні групи по 6 чоловік, де вони по черзі обмінюються своїми знаннями з відтворених і опрацьованих текстів.

Потім студенти повертаються до домашніх груп та переказують здобуту інформацію.

Під час обговорення кожна група повинна записати тезисно основні риси тоталітарного режиму.

«Коло ідей».

Студенти дістають завдання опрацювати запитання і тезово занотувати свої думки:

1. Визначити основні риси тоталітарного режиму.
2. Які ознаки свідчать про зміцнення тоталітаризму в Україні у 20-30-х рр.?
3. Які зміни в модернізації економіки забезпечила колективізація?
4. Проаналізуйте основні наслідки індустріалізації для української економіки.
5. Яке значення для України мало утворення СРСР?

Коли домашні групи завершили роботу, можна запропонувати їм по черзі оголосити по одній тезі, яку занотували в кожній групі. Озвучення тез відбувається по колу. Викладач записує всі тези і підбиває підсумок обговорення.

IV. Підбиття підсумків заняття (до 5хв.).

Коротке повідомлення про виконання запланованої мети, завдань заняття (аналіз того, що було розглянуто).

Мотивація діяльності групи і окремих студентів, оцінювання їхньої роботи.

V. Повідомлення домашнього завдання (2-3хв.).

Підготуватися до семінарського заняття на тему:

Україна в роки II світової війни та післявоєнної відбудови 40-60рр. XX ст.

Питання:

1. Які основні політичні засади Української робітничо-селянської спілки?
2. Зазначте характерні риси періоду „ждановщини”. Як він вплинув на розвиток українського суспільства?
3. Назвіть основні напрямки політичних реформ М.Хрущова.
4. Визначте, в чому полягала суть політики десталінізації.
5. Які передумови вплинули на включення УРСР до складу ООН?
6. Охарактеризуйте основні етапи дисидентського руху.
7. Дати порівняльну характеристику періоду „Відлиги” і періоду „Застою”.

VI. Завдання для самостійної позааудиторної роботи.

Після самостійної роботи студенти повинні

знати:

- причини і наслідки другої світової війни;

- які територіальні зміни відбулися в період Другої світової війни, щодо України;
- суть і наслідки реформ політики М.Хрущова;
- про діяльність дисидентських організацій в Україні;
- характерні риси періоду розвинутого соціалізму;
- політичну і соціальну структуру радянської системи;

вміти:

- аналізувати політичну систему німецького окупаційного режиму в Україні;
- характеризувати основні періоди розвитку українського антифашистського руху Опору;
- формувати власну точку зору на особливості проведення політики десталінізації;
- аналізувати наслідки радянської влади в Україні у цілому;
- визначити риси характерні для політичного періоду „Застою” і кризи радянської системи.

Теми рефератів.

1. Розкрити діяльність Української Повстанської Армії.
2. Характеристика партизанської боротьби в Україні.
3. Проаналізувати окупаційний режим в Україні.
4. Визначити втрати України в роки Другої світової війни.

Заповніть таблицю: „Ослаблення тоталітарного режиму”.

Сфери	Основні заходи
Суспільне життя	
Економічна сфера	
Культура	
Преса	

Заповніть таблицю : „Політика розкуркулення”.

Соціальна група	Заходи

Заповніть таблицю : „Дисидентські організації України”.

Назва	Діяльність	Керівники

Робота з джерелами.

1. Охарактеризуйте становище церкви у 30-х роках, користуючись джерелами: Постанова ЦК КП(б)У про використання цінностей колишньої Києво-Печерської Лаври (21 грудня 1933р.); лист В.Затонського до Я.Письменного з приводу Михайлівського собору(11червня 1934р.).

2. Чи друга світова війна була дійсно несподіванкою для Сталіна, чи запланованою, але невдалою початою противником операцією? Використайте для відповіді документи: стаття Л.Безименського „Таємний пакт з Гітлером писав особисто Сталін”(1939р.), Таємний додатковий протокол до Договору про ненапад між Німеччиною і Радянським Союзом (23серпня 1939р).

3. Проаналізуйте політичну ситуацію, яка склалась в період окупації на території України. Документи: Виступ на Нюрнберзькому процесі Л.Смірнова; Наказ фельдмаршала В.Рейхенау „Про поведінку військ на Сході”(13 листопада 1941р.); Промова рейхскомісара Е.Коха на нараді вищих службових осіб рейхскомісаріату про цілі і завдання німецької політики в Україні(26-28серпня 1942р.); Покази генерал-лейтенанта П.Шеера про німецькі каральні органи на окупованих українських землях(кінець 1945-початок 1946рр.).

Заповніть хронологічні таблиці.

1. Основні етапи колективізації.
2. Репресивна політика радянської влади на українських землях протягом 40-50рр.ХХст.
3. Складіть хронологію бойових дій на території України з червня 1941 по червень 1942р.
4. Хронологія бойових дій ОУН-УПА на території України.

ІСТОРИЧНІ ДжЕРЕЛА.

**Постанова ЦК КП(б)У про використання цінностей колишньої Києво-Печерської Лаври
(21 грудня 1933 р.)**

Документ свідчить, що антицерковна політика більшовицького уряду мала цілеспрямований характер. За 6 років (1928-1933) було продано понад 6 тис. тонн історичних культурних цінностей, знищено до 30 млн. ікон, стільки ж потрапило за кордон.

1. Створити комісію в складі голови т. Дудника, заступників голови т.т., Козубовського і Багрія (директор Музейного Містечка) і представників від Київського Облвідділу ГПУ і Київської контори Держбанку.

Наркомпросу забезпечити участь кваліфікованих експертів у роботі цієї комісії.

2. Доручити комісії у 2-х місячний термін вилучити цінні фонди, що залишилися в Музейному Містечку і передати їх на зберігання Київській конторі Держбанку.

3. Запропонувати комісії в 3-х місячний термін переглянути всі вилучені цінності з метою виявити дублети експонатів, які не мають історико-художнього значення, і передати їх для реалізації в загальнодержавному порядку.

4. Зобов'язати комісію провести з допомогою експертів оцінку і класифікацію вилучених цінностей.

5. Запропонувати Наркомпросу забезпечити відтворення копій найцінніших експонатів, переданих на зберігання Держбанку, для експозиції їх у музеях УРСР і СРСР.

*Центральний державний архів громадських організацій (ЦДАГО) України. –
Ф.1, оп. 16, спр. 38, арк. 159.*

**Із листа В. Затонського до Я, Письменного з приводу
Михайлівського собору
(не пізніше 11 червня 1934 р.)**

Затонський Володимир Петрович (1888-1938) – державний і партійний діяч України. З 1933 р. – народний комісар освіти УРСР, у 1924-1937 рр. – член Політбюро ЦК КП(б)У. Михайлівський Золотоверхий монастир було засновано 1108 р. на місці Дмитрівського монастиря. Стіни собору прикрашали фрески і мозаїки, рівноцінні оздобам Софії Київської. Тут були поховані київські князі. В 1934-1935 рр. з ініціативи більшовицького уряду стіни було розібрано, собор зруйновано.

...З приводу Михайлівського собору любителі стар'я піднімають шум, нібито там на стінах (частково на виду, частково в замазаному вигляді під шаром штукатурки) є старовинні картини (мозаїки і фрески). Я направив до Києва нашого завідуючого музейним відділом т.Макаревича з тим, щоб він без шуму організував обстеження, поколупав, де треба, стінки і т.ін.

Це доведеться робити із залученням декого із спеців.

Заодно вони мусять прикинути, яким чином проводити знімання настінного живопису, який дійсно становить художньо-історичну цінність.

Пам'ятки України: Журн. – 1989. – № 1. – С. 43.

**Із статті Л. Безименського
"Тасмний пакт з Гітлером писав особисто Сталін"
(1939 р.)**

Пакт Молотова – Ріббентропа про ненапад між СРСР і Німеччиною терміном на 10 років, підписаний 23 серпня 1939 р., і тасмний протокол до нього, будучи актом свавільного поділу Європи на "сфери інтересів", фактично розв'язував руки лідеру Третього рейху для початку Другої світової війни. Водночас він став своєрідною точкою відліку "збирання" українських земель в межах однієї держави.

Володимир Павлов (перекладач Сталіна) згадував, що Сталін прямо почав розмову з Ріббентропом із зазначення лінії розмежування сфер впливу. ...Німецька пропозиція полягала в тому, що лінія повинна була на території Польщі йти по Віслі і Нареву. в Прибалтиці – по Двіні, залишаючи за німцями Литву і навіть західну частину Латвії. Сталін не погодився і став вимагати для СРСР незамерзаючі латвійські порти Лібаву (Лієпая) і Віндаву (Вентепілс). Ріббентроп, не маючи на це повноважень, завагався і шифром запросив думку Гітлера. ...

Телеграма пішла о 22 годині 05 хвилин за московським часом. О 1 годині ночі прийшла телефонна відповідь із Берліна: "Так, згоден". Це означало: можна ставити підписи, що і було зроблено о 2 годині 30 хвилин 24 серпня. Але для того, щоб встигнути в ранішні газети, вирішили поставити дату 23 серпня. ...

Не пройшло і місяця, як 15 вересня Сталін запропонував Гітлеру нову угоду. Він зрозумів, що Червоній Армії (а за нею радянській владі) небезпечно так далеко входити в кордони розгромленої Польщі. Зате куди важливіше було отримати всю Прибалтику, тобто вилучити Литву із німецької сфери. Був запропонований обмін: Червона Армія не увійде у Варшавське і Люблінське воєводства, а вермахт не увійде в Литву. Гітлер погодився, хоча вже був підготовлений офіційний перехід Литви під протекторат Німеччини. 17 вересня Червона Армія виступила в похід. Для закріплення нової лінії Ріббентроп знову прибув до Москви. Було укладено ще один договір ("Про дружбу і кордони"), а до нього два секретних і один довірчий протокол плюс офіційна заява двох країн про характер війни, яка почалася 3 вересня¹.

Новое время: Журн. – 1998. – № 1.

**Таємний додатковий протокол до Договору про ненапад між
Німеччиною і Радянським Союзом
(23 серпня 1939 р.)**

Цей акт висвітлює справжніх винуватців початку Другої світової війни – Гітлера і Сталіна, які мріяли про новий передел світу. Свідченням цього є також невідома до нині зустріч Сталіна і Гітлера щодо поділу кордонів між СРСР і Німеччиною у Львові 17 жовтня 1939 р.

У зв'язку з підписанням пакту про ненапад між Німеччиною та Союзом Радянських Соціалістичних Республік нижчепідписані уповноважені обох сторін обговорили у цілком конфіденційному порядку питання про розмежування сфер обопільних інтересів у Східній Європі. Це обговорення привело до такого результату:

1. У разі територіально-політичних змін у державах, що входять до Прибалтійського регіону (Фінляндія, Естонія, Латвія, Литва), північний кордон Литви одночасно стане кордоном сфер інтересів Німеччини та СРСР. При цьому інтереси Литви щодо Віденської області визнаються обома сторонами.

2. У разі територіально-політичних змін в областях, що належать Польській державі, сфери інтересів Німеччини та СРСР будуть розмежуватися по лінії рік Нарев, Вісла, Сан. Питання про те, чи відповідає обопільним інтересам Німеччини та СРСР збереження незалежної Польської держави і якими будуть кордони цієї держави, може бути остаточно з'ясовано лише в ході дальшого політичного розвитку. У будь-якому випадку обидва уряди розв'язуватимуть це питання в дусі дружньої обопільної згоди.

3. Щодо Південно-Східної Європи радянська сторона підкреслює свою заінтересованість у Бессарабії. Німецька сторона заявляє про її повну незаінтересованість у цих областях.

4. Цей протокол буде зберігатися обома сторонами у цілковитій таємниці.

Москва, 23 серпня 1939 року

За уряд Німеччини

І. Ріббонтрой (підпис)

За повноваженнями
уряду СРСР

В. Молотов (підпис)

Зоммер Е ДАЗ Меморандум. – Мюнхен, 1981. – С. 306-307.

**Таємний додатковий протокол
до німецько-радянського договору
"Про дружбу і кордон між СРСР і Німеччиною"
(1939 р.)**

Нижчепідписані уповноважені констатують згоду Німецького Уряду й Уряду СРСР в наступному: Підписаний 23 серпня 1939 року таємний додатковий протокол змінюється в п.1 таким чином, що територія Литовської держави входить до сфери інтересів СРСР, позаяк з іншого боку Люблінське воєводство і частина Варшавського воєводства входять до сфери інтересів Німеччини¹ (див. карту до підписаного сьогодні Договору про дружбу і кордон між СРСР і Німеччиною). Як тільки Уряд СРСР уживе на литовській території особливих заходів для охорони своїх інтересів, то з метою природного і простого проведення кордону теперішній

німецько-литовський кордон виправляється так, що литовська територія, яка лежить на південний захід від лінії, вказаної на карті, відходить до Німеччини.

Далі заявляється, що нині діюча економічна угода між Німеччиною і Литвою не буде порушена зазначеними вище заходами Радянського Союзу¹.

Москва, 28 вересня 1939 р.

За Уряд Німеччини

І. Ріббентроп (підпис)

За уповноваженням

Уряду СРСР

В. Молотов (підпис)

Документи. Матеріали. Хроніка подій. – К., 1991. – С. 62.

З виступу на Нюрнберзькому процесі Л. Смирнова про трагедію Бабиного Яру

Смирнов Л. – помічник головного обвинувача від СРСР на Нюрнберзькому процесі.

Матеріали Нюрнберзького процесу 1946 р. над німецькими військовими злочинцями – головне джерело опису цих подій.

У Бабиному Яру в роки окупації Києва (1941- 1943), крім євреїв, було розстріляно окупантами понад 80 тисяч мирних громадян – українців, росіян, поляків, циган та представників інших національностей. Серед них були також представники руху Опору і близько 60 тис. військовополонених Червоної Армії.

Із наданого далі суду повідомлення Надзвичайної Державної Комісії по місту Києву видно, що у Бабиному Яру німцями розстріляно було не 52 тисячі, а 100 тисяч осіб.

"Страшна різня і погроми були вчинені німецькими загарбниками в українській столиці – Києві. За кілька днів німецькі бандити вбили і розтерзали 52 тисячі чоловіків і жінок, старих і дітей ... Громадяни, які вирвалися з Києва, описують приголомшуючу картину однієї з цих масових страт: на єврейському кладовищі міста Києва було зібрано велику кількість євреїв ... перед розстрілом всіх роздягли догола і побили; першу відібрану для розстрілу групу змусили лягти на дно рову, вниз обличчям, і розстрілювали з автоматів; потім розстріляних німці злегка засипали землею, на їх місце другим ярусом укладали наступну партію страчуваних і знову розстрілювали з автоматів".

Нюрнберзький процес над головними німецькими військовими злочинцями: Сб. матеріалів: В 7-ми т. – М.: Изд-во юр. лит., 1958. – Т. 3. – С. 220-221.

**З наказу фельдмаршала В. Рейхенау
"Про поведінку військ на Сході"
(13 листопада 1941 р.)**

Рейхенау В. – командуючий 6-ю німецькою армією, вирізнявся особливою жорстокістю на окупованій території.

Постачання харчуванням місцевих жителів і військовополонених є непотрібною гуманністю.

Все, в чому вітчизна відмовляє собі і керівництво з великими труднощами надсилає на фронт, солдат не повинен роздавати ворогові, навіть у тому випадку, коли це – трофеї. Вони є необхідною частиною нашого постачання. Війська зацікавлені у ліквідації пожеж тільки тих будинків, які повинні бути використані для розміщення військових частин. Все інше, що є символом колишнього панування більшовиків, у тому числі і будинки, повинно бути знищене. Ніякі історичні або культурні цінності на Сході не мають значення.

*Німецько-фашистський окупаційний режим
на Україні: Зб. документів і матеріалів. –
К.: Держполітвидав, 1963. – С. 53.*

**Із промови рейхскомісара Е. Коха на нараді вищих службових осіб
рейхскомісаріату про цілі і завдання німецької політики в Україні (26-28
серпня 1942 р.)**

На нараді виступив з промовою гаулейтер Кох, який щойно прибув зі ставки фюрера.

Він [Кох] так сформулював свої завдання як рейхскомісар: немає ніякої вільної України. Мета нашої роботи полягає в тому, що українці повинні працювати на Німеччину, що ми тут не для того, щоб ошчасливити цей народ. Україна може дати те, чого не вистачає в Німеччині. Це завдання повинне бути виконане, незважаючи на втрати. Фюрер наказав вивезти з України в Німеччину 3 мільйони тонн зерна, і ми повинні це зробити.

Там само. – С. 143.

**З показань генерал-лейтенанта П. Шеера
про німецькі каральні органи
на окупованих українських землях
(кінець 1945 – початок 1946 рр.)**

Шеер Пауль – колишній начальник охоронної поліції й жандармерії Київської та Полтавської областей, генерал-лейтенант поліції. Документ розкриває одну зі сторінок злочинів німецько-фашистських загарбників проти українського народу, які були виявлені під час київського процесу над ними.

Прютцман дав мені завдання сформувати німецьку поліцію, жандармерію і добровільні батальйони з українців в м. Києві, Білій Церкві, Умані, Василькові. Він також дав мені завдання повести рішучу боротьбу з партизанським рухом, патріотами, які виступали в тій чи іншій формі проти німецької армії і німецької адміністрації на Україні.

Формування поліції було закінчено в лютому 1942 р. ...

Організацією українських добровільних батальйонів німецькі органи мали на меті посилити німецькі опорні пункти охоронної поліції і жандармерії. Використовувати їх як місцевих жителів для боротьби проти партизан. На наш погляд боротьба українських батальйонів проти партизан повинна була дати більше ефекту, ніж боротьба проти них німців. ...

Я по приїзді до Києва сформував охоронну поліцію із німців в кількості до 1000 чоловік, організував два батальйони з числа добровольців українців, так звану допоміжну українську поліцію загальною кількістю до 1000 чоловік. Крім того, у своєму розпорядженні я мав дві роти, сформованих з естонців німецького походження в кількості понад 200 чоловік. ...По області мною були організовані жандармські пункти і українська поліція. Всього по Києву і області в моєму розпорядженні було понад 6000 чоловік. ...

...Я наказав, щоб при появі кого-небудь на вулиці в нічний час після першого оклику стріляли. В зв'язку з цим в м. Києві кожної ночі поліцейськими патрулями розстрілювалось багато громадян. Не було жодного випадку, щоб мені донесли про затримання в нічний час. Як видно таких і не було, тому що всі, хто з'являвся на

вулиці після настання темноти, розстрілювались. ...Поліцейські тільки по місту Києву кожної ночі розстрілювали 8-10 чоловік.

Державний архів Служби Безпеки України. – Ф. 55663, спр. 1679, т. 1, арк. 10-13; т. 18, арк. 7.

ТЕМА ЗАНЯТТЯ. УКРАЇНА В РОКИ II СВІТОВОЇ ВІЙНИ ТА ПІСЛЯВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ (40-60 РР. XX СТ.).

Вид заняття: семінарське заняття.

Тривалість заняття: 90хв.

Навчальна мета: Закріпити знання студентів про перебіг подій у II світовій війні. Узагальнення, систематизація знань про процес післявоєнної відбудови (40-60рр. XX ст.). Перевірити вивчений студентами матеріал про боротьбу українського народу в умовах радянської тоталітарної системи.

Виховна мета Виховувати почуття патріотизму, гордості за свою країну і свій народ. Поглиблення почуття патріотизму, прагнення досліджувати героїчні події часів воєнного лихоліття у рідному краї.

Розвивальна мета: Розвивати зацікавленість до історії рідного краю, колективну взаємодію.

Міжпредметні зв'язки:

Забезпечуючі дисципліни: соціологія, економічна теорія.

Забезпечувані дисципліни: політологія, культурологія, філософія, соціологія, економічна теорія.

Навчально-методичне забезпечення заняття.

Наочність: „Карта світу”, „Карта України.”

Роздатковий матеріал: запитання на дидактичних картах

Технічні засоби навчання: кодоскоп, серіал науково-пізнавальних фільмів "Невідома Україна. Нариси нашої історії." (5 відеокасета; 108 фільмів). -К.: Національна кінотематика України "Київнаукфільм" 1993 р.

Методи: „Мозковий штурм”, „Коло ідей”, бесіда, дискусія, узагальнююча бесіда.

Рекомендована література:

Основна:

1. Баран В.К., Грицак Я.Й., Ісаєвич Я.Д. та ін. Історія України. – Львів: Світ, 1996. – С. 488.
2. Бойко О.Д. Історія України. Посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Академія, 1999. – С. 568.
3. Верстюк В.Ф., Гарань О.А., Гуржій О.І. та ін. Історія України. – Київ, 2002. – С.472.
4. Воронов І.О., Пилявець Ю.Г. Голод 1946-1947рр. – Київ, 1991. – С. 47.
5. Літопис УПА. Видання головного командування УПА. Торонто. – Том 1. – С.480.
6. Орлов А. Тайная история сталинских преступлений. – Санкт-Петербург, 1991. – С. 317.
7. Підкова І., Шуст Р. Довідник з історії України. – К.: Генеза, 2001. – вид. 2-ге. – С. 1135.
8. Світлична В.В. Історія України. – Львів, 2003. – С. 306.
9. Ярослав Сватко. Місія Бандери. – Львів, 2003. - С. 64.

Додаткова:

1. Антибольшевицький Блок Народів. Збірка документів і статей 1967-1970рр. – Видання Організації Українських Націоналістів, том 3, 1981. – С.526.
2. Гайдуков Л.Ф., Крушинський В.Ю. Історія України. Посібник для старшокласників та абітурієнтів. – К.: Либідь, 1999. – С. 270.
3. Грабовський С. Нариси з історії українського державотворення. – К.: Генеза, 1995. – С. 608.
4. Губарев В.К. Історія України. Довідник школяра і студента. –Донецьк, 2004 – С. 622.
5. Мартін Маля. Радянська трагедія: історія соціалізму в Росії 1917-1991р. – К., 2000. – С. 608.
6. Мірчук П. Степан Бандера символ революційної безкомпромісности. – Нью-Йорк, 1961. – С. 160.
7. Петео Міечук. Українська Повстанська Армія 1942-1952. – Торонто, 1953. – С.319.
8. Шанковський Л. У.П.А. та її підпільна література. – Філадельфія, 1952. – С. 19.
9. Шебаршин Л.В. Рука Москви. – К., 1993. – С. 3001.

ХІД ЗАНЯТТЯ.

I. Організаційна частина (2-3 хв.)

Привітання викладача зі студентами;
Перевірка підготовленості групи до заняття.

II. Мотивація та стимулювання навчальної діяльності студентів (до 5 хв.).

Тема заняття. Україна в роки II світової війни та післявоєнної відбудови (40-60рр. XX ст.).

План:

1. Причини та початок Другої світової війни. Акт відновлення української державності 30 червня 1941р. та його наслідки.
2. Створення та діяльність УПА. Партизанські „оазиси”.
3. Україна на завершальному етапі війни (1944-1945рр.).
4. Післявоєнна відбудова України (40-50-ті рр.).
5. Україна в умовах "відлиги" та застою.

III. Обговорення навчальних питань семінару (70-75 хв.).

Контроль підготовки студентів до заняття проводиться комбінованим методом:

1. Письмове опитування, запитання на картках (додаються).
 2. Метод „Мозковий штурм”, „Коло ідей”.
- А) Вступ (викладач).
В) Колективна робота.

„Мозковий штурм.”

Підготовчий етап.

Викладач на семінарі називає проблему, яку треба розв’язати. Відбувається колективне обговорення.

1. Обрана проблема записується на дошці. Наприклад, проблемні питання:
„ Чи можливо було б відвернути події II світової війни” або „ Чому політика десталінізації не змінила політичну систему в УРСР і СРСР?”
2. Всі учасники думають над проблемою, висувають власні ідеї.
3. Викладач записує всі ідеї на дошці.
4. Коли записано багато ідей, їх аналізують.
5. Вибирають ті ідеї, які допоможуть вирішити дану проблему, і розв’язують всі, або індивідуально у групах.

„Коло ідей.”

Підготовчий етап.

Викладач дає завдання чотирьом групам:

- У чому полягала відмінність поглядів на шлях здобуття Україною незалежності між прихильниками поглядів С.Бандери і А.Мельника?
- Які причини утворення УПА?
- Яку мету ставили перед собою ОУН-Б і ОУН-М?
- Які політичні орієнтири цих двох гілок націоналістичного руху?
- Яким були результати боротьби ОУН-Б і ОУН-М?

Викладач записує ідеї студентів на дошці. Потім, коли ідеї вичерпуються, відбувається колективне обговорення та узагальнення основних думок.

IV. Підбиття підсумків заняття (до 5хв.).

Коротке повідомлення про виконання запланованої мети, завдань заняття (аналіз того, що було розглянуто).

Мотивація діяльності групи і окремих студентів, оцінювання їхньої роботи.

V. Повідомлення домашнього завдання (2-3хв.).

Підготуватися до семінарського заняття на тему:

Становлення української державності на сучасному етапі.

Питання:

1. Проаналізуйте чи вихід України з СРСР був природним наслідком розпаду імперії, чи збігом сприятливих обставин для України.
2. Проведіть паралель, як розвивалась в політичному і економічному відношенні Україна в складі СРСР і як за часів незалежності.

VI. Завдання для самостійної позааудиторної роботи.

Після самостійної роботи студенти повинні

знати:

- причини і наслідки розпаду Радянського Союзу;
- які територіальні зміни відбулися після розпаду Радянського Союзу ;
- реформи політики М.Горбачова;
- становище України на міжнародній арені у 80-90рр.;

вміти:

- аналізувати та пояснити причини кризових явищ, що склалися у політичному та економічному житті України в середині 80-х років;
- визначати основні напрямки політичних реформ М.Горбачова;
- характеризувати основні періоди розвитку української державності;
- формувати власну точку зору на особливості розгортання міжнаціональних відносин в Україні.

Теми рефератів.

1. Охарактеризуйте економічну ситуацію в Україні в 80-90рр.
2. Проаналізуйте становище України на міжнародній арені у 80-90рр.
3. Характерні риси і зміни, до яких привела помаранчева революція.

Заповніть таблицю : „Основні сфери кризи радянської системи”.

Криза радянської системи.				
Економіка	Міжнародні відносини	Ідеологія	Соціальні відносини	Культура

Робота з джерелами.

1. Визначте основні положення декларації, використовуючи Декларацію про державний суверенітет України. Проведіть паралель з універсалами Центральної Ради, чи мають місце спільні позиції.

2. Визначте основні засади національної політики в Україні, користуючись Декларацією прав національностей України(1 листопада 1991р.).

Заповніть хронологічні таблиці.

1. В хронологічному порядку заповніть таблицю : „Заходи КППС і уряду в сфері економіки 50-60рр.”.

Дата	Зміст	Мета
------	-------	------

2. В хронологічному порядку вкажіть етапи політичних реформ 1980-1990-х рр.

3. Подайте хронологічно рамки формування органів державної влади незалежної України. Їхня характеристика.

ІСТОРИЧНІ ДЖЕРЕЛА.

Із Декларації про державний суверенітет України (16 липня 1990 р.)

Декларація про державний суверенітет України – документ із 10 розділів, прийнятий Верховною Радою УРСР 12-го скликання, яким було проголошено наміри народу України самостійно вирішувати своє сучасне і майбутнє. Декларація в майбутньому стала підґрунтям при складанні Конституції незалежної України.

ДЕКЛАРАЦІЯ

ПРО ДЕРЖАВНИЙ СУВЕРЕНІТЕТ УКРАЇНИ

Верховна Рада Української РСР. Виражаючи волю народу України, Прагнучи створити демократичне суспільство, Виходячи з потреб всебічного забезпечення прав і свобод людини,

Шануючи національні права всіх народів, Дбаючи про повноцінний політичний, економічний, соціальний і духовний розвиток народу України,

Визнаючи необхідність побудови правової держави, Маючи на меті утвердити суверенітет і самоврядування народу України, ПРОГОЛОШУЄ

державний суверенітет України як верховенство, самостійність, повноту і неподільність влади Республіки в межах її території та незалежність і рівноправність у зовнішніх зносинах.

I. САМОВИЗНАЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІЇ

Українська РСР як суверенна національна держава розвивається в існуючих кордонах на основі здійснення українською нацією свого невід'ємного права на самовизначення.

Українська РСР здійснює захист і охорону національної державності українського народу.

Будь-які насильницькі дії проти національної державності України з боку політичних партій, громадських організацій, інших угруповань чи окремих осіб переслідуються за законом.

II. НАРОДОВЛАДДЯ

Громадяни Республіки всіх національностей становлять народ України.

Народ України є єдиним джерелом державної влади в Республіці. ...

III. ДЕРЖАВНА ВЛАДА

Українська РСР самостійна у вирішенні будь-яких питань свого державного життя. Українська РСР забезпечує верховенство Конституції та законів Республіки на своїй території.

Державна влада в Республіці здійснюється за принципом її розподілу на законодавчу, виконавчу та судову.

Найвищий нагляд за точним і однаковим виконанням законів здійснюється Генеральним прокурором Української РСР, який призначається Верховною Радою Української РСР, відповідальний перед нею і тільки їй підзвітний.

IV. ГРОМАДЯНСТВО УКРАЇНСЬКОЇ РСР

Українська РСР має своє громадянство і гарантує кожному громадянину право на збереження громадянства СРСР. ...

V. ТЕРИТОРІАЛЬНЕ ВЕРХОВЕНСТВО

Українська РСР здійснює верховенство на своїй території.

Територія Української РСР в існуючих кордонах є недоторканою і не може бути змінена та використана без її згоди.

Українська РСР самостійно визначає адміністративно-територіальний устрій Республіки та порядок утворення національно-адміністративних одиниць.

VI. ЕКОНОМІЧНА САМОСТІЙНІСТЬ

Українська РСР самостійно визначає свій економічний статус і закріплює його в законах.

Народ України має виключне право на володіння, користування і розпорядження національним багатством України.

Земля, її надра, повітряний простір, водні та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території Української РСР, природні ресурси її континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони, весь економічний і науково-технічний потенціал, що створений на території України, є власністю її народу, матеріальною основою суверенітету Республіки і використовуються з метою забезпечення матеріальних і духовних потреб її громадян.

Українська РСР має право на свою частку в загальносоюзному багатстві, зокрема в загальносоюзних алмазному та валютному фондах і золотому запасі, яка створена завдяки зусиллям народу Республіки. ...

VII. ЕКОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА

Українська РСР самостійно встановлює порядок організації охорони природи на території Республіки та порядок використання природних ресурсів.

Українська РСР має свою національну комісію радіаційного захисту населення.

Українська РСР має право заборонити будівництво та припинити функціонування будь-яких підприємств, установ, організацій та інших об'єктів, які спричиняють загрозу екологічній безпеці. ...

VIII. КУЛЬТУРНИЙ РОЗВИТОК

Українська РСР самостійна у вирішенні питань науки, освіти, культурного і духовного розвитку української нації, гарантує всім національностям, що проживають на території Республіки, право їх вільного національно-культурного розвитку. ...

IX. ЗОВНІШНЯ І ВНУТРІШНЯ БЕЗПЕКА

Українська РСР має право на власні Збройні Сили. Українська РСР має власні внутрішні війська та органи державної безпеки, підпорядковані Верховній Раді Української РСР,

Українська РСР визначає порядок проходження військової служби громадянами Республіки.

Громадяни Української РСР проходять дійсну військову службу, як правило, на території Республіки і не можуть використовуватись у військових цілях за її межами без згоди Верховної Ради Української РСР.

Українська РСР урочисто проголошує про свій намір стати в майбутньому постійно нейтральною державою, яка не бере участі у військових блоках і дотримується трьох неядерних принципів: не приймати, не виробляти і не набувати ядерної зброї.

X. МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ

Українська РСР як суб'єкт міжнародного права здійснює безпосередні зносини з іншими державами, укладає з ними договори, обмінюється дипломатичними, консульськими, торговельними представництвами, бере участь у діяльності міжнародних організацій в обсязі, необхідному для ефективного забезпечення національних інтересів Республіки у політичній, економічній, екологічній, інформаційній, науковій, технічній, культурній і спортивній сферах. ...

Декларація про державний суверенітет України. – К.: Україна, 1991.

Декларація прав національностей України

(1 листопада 1991 р.)

Верховна Рада України, виходячи з Декларації про державний суверенітет України, з Акта проголошення незалежності України, керуючись Загальною Декларацією прав людини та ратифікованими Україною міжнародними пактами про права та свободи особистості;

прагнучи утвердження в незалежній, демократичній Україні священних принципів свободи, гуманізму, соціальної справедливості, рівноправності всіх етнічних груп народу України;

беручи до уваги, що на території України проживають громадяни понад 100 національностей, які разом з українцями складають п'ятдесятидвохмільйонний народ України, приймає ще Декларацію прав національностей України:

СТАТТЯ 1

Українська держава гарантує народам, національним групам, громадянам, що проживають на її території, рівні політичні, економічні, соціальні та культурні права.

Представники народів та національних груп обираються на рівних правах до органів державної влади всіх рівнів, займають будь-які посади в органах управління, на підприємствах, в установах та організаціях.

Дискримінація за національною ознакою забороняється й карається за законом.

СТАТТЯ 2

Українська держава гарантує всім національностям права на збереження їх традиційного розселення і забезпечує існування національно-адміністративних одиниць, бере на себе обов'язок створювати належні умови для розвитку всіх національних мов і культур.

СТАТТЯ 3

Українська держава гарантує всім народам і національним групам право вільного користування рідними мовами в усіх сферах суспільного життя, включаючи освіту, виробництво, одержання і розповсюдження інформації.

Верховна Рада України тлумачить статтю 3 Закону "Про мови в Українській РСР" таким чином, що в межах адміністративно-територіальних одиниць, де компактно проживає певна національність, може функціонувати й її мова нарівні з державною мовою.

Українська держава забезпечує право своїм громадянам вільного користування російською мовою. В регіонах, де проживає компактно кілька національних груп, нарівні з державною українською мовою може функціонувати мова, прийнята для всього населення даної місцевості.

СТАТТЯ 4

Усім громадянам України кожної національності гарантується право сповідувати свою релігію, використовувати свою національну символіку, відзначати свої національні свята, брати участь у традиційних обрядах своїх народів.

СТАТТЯ 5

Пам'ятки історії та культури народів та національних груп на території України охороняються законом.

СТАТТЯ 6

Українська держава гарантує всім національностям право створювати свої культурні центри, товариства, земляцтва, об'єднання. Ці організації можуть здійснювати діяльність, спрямовану на розвиток національної культури, проводити в установленому законом порядку масові заходи, сприяти створенню національних газет, журналів, видавництв, музеїв, художніх колективів, театрів, кіностудій.

СТАТТЯ 7

Національні культурні центри і товариства, представники національних меншин мають право на вільні контакти із своєю історичною батьківщиною.

Верховна Рада України Голос України, 1991. – 29 листопада.

ТЕМА. НАЦІОНАЛЬНО-ДЕМОКРАТИЧНА РЕВОЛЮЦІЯ В УКРАЇНІ В 90-Х РР.. ХХ СТ. ПРОГОЛОШЕННЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ.

Вид заняття: семінарське заняття.

Тривалість заняття: 90хв.

Навчальна мета: Проаналізувати соціально-політичні обставини і наслідки розпаду СРСР. Охарактеризувати основні події національно-демократичної революції в Україні. Закріпити знання студентів з питання проголошення незалежності України.

Виховна мета: Виховувати почуття гідності і гордості за свою націю. Удосконалювати моральні якості.

Розвивальна мета: Розвивати вміння висловлювати власне ставлення до історичних подій і давати їм характеристику. Виробляти навички колективної взаємодії.

Міжпредметні зв'язки:

Забезпечуючі дисципліни: соціологія, економічна теорія.

Забезпечувані дисципліни: політологія, культурологія, філософія, соціологія, економічна теорія.

Навчально-методичне забезпечення заняття.

Наочність: „Карта світу”, „Карта України.”

Роздатковий матеріал: запитання на дидактичних картах

Технічні засоби навчання: кодоскоп, серіал науково-пізнавальних фільмів "Невідома Україна. Нариси нашої історії." (10 відеокасета; 108 фільмів). – К.: Національна кінотематика України "Київнаукфільм" 1993 р.

Методи: робота в малих групах, бесіда, дискусія, рефлексія, узагальнююча бесіда.

Рекомендована література:

Основна:

1. Баран В.К., Грицак Я.Й., Ісаєвич Я.Д. та ін. Історія України. – Львів: Світ, 1996. – С. 488.
2. Бойко О.Д. Історія України. Посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Академія, 1999. – С. 568.
3. Верстюк В.Ф., Гарань О.А., Гуржій О.І. та ін. Історія України. – Київ, 2002. – С.472.
4. Конончук І.М. Історія України від стародавніх часів до „Помаранчевої революції”. – Ніжин: ТОВ Гідромас, 2005. – С. 283.
5. Король В. Історія України. Документи. Матеріали. – К.: Академія, 2001. – С. 448.
6. Литвин В.М. Україна на межі тисячоліть (1991-2000рр.). – Київ, 2000. – Том 14. – С. 359.

Додаткова:

1. Брайчевський М. Конспект історії України. – К.: Знання, 1993 – С. 208.

2. Грабовський С. Нариси з історії українського державотворення. – К.: Генеза, 1995. – С. 608.
3. Гайдуков Л.Ф., Крушинський В.Ю. Історія України. Посібник для старшокласників та абітурієнтів. – К.: Либідь, 1999. – С. 270.
4. Крип'якевич І.П Історія України. – Львів, 1990. – С. 519.
5. Полонська-Василенко Н. Історія України. – Київ, 1995. –Том 1. –С. 588.

ХІД ЗАНЯТТЯ.

I. Організаційна частина (2-3 хв.)

Привітання викладача зі студентами;
Перевірка підготовленості групи до заняття.

II. Мотивація та стимулювання навчальної діяльності студентів (до 5 хв.).

Тема заняття. Національно-демократична революція в Україні в 90-х рр.. XX ст.
Проголошення незалежності України.

План.

1. Формування багатопартійної політичної системи в Україні на поч.. 90-х рр.
2. Серпневий заколот 1991р. у Москві та його наслідки для України.
3. Внутрішньополітична ситуація в Україні в 90-х р. XX ст.
4. Зовнішня політика незалежної України.
5. Економічні і соціальні зміни в Україні кін. XX – поч. XXI ст.

III. Обговорення навчальних питань семінару (70-75 хв.).

Контроль підготовки студентів до заняття проводиться комбінованим методом:

1. Письмове опитування, запитання на картках (додаються).
2. Робота в малих групах і метод рефлексії.

А) Вступ (викладач).

В) Колективна робота.

Підготовчий етап.

Робота в малих групах.

1. Викладач об'єднує студентів у малі групи і роздає завдання. Група за короткий час має виконати завдання і оголосити свої результати. Запитання: Чи можна визначити, яка саме причина стала основною у розпаді СРСР?

2. Студенти розподіляються по ролях – робітники, селяни, інтелігенція, партійні діячі. За 10 хв. групи повинні підготувати 4 відповіді на це запитання з позиції представників основних соціальних груп.

1. Студенти-спостерігачі слідкують за роботою груп і записують результати.

2. Кожна мала група вибирає свого секретаря (записує результати роботи) і доповідача (висловлює думку групи).

3. Після закінчення роботи в малих групах доповідачі по колу виголошують свої висновки. На дошці записують основні висновки. Викладач робить підсумки даної роботи.

Рефлексія.

Викладач пропонує студентам оцінити хід і результати роботи, відповівши на запитання у такій послідовності:

- Що ми робили?
- Як з'явилися саме такі ідеї?
- З чого впливали саме такі висновки?
- Чи досягли ми поставленої мети?
- Які позитивні і негативні враження отримали від інтерактивного семінару?

IV. Підбиття підсумків заняття (до 5хв.).

Коротке повідомлення про виконання запланованої мети, завдань заняття (аналіз того, що було розглянуто).

Мотивація діяльності групи і окремих студентів, оцінювання їхньої роботи.

V. Повідомлення домашнього завдання (2-3хв.).

Підготуватися до семінарського заняття на тему:

Державотворчі процеси в Україні на сучасному етапі. Прийняття Конституції України.

Питання:

1. Порівняйте діяльність, мету і завдання суспільно-політичних рухів в умовах становлення незалежності.
2. Проаналізуйте, через які труднощі пройшло національно-культурне відродження.
3. Провести порівняння між конституціями України 1919 р., 1978 р., 1996 р.
4. Розкрийте суть конституційного процесу в Україні.

VI. Завдання для самостійної поза аудиторної роботи.

Після самостійної роботи студенти повинні

знати:

- сутність суспільно-політичних змін, які відбулися після розпаду Радянського Союзу ;
- процеси ринкових реформ;
- як відбувається розвиток культурних процесів у сучасній Україні;
- суть політичних процесів;
- соціальну структуру українського суспільства;
- зміни, до яких привела помаранчева революція;
- формувати власну точку зору на особливості розгортання політичних процесів в Україні;

вміти:

- аналізувати та пояснити причини кризових явищ, що склалися в економічному житті України в 90-х р. ХХ ст.;
- визначати основні напрямки сучасної зовнішньої політики;
- характеризувати основні періоди конституційного процесу.

Теми рефератів.

1. Охарактеризуйте політичний розвиток України.
2. Проаналізуйте економічні реформи в Україні.
3. Характерні риси і зміни в науці та техніці в сучасних економічних умовах.

Заповніть таблицю : „Україна на сучасному етапі розвитку”.

Першочергові завдання і головні проблеми.				
Органи державної влади	Міжнародні відносини	Національна економіка	Соціальні відносини	Культура

Заповніть таблицю : „Угоди щодо Чорноморського флоту”.

Російська Федерація	Україна
---------------------	---------

Робота з джерелами.

1. Опрацюйте заяву Президії Верховної Ради України щодо Чорноморського флоту.
2. Визначте основні напрями боротьби з корупцією в Україні, використовуючи „Указ Президента України „Про посилення боротьби з корупцією та іншими злочинами в сфері економіки”.

Заповніть хронологічні таблиці.

1. В хронологічному порядку назвіть Конституції України і їхні засади.

Рік	Назва	Основні засади
-----	-------	----------------

ІСТОРИЧНІ ДЖЕРЕЛА.

Із Заяви Президії Верховної Ради України щодо Чорноморського флоту (7 квітня 1992 р.)

...Україна, будуючи власні Збройні Сили на чіткій правовій основі, неодноразово висловлювала свою позицію щодо Чорноморського флоту на зустрічах керівників держав, переговорах з Міністерством оборони колишнього Союзу РСР. Україна зробила значний вклад у будівництво Балтійського, Тихоокеанського та Чорноморського флотів колишнього СРСР. Маючи право на успадкування своєї частки від усього Військово-Морського Флоту колишнього СРСР, Україна претендує лише на ту частину Чорноморського флоту, яка приписана в її портах, що є значно менше від вкладу України у Військово-Морські Сили колишнього Союзу. ...

Президія Верховної Ради пропонує Президентові України, як Головнокомандуючому Збройними Силами України, керуючись Постановою Верховної Ради України від 24 серпня 1991 р. "Про військові формування в Україні", законами та іншими законодавчими актами України, негайно вжити необхідних заходів щодо створення Військово-Морських Сил України.

Голос України: Газ. – 1992. – 7 квітня.

З Указу Президента України "Про посилення боротьби з корупцією та іншими злочинами в сфері економіки"

Виходячи з необхідності оперативного, повного, всебічного та об'єктивного розслідування особливо складних справ про злочини, пов'язані з фактами корупції в органах державної влади, організованої злочинної діяльності у сфері економіки та з метою забезпечення при цьому оперативного проведення невідкладних слідчих дій, викриття осіб, причетних до вчинених злочинів, залучення до проведення слідчих дій висококваліфікованих спеціалістів та експертів, усунення впливу сторонніх осіб на хід слідства, гарантування конституційних прав і свобод громадян у разі застосування до них запобіжних заходів, у тому числі запобіжного затримання, відповідно до Конституції України, постановляю:

1. Підтримати ініціативу Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України та Служби безпеки України щодо створення ними в установленому законодавством порядку спільних слідчо-оперативних груп з розслідування особливо складних злочинів проти особи у сфері економіки, зокрема в кредитно-фінансовій та банківській системах, у сфері зовнішньоекономічної діяльності, торгівлі, на транспорті, а також вчинених посадовими особами у складі організованих груп злочинів...

4. Міністерству внутрішніх справ України та Службі безпеки України забезпечувати зазначені групи слідчими та оперативними працівниками, а також

усім необхідним для їх роботи, в тому числі приміщеннями, транспортом, засобами зв'язку, охороною тощо.

5. Цей Указ набирає чинності з дня його підписання.

Президент України
м. Київ, 27 серпня 1994 року

Л. Кучма

Голос України: Газ. – 1994. – 1 вересня.

ТЕМА. ДЕРЖАВОТВОРЧІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНІ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ. ПРИЙНЯТТЯ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ.

Вид заняття: семінарське заняття.

Тривалість заняття: 90хв.

Навчальна мета: Охарактеризувати основні напрями державотворчих процесів в Україні; особливості політичних, економічних та соціокультурних процесів.

Виховна мета: Виховання високих моральних якостей. Посилення гордості за свою Батьківщину і свій народ. Виховувати прагнення до розуміння сучасності, як історичного процесу, учасником якого є студенти.

Розвивальна мета: Розвивати вміння висловлювати власне ставлення до історичних подій і давати їм характеристику. Набувати досвіду колективної взаємодії.

Міжпредметні зв'язки:

Забезпечуючі дисципліни: соціологія, економічна теорія.

Забезпечувані дисципліни: політологія, культурологія, філософія, соціологія, економічна теорія.

Навчально-методичне забезпечення заняття.

Наочність: „Карта світу”, „Карта України.”

Роздатковий матеріал: запитання на дидактичних картах (додаються).

Технічні засоби навчання: кодоскоп, серіал науково-пізнавальних фільмів "Невідома Україна. Нариси нашої історії." (10 відеокасети; 108 фільмів). – К.: Національна кінотематика України "Київнаукфільм" 1993 р.

Методи: «Мікрофон», незакінчене речення, рефлексія, узагальнююча бесіда.

Рекомендована література:

Основна:

1. Баран В.К., Грицак Я.Й., Ісаєвич Я.Д. та ін. Історія України. – Львів: Світ, 1996. – С. 488.
2. Бойко О.Д. Історія України. Посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Академія, 1999. – С. 568.
3. Верстюк В.Ф., Гарань О.А., Гуржій О.І. та ін. Історія України. – Київ, 2002. – С.472.
4. Конончук І.М. Історія України від стародавніх часів до „Помаранчевої революції”. – Ніжин: ТОВ Гідромас, 2005. – С. 283.

Додаткова:

1. Білокінь С., Грищенко О., та ін. Хто є хто в українській політиці. К.: ТОВ „К.І.С”, 1996. – випуск 3. – С. 460.
2. Брайчевський М. Конспект історії України. – К.: Знання, 1993 – С. 208.
3. Грабовський С. Нариси з історії українського державотворення. – К.: Генеза, 1995. – С. 608.
4. Гайдуков Л.Ф., Крушинський В.Ю. Історія України. Посібник для

- старшокласників та абітурієнтів. – К.: Либідь, 1999. – С. 270.
5. Ігнатенко П.І., Калашников В.М. та ін. Основи правових знань. – К., 2000. – С. 223.
 6. Крип'якевич І.П Історія України. – Львів, 1990. – С. 519.
 7. Полонська-Василенко Н. Історія України. – Київ, 1995. – Том 1. – С. 588.

ХІД ЗАНЯТТЯ.

I. Організаційна частина (2-3 хв.)

Привітання викладача зі студентами;
Перевірка підготовленості групи до заняття.

II. Мотивація та стимулювання навчальної діяльності студентів (до 5 хв.).

Тема заняття. Державотворчі процеси в Україні на сучасному етапі. Прийняття Конституції України.

План.

1. Утвердження національної державності.
2. Економічний розвиток. Ринкові реформи.
3. Розвиток аграрної сфери.
4. Наука і техніка на сучасному етапі.
5. Розвиток культури в сучасній Україні.
6. Конституційний процес. Основні положення Конституції України.

III. Обговорення навчальних питань семінару (70-75 хв.).

Контроль підготовки студентів до заняття проводиться комбінованим методом:

1. Письмове опитування, запитання на картках (додаються).
2. Використовуючи метод «Мікрофон», «Незакінчене речення», рефлексія.

А) Вступ (викладач).

В) Колективна робота.

Підготовчий етап.

«Мікрофон».

1. Викладач ставить запитання класу. Наприклад: „Які характерні риси та особливості сучасного розвитку культури?“
2. Студенти по черзі (не більше 1 хвилини) висловлюють свою точку зору.
3. Цікаві роздуми записуються на дошці.
4. Кожен має висловити свою думку.
5. Потрібно проаналізувати та узагальнити отриману інформацію.

„Незакінчене речення”.

Викладач формулює незакінчене речення і пропонує студентам висловлюючись закінчити його.

Кожний студент повинен починати свій виступ словами „Сьогодні я дізнався...” або „Я прийшов до висновку, що...”, „Я вирішив так, бо...”

„Рефлексія”.

Викладач пропонує студентам оцінити результати роботи, відповівши на запитання:

- Що ми робили?
- Чи досягли ми поставленої мети?
- Які позитивні і негативні враження отримали від інтерактивного семінару.

IV. Підбиття підсумків заняття (до 5хв.).

Коротке повідомлення про виконання запланованої мети, завдань заняття (аналіз того, що було розглянуто).

Мотивація діяльності групи і окремих студентів, оцінювання їхньої роботи.

V. Повідомлення домашнього завдання (2-3хв.).

Підготуватися до семінарського заняття на тему:

Українська державність в еміграції.

Питання:

1. Проаналізуйте діяльність української діаспори за кордоном.
2. Охарактеризуйте державницькі традиції уряду УНР в екзилі.
3. Порівняйте суспільно-політичне життя Радянської України і України в роки незалежності.

VI. Завдання для самостійної позааудиторної роботи.

Після самостійної роботи студенти повинні

знати:

- як розвивалась українська діаспора;
- періодизацію діяльності ДЦ УНР;
- політичні погляди уряду ДЦ УНР;
- склад УНРади;
- особливості видавничої діяльності української преси в еміграції;
- який вклад здійснила діаспора у відновлення культурного і духовного життя українців за кордоном;
- про міжнародну діяльність Державного центру УНР;

вміти:

- аналізувати політичну діяльність „Союзу гетьманів – державників”;
- визначати основні напрямки політики ДЦ УНР;
- формувати власну точку зору на значення діяльності ДЦ УНР для України.

Теми рефератів.

1. Політична діяльність „Союзу гетьманів – державників”.
2. Культурне відродження української діаспори.

Заповніть таблицю : „Розвиток української культури в еміграції”.

Освіта	Наука	Культура	Міжнародні відносини
--------	-------	----------	----------------------

Робота з джерелами.

6. Опрацюйте текст із книги „Про минуле – заради майбутнього” про українські „щаблі” Л.М. Кагановича.
7. Проаналізуйте текст Постанови ЦК КП(б)У „Про перекручування і помилки у висвітленні історії української літератури в „Нарисі історії української літератури”(24 серпня 1946 р.).

ІСТОРИЧНІ ДЖЕРЕЛА.

Із книги "Про минуле – заради майбутнього" про українські "щаблі" Кагановича (1947 р.)

...Свою "школу" Каганович спробує відродити у 1947 р. і не треба заплющувати очі на те, що у нього знайшлися здібні "учні". Це вони одноставно почали засуджувати викриті "пильним" Кагановичем "спроби ввести в літературу українського народу націоналістичну отруту". Це вони на сторінках преси порушували риторичне питання: чому для викриття "порочності" творів багатьох відомих українських "стало потрібним спеціальне втручання Центрального Комітету КП(б)У і особисто тов. Л.М. Кагановича?". Це вони цькували М. Рильського (за його доповідь "Київ в історії України", виголошену 1943 року на урочистих зборах АН УРСР, за його поетичні твори "Мандрівка в молодість", "Київські октави", статтю "Шевченкові роковини" 1942 року, за передмову до першого тому своїх "Поезій" видання 1946 р.), Ю. Японського (за роман "Жива вода"), І. Сенченка (за повість "Його покоління"). Це вони "викривали" колишнього директора Інституту історії України АН УРСР професора М. Петровського, у працях якого "Возз'єднання українського народу в єдиній Українській радянській державі" (1944) і "Незламний дух великого українського народу" (1943) вбачали "серйозні помилки і перекручення буржуазно-націоналістичного характеру". Як спроби "відродити буржуазно-націоналістичні погляди на питання історії України в тій або іншій мірі" тлумачили вони праці Інституту історії України "Короткий курс історії України" (за редакцією С.Білоусова, К.Гуслистого, М.Петровського, М.Супруненко, Ф.Ястребова) (1941), "Нарис історії України" (вийшов друком 1942 року в Уфі за редакцією К. Гуслистого, Л. Славіна, Ф. Ястребова) та перший том "Історії України" за редакцією М. Петровського (1943).

На щастя, тоді, у 1947 р. реанімувати "школу" Кагановича не вдалося: "хазяїн" відкликав його, а 26 грудня

1947 р. Пленум ЦК КП(б)У поставив крапку в історії про ще один його український "щабель". Не відбувся і Пленум ЦК КП(б)У з порядком денним "Боротьба проти націоналізму як головної небезпеки в КП(б)У", що його готував Каганович.

Про минуле – заради майбутнього. – С. 354.

З Постанови ЦК КП(б)У „Про перекручення і помилки у висвітленні історії української літератури в "Нарисі історії української літератури” (24 серпня 1946 р.)

Наведені нижче документи – свідчення постійного утиску сталінським режимом передової української інтелігенції, найчастіше під виглядом боротьби з міфічним "українським буржуазним націоналізмом". Внаслідок цього постраждали тисячі кращих представників науки і культури України.

На початку 1946 р. вийшов з друку "Нарис історії української літератури", виданий Інститутом мови і літератури Академії наук УРСР під редакцією члена-кореспондента Академії наук УРСР С.І. Маслова і кандидата філологічних наук Є.П. Кирилюка. Автори "Нарису" – М.Н. Плісецький, М.М. Ткаченко, С.І. Маслов, Є.П. Кирилюк, І.І. Пільгук і С.М. Шаховський.

ЦК КП(б)У відзначає, що автори "Нарису" перекрутили марксистсько-ленінське розуміння історії української літератури і подали її в буржуазно-націоналістичному дусі.

Історія української літератури висвітлюється в "Нарисі" поза зв'язком з боротьбою класів, як процес ізольований від цієї боротьби. ...

Всупереч ленінській вказівці про те, що "є дві національні культури в кожній національній культурі", в "Нарисі" затушовується різниця і суперечність між реакційними і прогресивними течіями в літературі і розвивається "теорія єдиного потоку" в українській літературі. Тим самим в "Нарисі" протаскується теорія про безкласовість і безбуржуазність українського народу в минулому, яка становить суть буржуазно-націоналістичної концепції "школи" М. Грушевського.

Автори "Нарису", у відповідності з схемою М. Грушевського та його теорією про "виключність" українського народу, ігнорують спільність походження, єдність і взаємодіяння в історичному розвитку російського і українського народів, їх мови і культури. ...

В "Нарисі" затушували боротьбу між прогресивним і реакційним напрямками в літературі, не піддали критиці політичні погляди ліберальної течії в українській літературі (П. Куліш, Б. Грінченко та ін.), вихваляючи буржуазно-націоналістичних письменників початку ХХ ст. (О.Олесь), діячів контрреволюційної Центральної ради та Директорії (В. Винниченко, І. Стешенко), принизили роль і значення революційно-демократичної течії в українській літературі (Шевченко, Леся Українка, Франко, Коцюбинський та ін.).

В "Нарисі" не знайшов правильного відображення вплив на українську літературу руху декабристів, діяльності Белінського, Чернишевського, Добролюбова, великого пролетарського письменника Горького, ігнорується такий вирішальний фактор у формуванні нової соціалістичної ідеології, як розвиток марксизму в Росії і роль партії більшовиків.

Перекручення й помилки, допущені в "Нарисі історії української літератури", об'єктивно допомагають найлютішим ворогам народу – українсько-німецьким націоналістам.

Поява такого шкідливого "Нарису" не зустріла належної відсічі з боку наукових установ і Спілки радянських письменників України.

Президія Спілки радянських письменників України і, зокрема, її голова т. М. Рильський не вжили ніяких заходів, щоб вчасно засудити в пресі, на зборах письменників проникнення чужих радянській літературі тенденцій.

Партійні організації Інституту літератури Академії наук УРСР і Спілки радянських письменників України ліберально, по-примиренському поставились до оцінки перекручень і помилок, допущених в "Нарисі історії української літератури".

На партійних зборах не було дано належної відсічі авторам – членам партії Кирилюкові, Плісецькому і Шаховському, які не тільки не визнали і не розкритикували допущених перекручень та помилок, а навіть захищали в своїх виступах ряд шкідливих тверджень.

Це говорить про те, що партійні організації Інституту літератури Академії наук УРСР і Спілки радянських письменників України послабили боротьбу на ідеологічному фронті, а в деяких комуністів, що працюють в галузі культури і мистецтва, притупилась політична пильність.

Вихід у світ "Нарису історії української літератури" свідчить про наявність серйозних хиб в роботі Інституту літератури Академії наук УРСР. В Інституті нема більшовицької критики хиб і помилок в наукових працях.

Рукопис "Нарису історії української літератури" на вченій раді Інституту літератури Академії наук УРСР не обговорювався, а загальне рецензування було доручено професору Дорошкевичу, який сам поділяв і захищав буржуазно-націоналістичні погляди.

ЦК КП(б)У вважає, що зазначені перекручення і помилки стали можливими тому, що частина істориків і літераторів ще не переборола вплив буржуазно-націоналістичної "школи" Грушевського, а партійні організації інститутів історії і літератури АН УРСР зовсім недостатньо орієнтують наукові кадри на боротьбу за чистоту марксистсько-ленінської теорії проти спроб відродити буржуазно-націоналістичні погляди в питаннях історії і літератури України.

Управління пропаганди ЦК КП(б)У не забезпечило належного контролю за роботою Інституту літератури АН УРСР і Спілки радянських письменників України.

*Культурне будівництво в Українській РСР.
Червень 1941 —1950: Зб. документів і матеріалів. —
К.: Наук. думка, 1989. — С. 253-255.*

ТЕМА. УКРАЇНСЬКА ДЕРЖАВНІСТЬ В ЕМІГРАЦІЇ.

Вид заняття: семінарське заняття.

Тривалість заняття: 90хв.

Навчальна мета: Закріпити та поглибити знання студентів про розвиток української державності в еміграції. На основі історичного матеріалу вивчити зміни у становищі українців за кордоном. Узагальнити та систематизувати інформацію про причини, наслідки і основні досягнення української еміграції.

Виховна мета: Виховувати національну гідність та повагу до свого народу, почуття патріотизму і гордості за свою країну. Виробляти зацікавленість до самостійних пошуків захоплюючих історичних фактів.

Розвивальна мета: Розвивати ціннісні ставлення та уявлення про історичні події які відбувались за межами території України.

Міжпредметні зв'язки:

Забезпечуючі дисципліни: соціологія, економічна теорія.

Забезпечувані дисципліни: політологія, культурологія, філософія, соціологія, економічна теорія.

Навчально-методичне забезпечення заняття.

Наочність: „Карта світу”, „Карта України.”

Роздатковий матеріал: запитання на дидактичних картах

Технічні засоби навчання: *кодоскоп.*

Методи: ділова гра, дискусія, бесіда, узагальнююча бесіда.

Рекомендована література:

Основна:

1. Баран В.К., Грицак Я.Й., Ісаєвич Я.Д. та ін. Історія України. – Львів: Світ, 1996. – С. 488.
2. Бойко О.Д. Історія України. Посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Академія, 1999. – С. 568.
3. Верстюк В.Ф., Гарань О.А., Гуржій О.І. та ін. Історія України. – Київ, 2002. – С.472.
4. Балан Я., Кордан Б., Кравченко Б. Та ін. Зарубіжні українці. Довідник. Київ.: Україна, 1991. – С. 231.
5. Світлична В.В. Історія України. – Львів, 2003р. – С. 306.
6. Підкова І., Шуст Р. Довідник з історії України. – К.: Генеза, 2001, вид. 2-ге. – С. 1135.
7. Король В. Історія України. Документи. Матеріали. – К.: Академія, 2001. – С. 447.

Додаткова:

1. Брайчевський М. Конспект історії України. – К.: Знання, 1993 – С. 208.
2. Грабовський С. Нариси з історії українського державотворення. – К.: Генеза, 1995. – С. 608.

3. Гайдуков Л.Ф., Крушинський В.Ю. Історія України. Посібник для старшокласників та абітурієнтів. – К.: Либідь, 1999. – С. 270.
4. Крип'якевич І.П. Історія України. - Львів, 1990. – С. 519.
5. Полонська-Василенко Н. Історія України. – Київ, 1995 –Том 1. – С. 588.
6. Мартін Маля. Радянська трагедія: історія соціалізму в Росії 1917-1991р. – К., 2000. – С. 608.

ХІД ЗАНЯТТЯ.

I. Організаційна частина (2-3 хв.)

Привітання викладача зі студентами;
Перевірка підготовленості групи до заняття.

II. Мотивація та стимулювання навчальної діяльності студентів (до 5 хв.).

Тема заняття. Українська державність в еміграції.

План.

1. Масова еміграція українців кін. 19 - поч. 20 ст. Основні етапи еміграції.
2. Президенти та голови урядів УНР в екзилі.
3. Державний центр УНР на завершальному етапі боротьби за незалежність України (1990-1991 рр.).
4. Значення діяльності Державного центру УНР для української держави.

III. Обговорення навчальних питань семінару (70-75 хв.).

Контроль підготовки студентів до заняття проводиться комбінованим методом:

1. Письмове опитування, запитання на картках (додаються).
 2. Проведення гри „Брейн-ринг”.
- А) Вступ (викладач).
В) Колективна робота.

„Брейн-ринг”.

Підготовчий етап.

Поділ групи на команди з 10 чоловік. Вступне слово викладача, який повідомляє про ключові моменти гри. Команди по 10 чоловік займають свої місця. Викладач визначає склад журі (2-3 студенти), що отримують правила оцінювання відповідей.

Питання I туру:

1. Основні причини першої хвилі української еміграції.
2. Назвіть основні причини еміграції українців і як вони змінювались протягом ХХ ст.
3. Назвіть перший важливий політичний крок уряду УНР в екзилі?
4. За яких обставин президенти та голови урядів УНР опинились в еміграції?
5. Охарактеризуйте, яку роль в політичному житті української діаспори відіграв Координаційний український комітет.
6. Яку роль відіграв уряд УНР на зовнішній арені в 1920-1948рр.?
7. Проаналізуйте документ та його значення „Тимчасовий Закон про реорганізацію Державного центру УНР”.
8. Діяльність членів ОУН в еміграції у II половині ХХ ст.

Питання II туру:

1. Які політичні рішення були прийняті урядом УНР в екзилі?
2. Які основні наслідки діяльності діячів другої хвилі еміграції?
3. Яку політику проводив уряд УНР в екзилі, щоб об'єднати територію України?
4. Вкажіть культурні досягнення третьої хвилі української еміграції.
5. Охарактеризуйте діяльність президентів УНР в екзилі.
6. Проаналізуйте діяльність українсько-канадійської еміграційної групи.

7. Політична, економічна і культурна еміграція українців.
8. Українська еміграція у Росію.
9. Сучасний стан еміграції і причини втрати її ознак державності в екзилі.

IV. Підбиття підсумків заняття (до 5хв.).

Коротке повідомлення про виконання запланованої мети, завдань заняття (аналіз того, що було розглянуто).

Мотивація діяльності групи і окремих студентів, оцінювання їхньої роботи.

НОТАТКИ